

**RAPPORTER**

**88/6**

**SKILSMISSER I NORGE  
1965-1985**

**EN DEMOGRAFISK ANALYSE**

AV  
ØYSTEIN KRAVDAL OG TURID NOACK

STATISTISK SENTRALBYRÅ  
CENTRAL BUREAU OF STATISTICS OF NORWAY

RAPPORTER FRA STATISTISK SENTRALBYRÅ 88/6

# **SKILSMISSE I NORGE**

## **1965 – 1985**

**EN DEMOGRAFISK ANALYSE**

AV

**ØYSTEIN KRAVDAL OG TURID NOACK**

STATISTISK SENTRALBYRÅ  
OSLO – KONGSVINGER 1988

ISBN 82-537-2587-6  
ISSN 0332-8422

**EMNEGRUPPE**  
21 Befolkning

**ANDRE EMNEORD**  
Demografi

## FORORD

Dette er den første rapporten fra prosjektet "Skilmissemonsteret i Norge". Prosjektet er gjennomført i Statistisk Sentralbyrå med støtte fra Norges råd for anvendt samfunnsforskning og Forbruker- og administrasjonsdepartementet. Noack har vært initiativtaker til prosjektet, og har skrevet sammendraget. Kravdal har hatt hovedansvaret for skrivingen av resten av rapporten. Han har også utviklet de nødvendige EDB-program og utført alle beregninger. Jan Hoem, Per Sevaldson og Lars Østby har bidratt med gode råd om forbedringer av rapporten.

Statistisk Sentralbyrå

Oslo, 20. januar 1988

Gisle Skancke





# INNHold

Figurregister .....	5
Tabellregister .....	6
Sammendrag .....	8
 Tekstdel	
1. Innledning .....	21
1.1 Vårt mål med undersøkelsen .....	21
1.2 Hva er tidligere gjort på dette feltet i Norge? .....	21
1.3 Disposisjon av rapporten .....	22
2. Kort oversikt over skilsmisseutviklingen i Norge og andre land .....	24
3. Presisering av problemstillinger .....	28
4. Data .....	31
4.1 Oppbygging av Kvinnefilen .....	31
4.2 Omfang av vår analyse .....	32
4.3 Detaljert redegjørelse for valg av observasjonsperiode .....	34
4.4 Vurdering av datakvaliteten .....	36
4.5 Oppsummering og konklusjon når det gjelder datamaterialets kvalitet .....	38
4.6 Ektefelles fødselsnummer .....	39
5. Metoder .....	40
5.1 Estimering av intensiteter .....	40
5.2 Partielle overgangssannsynligheter .....	41
5.3 Regresjonsanalyse av overgangsintensiteter .....	42
5.4 Valg av modell .....	43
6. Enkel oversikt over omfanget av skilsmisser i første ekteskap .....	46
6.1 Innledning .....	46
6.2 Giftermålsutviklingen .....	46
6.3 Hvilke faser av ekteskapet er spesielt utsatt? .....	47
6.4 Hvor stor andel av ekteskapene inngått etter 1964 har blitt oppløst? .....	55
6.5 Framskrivning av skilsmisseintensiteter .....	56
7. Hasardrateanalyse av skilsmisser i første ekteskap .....	61
7.1 Innledning .....	61
7.2 Modellestimering .....	61
7.3 Fordeling av kvinnene etter barnetall og førstefødselstidspunkt	64
7.4 Effekt av ekteskapets varighet .....	67
7.4.1 Resultater fra regresjonsmodellene .....	67
7.4.2 Finnes det en spesielt kritisk periode av ekteskapet? ...	70
7.4.3 Varighetsavhengige skilsmisserater funnet i andre land ..	71
7.4.4 Forklaring av grunntrekkene i varighetseffekten .....	72
7.5 Hvordan påvirkes skilsmisserisikoen av antall barn, barnas alder og tidspunkt for første fødsel? .....	73
7.5.1 Innledning .....	73
7.5.2 Hovedresultater .....	74

7.5.3	Samenlikning med andre funn .....	76
7.5.4	Et forsøk på forklaring av de observerte hovedtrekkene ..	79
7.6	Forandringer over kohortene .....	83
7.7	Betydningen av ekteskapsalderen .....	84
7.8	Aldersforskjellen mellom ektefellene .....	87
8.	Oppløsning av andre ekteskap .....	91
8.1	Innledning .....	91
8.2	Antall giftermål blant skilte og enker .....	91
8.3	Skilsmisseprofiler for første og andre ekteskap .....	92
8.4	Resultater fra hasardratemodeller .....	96
8.5	Diskusjon .....	101
Appendiks 1	Detaljert beskrivelse av våre funn når det gjelder effekten på skilsmisserisikoen av førstefødselstidspunkt, antall barn og barnas alder .....	103
Appendiks 2	Stoppkriterium ved LOGLIN-estimeringer .....	138
Litteratur	.....	141
Utkommet i serien Rapporter fra Statistisk Sentralbyrå etter 1. januar 1987 (RAPP)	.....	147

## FIGURREGISTER

### Figurer i tekstdel:

2.1	Antall skilsmisser i de nordiske land i forhold til totalbefolkningen, etter observasjonsår .....	25
4.2.1	Skilsmisseintensiteter for kvinner født etter 1920, etter ekteskapsår og ekteskapsvarighet .....	33
6.3.1	Skilsmisseintensiteter i første ekteskap blant kvinner som giftet seg som 20-åring, etter ekteskapsvarighet og fødselskohort .....	48
6.3.2	Skilsmisseintensiteter i første ekteskap blant kvinner som giftet seg i alderen 17-19 år, etter ekteskapsvarighet og fødselskohort ....	49
6.3.3	Skilsmisseintensiteter i første ekteskap blant kvinner som giftet seg i alderen 20-22 år, etter ekteskapsvarighet og fødselskohort ....	50
6.3.4	Skilsmisseintensiteter i første ekteskap blant kvinner som giftet seg i alderen 23-25 år, etter ekteskapsvarighet og fødselskohort ....	51
6.3.5	Skilsmisseintensiteter i første ekteskap blant kvinner som giftet seg i alderen 26-29 år, etter ekteskapsvarighet og fødselskohort ....	52
6.3.6	Skilsmisseintensiteter i første ekteskap blant kvinner som giftet seg i alderen 30-34 år, etter ekteskapsvarighet og fødselskohort ....	53
6.4.1	Partiell sannsynlighet for å bli skilt i løpet av 10 års ekteskap, etter giftermålsalder og fødselskohort. Første ekteskap .....	56
6.4.2	Partiell sannsynlighet for å bli skilt i løpet av 15 års ekteskap, etter giftermålsalder og fødselskohort. Første ekteskap .....	57
6.5.1	Skilsmisseintensiteter i første ekteskap blant kvinner som gifter seg når de er 20 år, for virkelige og syntetiske kohorter .....	58
7.4.1	Relative intensiteter for varighetseffekten ifølge ulike modeller ...	68
8.3.1	Skilsmisseintensiteter for kvinner født 1930-34 som giftet seg i alder 35-39 år, etter ekteskapsvarighet og tidligere ekteskapsstatus .....	93
8.3.2	Partiell sannsynlighet for å bli skilt i løpet av 15 år, etter fødselskohort, giftermålsalder og tidligere ekteskapsstatus .....	95

### Figur i appendiks 1:

9.1	Relative skilsmisseintensiteter for fire grupper av kvinner når basisgruppen består av kvinner med samme antall barn og samme alder på det yngste barnet, men som fikk det første barnet i løpet av 7-24 måneders ekteskap .....	131
-----	--	-----

## TABELLREGISTER

### Tabeller i tekstdel:

2.1	Skilsmisser i en del industrialiserte land i 1980. Pr. 1000 av befolkningen .....	27
4.4.1	Publiserte og beregnede skilsmisserater .....	37
4.4.2	Antall skilsmisser publisert og beregnet .....	38
6.5.1	Andel oppløste ekteskap i syntetiske kohorter basert på periode-data, etter observasjonsår, giftermålsalder og ekteskapsvarighet. Prosent .....	60
7.2.1	Relative skilsmisseintensiteter ifølge fire ulike hovedeffektmodeller .....	62
7.2.2	Signifikanssannsynlighet for ulike interaksjoner.....	64
7.3.1	Barnetallsfordeling etter 9-10 års ekteskap, etter giftermålsalder og fødselskohort. Prosent .....	65
7.3.2	Fordeling over førstefødselstidspunkt, etter fødselskohort og giftermålsalder. Prosent .....	66
7.4.1	Barnetallsfordeling etter ekteskapsvarighet for kvinner født 1945-1949 som giftet seg i alderen 20-22 år .....	69
7.8.1	Relative intensiteter ifølge én hovedeffektmodell der aldersforskjellen ikke er inkludert og én hovedeffektmodell der aldersforskjellen er inkludert .....	88
7.8.2	Fordeling over aldersforskjell, etter giftermålsalder. Prosent ....	89
8.2.1	Antall kvinner ved 2 års ekteskapsvarighet etter fødselskohort, giftermålsalder og tidligere ekteskapelig status .....	92
8.3.1	Partiell sannsynlighet for å bli skilt i løpet av 10 år, etter fødselskohort, giftermålsalder og tidligere ekteskapelig status. Prosent .....	94
8.4.1	Relative intensiteter ifølge modeller som omfatter både første og andre giftermål .....	97
8.4.2	Relative intensiteter ifølge modell som inneholder alle hovedeffektene samt interaksjonen mellom tidligere ekteskapelig status og førstefødselstidspunkt .....	98
8.4.3	Fordeling over førstefødselstidspunkt, etter giftermålsalder og tidligere ekteskapelig status .....	99
8.4.4	Relative intensiteter ifølge modeller som omfatter både første og andre ekteskap .....	100

### Tabeller i appendiks 1:

9.1	LOGLIN-estimater for fire ulike hovedeffektmodeller .....	104
9.2	LOGLIN-estimater for modell som inneholder alle hovedeffekter samt interaksjonen mellom førstefødselstidspunkt og varighet .....	107
9.3	LOGLIN-estimater for modell som inneholder alle hovedeffekter samt interaksjonen mellom barnetall og førstefødselstidspunkt .....	108
9.4	LOGLIN-estimater for modell som inneholder alle hovedeffekter samt interaksjonen mellom barnetall og varighet .....	109
9.5	LOGLIN-estimater for modell som inneholder alle hovedeffekter samt interaksjonen mellom barnetall og førstefødselstidspunkt .....	110

9.6	LOGLIN-estimer for varighetsspesifikk modell som inneholder alle hovedeffekter samt interaksjonen mellom barnetall og førstefødselstidspunkt .....	111
9.7	Forskjell i LOGLIN-estimer mellom aldersgruppene 0-6 år og 7-13 år og mellom 7-13 år og 14 år eller eldre. Tobarnsmødre .....	125
9.8	Forskjell i LOGLIN-estimer mellom aldersgruppene 0-6 år og 7-13 år og mellom 7-13 år og 14 år eller eldre. Trebarnsmødre .....	128
9.9	a Interaksjonen mellom alder og førstefødselstidspunkt i modell som bare inneholder denne interaksjonen samt alle hovedeffektene ..	135
	b Interaksjonen mellom alder og førstefødselstidspunkt i modell som inneholder alle interaksjonene samt alle hovedeffektene .....	135
9.10	a Interaksjonen mellom kohort og førstefødselstidspunkt i modell som bare inneholder denne interaksjonen samt alle hovedeffektene ..	135
	b Interaksjonen mellom kohort og førstefødselstidspunkt i modell som inneholder alle interaksjonene samt alle hovedeffektene .....	135
9.11	a Interaksjonen mellom alder og barnetall i modell som bare inneholder denne interaksjonen samt alle hovedeffektene ..	136
	b Interaksjonen mellom alder og barnetall i modell som inneholder alle interaksjonene samt alle hovedeffektene .....	136
9.12	a Interaksjonen mellom kohort og barnetall i modell som bare inneholder denne interaksjonen samt alle hovedeffektene ..	136
	b Interaksjonen mellom kohort og barnetall i modell som inneholder alle interaksjonene samt alle hovedeffektene .....	136

Tabell i appendiks 2:

10.1	LOGLIN-estimer for hovedeffektmodeller der det er avbrutt etter 5, 10 og 30 iterasjoner .....	139
------	---	-----

## SAMMENDRAG

### EN DEMOGRAFISK ANALYSE AV SKILSMISSEMØNSTERET.

I løpet av de siste 25 årene har antallet skilsmisser pr. år blitt mer enn tredoblet. I første halvdel av 1960-årene var det 2500 skilsmisser pr. år mot omtrent 8000 i dag. Det totale antall skilsmisser er ikke bare en følge av tilbøyeligheten til å skille seg, men også av hvor mange som er gift og således kan bli skilt. Alderssammensetningen av gruppen gifte er også av betydning. Skilsmisser skjer først og fremst når ektefellene er mellom 20-50 år. De som er eldre, har ganske lave skilsmissehyppigheter. I de siste 20 årene har skilsmissehyppigheten økt sterkt i de mest aktuelle aldersgruppene. Omkring 1960 var det 5 skilte pr. 1000 gifte og separerte kvinner 25-29 år mot godt og vel 8 skilte pr. 1000 ti år senere. I dag er det nesten 18 skilte pr. 1000 i den samme aldersgruppen.

Befolkningsstatistikken viser alder, antall barn og giftermålsalder for dem som skiller seg hvert år. Det er også tall for skilsmissehyppigheten sett i forhold til den totale folkemengden og i forhold til totalt antall gifte. Slike beregninger forteller imidlertid lite om hvor stor andel av giftermålskullene som faktisk har blitt skilt. Hvor vanlig er skilsmisse for kvinner født og oppvokst i mellomkrigstiden, rett etter krigen eller utover på 1950-tallet? Hvordan går det med ekteskapene som ble inngått på 1960-, 70- eller 80-tallet, det vil si i perioder hvor både de materielle betingelsene, barnetall og samlivsformer endret seg mye. Er det faser av ekteskapet som er mer utsatt for skilsmisse enn andre, og kommer skilsmisene stadig tidligere, det vil si etter færre års ekteskap? Hvordan er skilsmisserisikoen for dem som gifter seg ganske unge, for dem som gifter seg for første gang omtrent samtidig med de fleste andre av sin egen generasjon eller for dem som ikke tar spranget inn i ekteskapet før et godt stykke ut i livet? Er de barnløse parene mer tilbøyelig til å skille seg enn dem som har ett eller flere barn? Og har det noen betydning for skilsmisserisikoen om det første barnet kommer før giftermålet, rett etter eller først når foreldrene har vært gift noen år? Med økende skilsmissetall har det etterhvert blitt flere fraskilte som inngår et nytt ekteskap, og det gjør det aktuelt også å se på skilsmisserisikoen i det andre ekteskapet.

Av de som giftet seg for 20 år siden, er i dag 17 prosent skilt. Om det skilsmissemønsteret vi har nå ikke endres, må dagens bruder regne med at 23 prosent av dem er skilt før det er gått 20 år. Rapporten viser imidlertid at sannsynligheten for en skilsmisse varierer mye med giftermålsalder, barn og barns alder. Kort oppsummert gjelder følgende:

- Desto yngre kvinnen er når hun gifter seg, jo større sannsynlighet for skilsmisse
- Sannsynligheten for skilsmisse øker sterkt de første 5-7 årene av ekteskapet

- Ektepar som ikke har barn, skiller seg oftere enn dem med barn
- De som får barn før de gifter seg eller er gravide ved giftermålet, har større sannsynlighet for å bli skilt enn de som venter lenger med å få barn
- Jo eldre barna er, desto større er sjansen for skilsmisse
- Jo færre barn ekteparet har, desto større er sannsynligheten for at de skiller seg

Rapporten ser på skilsmissemønsteret i de siste 20 årene. Det mønsteret vi har poengtert ovenfor, gjelder stort sett uendret for hele perioden, selv om altså den generelle tendensen til å skille seg har økt mye i perioden. I de par siste årene ser denne økningen ut til å ha stagnert.

Rapporten er den første publikasjonen fra prosjektet "Skilsmissemønsteret i Norge". Prosjektet gjennomføres i Statistisk Sentralbyrå med støtte fra Norges råd for anvendt samfunnsforskning (NORAS) og Forbruker- og administrasjonsdepartementet. Neste rapport vil vise hvordan skilsmisserisikoen varierer i forhold til utdanning, yrke, bosted og oppvekstforhold.

#### DATA OG METODE

Datagrunnlaget for analysen er Kvinnefilen 1984. Filen inneholder opplysninger om ekteskap og fødsler for alle norske kvinner født 1920-1971 og er bygd opp på basis av Det sentrale personregisteret. Fullstendige opplysninger finnes imidlertid først for perioden 1964-1984, det vil si at de individuelle livshistoriene ikke er komplette for de eldste kvinnene. For de fleste av disse kvinnene er det derfor bare mulig å vise skilsmisseutviklingen etter flere års ekteskap, ikke mønsteret i de første årene de var gift. For kvinner født etter krigen har vi derimot kunnet studere skilsmissemønsteret år for år helt fra de giftet seg.

Rapporten bygger på avgangstabellanalyse hvor det er beregnet intensiteter for overgangen fra gift til skilt. Intensitetene er delvis estimert for ulike kvinnegrupper separat, delvis i multivariate regresjonsmodeller (hasardrateanalyse). På grunnlag av intensitetene har vi i en del tilfeller beregnet sannsynligheter for at et ekteskap skal oppløses i løpet av et visst antall år.

#### SKILSMISSEN EN REALITET FØRST EN GOD STUND ETTER AT EKTEFELLENE FAKTISK HAR GÅTT FRA HVERANDRE

I tolkningen av resultatene må en ta hensyn til at analysen er basert på



tidspunktet for den legale oppløsningen av ekteskapet, ikke når partene faktisk flyttet fra hverandre. Registerdata gir ikke kjennskap til når det reelle bruddet har skjedd, men det er grunn til å tro at det i de fleste tilfellene har vært fra 1-3 år tidligere. I rendyrkede demografiske analyser blir bestemte begivenheter og tidfesting av dem framtrædende, mens lengden på den prosessen som fører frem til begivenheten kommer mer i skyggen. For skilsmisser vil det ofte være en ganske langvarig prosess også før partene flytter fra hverandre. Når vi ser på skilsmisserisikoen i for eksempel det femte året av ekteskapet, er det altså viktig å være klar over at det ikke er spesielle forhold i dette året som kan forklare denne risikoen. Tilsvarende betraktninger gjelder når vi ser på barnas alder og skilsmissetidspunkt. Når skilsmisserisikoen er lav så lenge barna er under skolealder, er det risikoen for at foreldrene skal flytte fra hverandre i de første 3-5 årene av barnets liv som avspeiles.

#### SAMLIV UTEN VIGSEL OG "PAPIRLØSE SKILSMISSER"

Mens brudefolket på 1950- og 60-tallet var en god del yngre enn det som hadde vært vanlig tidligere, har det i de siste 15 årene vært en tendens til at de unge gifter seg senere. Av 1950-kullet var halvparten gift da de var 22 år, mens den tilsvarende medianalderen er over 24 år for kvinnene født 10 år senere. Med mindre de tar igjen forspranget til de eldre kohortene ved å ha høyere giftermålshyppighet senere i livet, vil det bli vesentlig flere som forblir ugifte på livstid.

Samliv uten vigsel forklarer en god del av det som har skjedd med giftermålsutviklingen. Stadig flere har valgt å bo sammen en periode før giftermålet, og dette har utvilsomt bidratt til å forskyve ekteskapsalderen. I dag regner vi med at godt og vel halvparten av kvinnene i siste halvdel av 20-årene er gift og ytterligere 20 prosent lever som samboende. Samliv uten vigsel kan også bli en permanent samlivsform til erstatning for et ekteskap. Det siste har til nå vært mindre vanlig her i landet. I Sverige og Danmark hvor samliv uten vigsel er mer utbredt, har de samboende bodd lenger sammen og har oftere felles barn. Samliv uten vigsel fortrenger ikke ekteskapet fullstendig, men det har klart mer permanent karakter enn det vi finner hos oss.

Så lenge vi bygger på registerdata er det ikke mulig å studere alle samlivsbrudd, det vil si både formelle og "papirløse" skilsmisser. Registermaterialet gir hverken opplysninger om inngåelse eller oppløsning av samliv uten vigsel, selv om de måtte ha vart i 10-15 år og i realiteten fungerer som et ekteskap. Økningen i samliv uten vigsel har imidlertid såvel direkte som indirekte betydning for skilsmisseutviklingen. Dette gjelder ikke minst forhold knyttet til varigheten av samlivet. I svært mange tilfeller har partene flyttet sammen en tid før giftermålet. Ekteskap inngått i de senere år vil derfor i realiteten ha en noe lengre gjennomsnittlig samlivsvarighet enn det som fremkommer av giftermålstidspunktet. Vi har ikke opplysninger som gjør det mulig å regne med denne perioden når vi ser på skilsmisserisiko i forhold til hvor lenge ekteskapet har vart. Det er også spørsmål om tiden de bodde sammen før

giftermålet uten videre bør legges til ekteskapsvarigheten, eller om den mer tilsvarer tidligere tiders forlovelsesperiode.

Også de som er formelt gift, kan selvsagt gå hver sin vei uten at de formelt skiller seg. Slike "papirløse skilsmisser" av formelle ekteskap er ganske vanlig i USA og kommer i tillegg til tallene for de legale skilsmisssene. I Norge regner vi med at denne formen for ekteskapsoppløsning er sjelden, i det minste som en permanent oppløsning av ekteskapet.

#### YNGRE KOHORTER SKILLER SEG OFTERE

Andelen som skiller seg i løpet av de første årene av ekteskapet, har økt. Etter ti års ekteskap var 9 prosent av kvinnene født i 1945 skilt, mens 14 prosent av 1955-kullet hadde rukket å oppløse ekteskapet etter like kort tid. Tallene gjelder for kvinner som giftet seg 20 år gamle, men skilsmissetilbøyeligheten øker over kohortene (kvinner født i perioden 1945-60) enten de giftet seg som tenåringer eller i 20-årene.

#### SKILSMISSE OG VARIGHET AV EKTESKAPET

I de 5-6 første årene av ekteskapet øker skilsmisserisikoen kraftig år for år. I det tredje året av ekteskapet hadde kvinner født 1955-59 en skilsmisserisiko på 9 pr. 1000 kvinner mot 20 i det sjuende året. Tallene gjelder for kvinner som giftet seg i 23-25 års alder, men mønsteret er i store trekk det samme enten kvinnene giftet seg yngre eller eldre enn dette. Den økende skilsmisserisikoen i de første årene av ekteskapet går igjen for alle kullene født etter krigen.

Etter 5-6 års ekteskap kuliminerer skilsmisserisikoen. Har ekteskapet først vart så lenge, er skilsmissesannsynligheten gjennomgående lavere eller omtrent uforandret videre utover i ekteskapet. For kvinner født på 1940-tallet holder skilsmisserisikoen seg i underkant av det den var ved 5-6 års ekteskap. De yngre kullene, det vil si de som er født på 1950-tallet, har imidlertid en klar nedgang i skilsmisserisikoen fra det femte til det tiende året av ekteskapet. Det ser foreløpig ut til at denne nedgangen særlig gjelder for dem som giftet seg før 23-års alder.

Utflatingen eller nedgangen i skilsmisserisikoen etter de første årene av ekteskapet kan forklares både med en seleksjonseffekt og en mer direkte effekt av ekteskapsvarigheten. Det er rimelig å anta at de mest ustabile parforholdene splittes opp ganske tidlig, og at de ekteskapene som består etter de første årene, er en mer robust og stabil kjerne. Det er også rimelig å tenke seg at de gjensidige investeringene som paret gradvis bygger opp år for år - enten det nå er barn, bolig eller sosialt nettverk - vil kunne fungere som sperrer, mens færre slike gjensidige bindinger kan legge veien mot skilsmisse mer åpen.

## FLEST SKILSMISSER BLANT DEM SOM GIFTER SEG SOM TENÅRINGER

Tenåringsbrudene har høyere skilsmisserisiko enn dem som gifter seg 20 år gamle, og de som venter lenger, får en ytterligere reduksjon i risikoen. Mer enn hver fjerde av de 18-årige brudene fra 1965 ble skilt i løpet av de første 20 årene av ekteskapet. Av de som giftet seg samme år, men som 25-åringer ble bare hver tiende skilt i denne perioden.

At skilsmisserisikoen er større jo tidligere en gifter seg gjelder for alle de kohortene vi har studert, men høyrisikogrupperne har i løpet av disse årene blitt mindre både absolutt og relativt. I 1965 var det omtrent 6 200 tenåringsbruder og de utgjorde i underkant av 30 prosent av alle som giftet seg det året, mens de tilsvarende tallene for 1985 var henholdsvis 1 600 og omtrent 10 prosent. For begge årene gjelder tallene førstegangsgiftermål.

## DEN HØYE RISIKOEN BLANT DE UNGE BRUDENE SKYLDES IKKE BARE AT DE OFTERE ER GRAVIDE NÅR DE GIFTER SEG

De som gifter seg før 23-års alder, er oftere enn de eldre brudene gravide på ekteskapstidspunktet. Dette gjelder særlig for dem som gifter seg som tenåringer. Av dem som var født i begynnelsen av 1960-tallet og giftet seg i tenårene, var hver annen gravid da ekteskapet ble inngått. Å være gravid ved giftermålstidspunktet var enda vanligere 10-15 år tidligere. Av dem som var født på slutten av 1940-tallet og giftet seg som tenåringer, var hele 7 av 10 gravide.

Umiddelbart er det lett å anta at nettopp de førekteknelige graviditetene har gjort disse unge ekteskapene mer skilsmisseutsatte. Den høye skilsmisserisikoen blant dem som gifter seg i ung alder, er imidlertid ikke bare en effekt av at de oftere enn andre er gravide ved ekteskapstidspunktet. Regresjonsmodellene viser at det er en betydelig selvstendig effekt av giftermålsalder. Jo yngre kvinnene er når de gifter seg, jo større er skilsmisserisikoen enten de er gravide eller ikke.

## SÆRLIG HØY SKILSMISSERISIKO BLANT DE BARNLØSE

Omlag hvert femte av de 8 206 ekteskapene som ble oppløst ved skilsmisse i 1985, var barnløst. Barnløse har en betydelig høyere skilsmisserisiko enn dem som har barn. Det gjelder enten barna er helt små eller i tenårene, og enten det er ett barn eller flere barn i familien. Om vi sammenligner barnløse kvinner med tobarnsmødre som har fått første barn etter mindre enn to års ekteskap og som fortsatt har yngste barn i førskolealder, har de barnløse 7 ganger så høy skilsmisserisiko ved 10 års ekteskapsvarighet og 3 ganger så høy risiko ved 14 års varighet. Når de har vært gift i 14 år, vil de fleste 2-barns mødrene ha sitt yngste barn på barneskolen, det vil si at det er 7-13 år gammelt. Om vi

sammenlikner de barnløse ekteskapene med denne gruppen, er skilsmisserisikoen fortsatt 2,5 ganger større for de barnløse.

Det er lett å se momenter som kan gjøre de barnløse til en mer skilsmisseutsatt gruppe, og de med barn til en mer robust gruppe overfor skilsmisse. En type forklaringer ser barnløsheten som en indikator på et ustabilisert forhold, det vil si at paret velger å ikke få barn fordi de selv regner med at sannsynligheten for et brudd er stor. En annen type forklaring vil legge større vekt på den barnløse livssituasjonen enten det nå er uenighet mellom ektefellene om de skal få barn, vansker med å få barn, eller at de barnløse på noen områder kan ha en annen levemåte, som gir flere utfordringer i ekteskapet. Når det gjelder ektepar som har barn, vil barna representere en tredje part som som oftest vil gjøre det atskillig vanskeligere såvel emosjonelt som praktisk å realisere mulige ønsker om å gå fra hverandre. Det kan også tenkes at nettopp det felleskapet ett eller flere barn representerer, gjør at slike ønsker blir mindre aktuelle. Alle disse forklaringene bidrar sannsynligvis til at skilsmisserisikoen blir betydelig høyere blant de barnløse, men våre data kan ikke vise hvilke av disse eller eventuelle andre forklaringer som veier tyngst.

I de kohortene vi har sett på, er svært få av de gifte kvinnene barnløse. For dem som giftet seg relativt tidlig (i første halvdel av 20-årene), er bare omlag 5 prosent uten barn etter 10 års ekteskap, og var de i siste halvdel av 20-årene da ekteskapet ble inngått, er omlag 8 prosent barnløse etter å ha vært gift like lenge. Dette gjelder enten vi ser på de eldste kohortene født på 1940-tallet eller de yngste født mot slutten av 1950-tallet. Det er altså ingen økende andel barnløse ektepar som kan forklare at skilsmissetallene har økt såpass mye i de siste 20 årene.

#### SKILSMISSERISIKOEN AVTAR MED ØKENDE BARNETALL, MEN OVERGANGEN TIL FÆRRE BARN FORKLARER LIKEVEL LITE AV SKILSMISSEOPPGANGEN

Kvinner med ett barn har høyere skilsmisserisiko enn dem med to barn, som igjen har høyere risiko enn dem med tre eller flere barn. Om vi nok en gang går ut fra kvinner som har minst ett lite barn, det vil si under skolealder, har ettbarnsmødrene 3,7 ganger større skilsmisserisiko enn tobarnsmødrene. Tobarnsmødrene har på sin side 1,6 ganger større risiko enn kvinner med tre eller flere barn. Den største forskjellen i skilsmissesannsynlighet er med andre ord mellom ett- og flerbarnsfamilien. Denne forskjellen skyldes antagelig både at flere har nøyd seg med ett barn fordi de allerede da innså at ekteskapet kunne bli slutt, og at flerbarnsforeldrene kanskje betenker seg mer enn ettbarnsforeldrene på å gå inn i en situasjon hvor de eventuelt vil måtte stå alene med det daglige ansvaret og omsorgen for barna.

Fruktbarhetsnedgangen fra slutten av 1960-tallet og utover på 1970-tallet var mye et resultat av at barneflokkene ble mindre. Det ble en større andel tobarnsmødre, men til gjengjeld lenger mellom dem som hadde 3 eller flere barn.

Parallelt med fruktbarhetsnedgangen fikk vi en kraftig økning i skilsmissehyppigheten. Overgangen til mindre familier og forskjellen i skilsmisserisiko mellom 2- og 3-barnsmødrene er imidlertid såpass beskjedent at det bare kan forklare en meget liten del av skilsmisseøkningen. Skilsmissehyppigheten øker fra de første etterkrigskullene til kvinnene født utover på 1950-tallet selv når vi tar hensyn til at de eldste i gjennomsnitt har flere barn.

#### SMÅBARNFORELDRE HAR LAVERE SKILSMISSERISIKO ENN DE MED STØRRE BARN

I 1985 hadde 4 av 5 ektepar som ble skilt, felles barn, og gjennomsnittlig barnetall var 1,5. Det vil si at omtrent 12500 barn opplevde at foreldrene ble skilt dette året. Nesten 9000 av disse barna var under 18 år. Om vi sammenligner kvinner som har vært gift like lenge, øker skilsmisserisikoen med barnas alder. Kvinner med yngste barn i alderen 7-13 år har femti prosent høyere skilsmisserisiko enn dem hvor det yngste barnet fortsatt er under skolealder. De som bare har barn 14 år eller eldre har enda noe høyere risiko. Dette gjelder med få unntak enten kvinnene har ett, to eller flere barn.

Det er viktig å huske på at yngste barns alder viser hvor gammelt barnet var da skilsmissen formelt var et faktum, ikke da foreldre faktisk flyttet fra hverandre. Den første avgjørelsen om hvem som skulle ha den daglige omsorgen for barnet og hvor det skulle bo, skjedde oftest da barnet var omtrent 1-3 år yngre. Sammenhengen mellom barnas alder og skilsmissesannsynligheten kan forstås på mange måter. Et alternativ er å legge vekt på barnas aktuelle alder ved samlivsbruddet for å se hvordan det kan bli lettere eller vanskeligere å skille seg etterhvert som barna blir eldre. Sett på denne måten er det rimelig å tenke seg at ganske små barn representerer en praktisk barriere fordi de krever kontinuerlig pass og stell, mens større barn i sterkere grad kan være en emosjonell barriere fordi de er i stand til aktivt å formulere sine egne ønskemål. Den økte skilsmisserisikoen for dem hvor det yngste barnet er tenåring, kan blant annet forklares ved at tenåringsfasen kan være en ekstra belastning på familielivet. Et annet poeng er at mange foreldre trolig regner med at de viktigste årene i barnas oppvekst allerede er tilbakelagt, og at de snart vil være ute av "redet", slik at foreldrene står friere i sitt valg dersom de skulle ønske å gå fra hverandre.

#### HØYERE SKILSMISSERISIKO BLANT DEM SOM HAR FÅTT BARN FØR EKTESKAPET ELLER VAR GRAVIDE DA DE GIFTET SEG

De som allerede har et barn når de gifter seg, eller som er gravide, har klart høyere skilsmisserisiko enn dem som først får barn etter å ha vært gift i minst 7 måneder. De gravide brudene har 1,6 ganger og de som fikk barnet før ekteskapet, 2,4 ganger så høy relativ skilsmisserisiko som dem som venter noe

lenger med å få barn. Aller høyest er skilsmisserisikoen om barnet er født før ekteskapet og barnets far er en annen enn han de senere gifter seg med. Den relative skilsmisserisikoen er her omtrent 6 når vi ser den i forhold til risikoen for dem som får det første barn innen de har vært gift to år og som ikke allerede er gravide ved giftermålet. De som får sin førstefødte med en annen mann, har med andre ord meget stor sannsynlighet for å bli skilt. På den annen side utgjør de en ytterst liten andel av alle som gifter seg. Bare 3 prosent av kvinnene som giftet seg ved 23-25 årsalder rundt 1980, hadde fått sin førstefødte med en annen mann. De aller fleste som giftet seg i den alderen, fikk sitt første barn med ektemannen, men 12 prosent giftet seg først etter at barnet var født.

At skilsmisserisikoen er ekstra høy for de kvinnene som får barn før giftermålet, er kjent fra undersøkelser i andre land, men dataene gjør det som oftest ikke mulig å skille mellom dem som har fått barn med den senere ektemannen, og dem som har fått barn med en annen mann. En forklaring har nettopp vært at mange av dem som har født før ekteskapet, har fått barnet med en annen enn han de senere giftet seg med, og at det er disse stefamiliene som er hovedgrunnen til den høye skilsmissesannsynligheten når vi ser gruppen under ett. Med våre data var det mulig å dele gruppen i to avhengig av hvem som var far til barnet. Det viser seg da at hypotesen om stefamilier på langt nær kan forklare den økte skilsmisserisikoen. Selv når vi ser bort fra stefamiliene, har de som har barn før giftermålet, klart høyere skilsmisserisiko enn dem som er barnløse når de gifter seg.

Våre data gir ingen klare holdepunkter for hvorfor skilsmisserisikoen er større for de parene hvor barnet eller graviditeten var et faktum allerede før giftermålet. Den mest nærliggende hypotesen er kanskje at graviditeten har framskyndet et ekteskap eller lettere ført til giftermål i det hele tatt. Etter vårt syn kan det imidlertid være vel så aktuelt å se resultatene som utslag av grunnleggende forskjeller i familieatferd. Hypotesen blir da at de som venter med barnet til etter giftermålet, det vil si velger den mest tradisjonelle løsningen, også kan tenkes å være mer tradisjonelle og restriktive i forhold til skilsmisser.

Om skilsmisserisikoen avtar ytterligere dersom de venter mer enn to år med å få barn, er noe usikkert. De som ventet så lenge, har riktignok noe lavere skilsmisserisiko i de første 10 årene av ekteskapet, men antageligvis også noe yngre barn i gjennomsnitt sammenliknet med dem som fikk sitt første barn tidligere i ekteskapet. Og som tidligere nevnt, er sannsynligheten for at ektefellene skal gå fra hverandre mindre jo yngre barna er.

Ser vi på kullene født i etterkrigstiden, har andelen som har fått første barnet før de giftet seg økt, men samtidig er det blitt færre som er gravide ved giftermålet. Av 1945-1949 kohortene var det bare 5 prosent som fikk første barnet før de giftet seg med barnefaren, mot 12 prosent av kohortene 1955-59. Og mens det var 37 prosent av de eldste kohortene var gravide da de giftet seg, gjaldt dette bare 25 prosent av dem som var født 10 år senere. Alle tallene gjelder kvinner som giftet seg ved 20-25 års alder. Disse endringene mellom

risikogrupperne er ikke store nok til å forklare den økende skilsmissetilbøyeligheten for de yngre kohortene.

Som ventet har førstefødselens plassering i forhold til giftermålet mindre betydning for skilsmisserisikoen i dag enn for 20 år siden. Skilsmissesannsynligheten for dem som får barn før de gifter seg med barnefaren, blir mer og mer lik sannsynligheten for dem som er barnløse ved giftermålet. Dette har trolig sammenheng med at den første fasen av ekteskapet for stadig flere er blitt erstattet med et samliv uten vigsel, og at det kan bli mer tilfeldig om barnet fødes før eller etter det formelle giftermålet.

DE UNGE BRUDENE HAR HØYERE SKILSMISSERISIKO UANSETT HVOR LENGE EKTESKAPET HAR VART, MEN BETYDNINGEN AV FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKTET BLIR NOE MINDRE ETTERHVERT

Sammenhengen mellom ekteskapsalder og skilsmisserisiko er veldokumentert fra undersøkelser i en rekke land. Å gifte seg ganske ung gir høy skilsmissesannsynlighet selv etter at de første årene av ekteskapet er passert. Dette kommer også vi fram til. Våre analyser viser dessuten at overrisikoen for dem som får barn med ektefellen før de gifter seg, er betydelig selv etter 10 år. Den avtar imidlertid noe med økt ekteskapsvarighet.

Når forhold rundt ekteskapsinngåelsen fortsetter å ha betydning selv etter så mange års samliv, er det rimelig å tenke seg at det ikke lenger bare er den tidlige graviditeten eller det tidlige giftermålet i seg selv som betyr noe, men at de også tjener som indikatorer for andre risikofaktorer som vår analyse ikke fanger opp, som f.eks. sosioøkonomiske forhold, oppvekstmiljø og holdninger til familiedanning og familieoppløsning. Alder er en annen mulig forklaringsfaktor. Etter 10-15 års ekteskap er de som giftet seg ganske tidlig, fortsatt bare i begynnelsen av 30-årene og finner det kanskje lettere å etablere seg på nytt enn dem som giftet seg senere og skal ta stilling til et eventuelt brudd i en alder av 40 år eller vel så det.

ALDERSFORSKJELLEN MELLOM EKTEFELLENE HAR SVÆRT LITE Å SI FOR SKILSMISSERISIKOEN

Langt de fleste gifter seg med en som er noenlunde jevngammel. I de kohortene vi har sett på, var det bare 5-10 prosent av kvinnene som enten hadde en mann som var mer enn 7 år eldre, eller som selv var mer enn 4 år eldre enn mannen. Aldersforskjellen mellom ektefellene har svært lite å si for skilsmisserisikoen. Det er riktignok en litt høyere risiko for den forholdsvis beskjedne gruppen som har en ektefelle som er minst 7 år eldre enn dem selv, men vi kan ikke si om dette skyldes aldersforskjellen mellom ektefellene eller at menn som er mye eldre enn sine ektefeller, oftere har vært gift tidligere. I det minste for kvinner er skilsmissetilbøyeligheten større i annet ekteskap enn i første.

## SKILSMISSEMØNSTERET I ANNET EKTESKAP

I denne omgang har vi valgt å se på sannsynligheten for å bli skilt i et ekteskap nummer to, og ikke tatt opp hvor mange som faktisk gifter seg på nytt etter å ha blitt skilt. Fra en tidligere studie vet vi at godt og vel 1/3 av kvinnene som ble skilt da de var 30 år, giftet seg på nytt innen det var gått fem år. For mennene var omtrent annenhver gift på nytt i løpet av like lang tid. Dette var situasjonen på slutten av 1970-tallet. Særlig i de siste 10 årene har tendensen til gjengifte gått ned. Det gjelder både for dem som skilte seg i sitt første ekteskap og for dem som ble enker. I 1975 var giftermålshyppigheten for alle skilte kvinner 52,3 pr. 1000 mot 32,9 pr. 1000 i 1985. Enker gifter seg langt sjeldnere om igjen enn dem som blir skilt i sitt første ekteskap. Dette gjelder også de få som blir enker før 40-årsalder. I 1985 var giftermålshyppigheten 94,0 for skilte kvinner 25-29 år mot bare 43,2 for like gamle enker. Nok en gang må vi regne med at samliv uten vigsel forklarer mye av utviklingen, det vil si at skilte og enker stadig oftere velger et samliv uten vigsel framfor å inngå ekteskap nummer to. Av de tilsammen 20 000 kvinnene som giftet seg i 1985, var 1 prosent enker og 13 prosent skilte.

De som allerede har et ekteskap bak seg, har høyere skilsmisserisiko enn førstegangsgifte. Av dem som gifter seg for annen gang er det særlig de fraskilte som har høy skilsmisserisiko, men også enkene som gifter seg på nytt, har større tendens til å skille seg enn det som er vanlig i førstegangsgiftermål. Av kvinner som giftet seg for annen gang da de var i slutten av 30-årene, hadde 15 prosent av enkene og 25 prosent av de fraskilte fått ekteskap nummer to oppløst ved skilsmisse etter 20 år. Av dem som giftet seg for første gang like gamle, var bare 7 prosent skilt etter like lang tid. En sammenlikning som dette, det vil si etter ekteskapsalder, gir imidlertid ikke noe helt godt bilde av skilsmisserisikoen i første og annet ekteskap. Som tidligere nevnt, har de som utsetter giftermålet til 30-årsalder, en betydelig lavere skilsmisserisiko enn dem som følger det mest vanlige mønsteret, og gifter seg i begynnelsen av 20-årene. Flesteparten av de skilte 30-åringene, har giftet seg for første gang ganske unge. Dersom vi sammenlikner skilsmisserisikoen i annet ekteskap med risikoen i første ekteskap for dem som gifter seg ganske tidlig første gang, blir det mindre forskjell mellom annet og første ekteskap, men det ser fortsatt ut til at de som har gått igjennom en skilsmisse en gang, oftere opplever et brudd også i neste ekteskap.

Også i annet ekteskap er det slik at skilsmissetilbøyeligheten er størst dersom kvinnene har barn med en annen mann før ekteskapet, men forekomsten av særkullsbarn forklarer ikke forskjellen i skilsmisserisikoen mellom første og annet ekteskap. Den er nemlig nesten like stor også når vi bare ser på kvinner som ikke bringer barn fra tidligere ekteskap inn i det nye ekteskapet.



OM SKILSMISSETILBØYELIGHETEN HOLDER SEG PÅ 1984-NIVÅET, VIL HVER FJERDE KVINNE SOM GIFTER SEG I 25-ÅRS ALDER BLI SKILT FØR ELLER SIDEN

Til nå har vi altså kunnet observere at skilsmissehyppigheten øker jo senere kvinnene er født. De yngste kvinnene som inngår i vårt materiale, har imidlertid rukket å være gift så kort at vi bare kan fastlegge deres skilsmissemønster i de aller første årene av ekteskapet. Vi vet ikke om de etterhvert vil redusere sin skilsmissehyppighet slik at de lenger ut i ekteskapet kommer på linje med det de eldre kvinnene hadde da de hadde vært gift like lenge. Det ser imidlertid ut til at det ikke bare er tale om en utvikling hvor ekteskapene oppløses raskere, men at de yngre kohortene også langt oftere vil oppleve en skilsmisse. Av kvinner født i 1955-1959 var 14 prosent skilt allerede etter 10 år, mens de gikk hele 15 år før en like stor andel av kvinnene født i 1945-1949 var skilt. Alle tallene gjelder for dem som giftet seg 20-22 år gamle.

For å få et klarere bilde av hvilken utvikling vi kan vente oss om dagens skilsmisstenivå forblir uendret, har vi utført noen enkle framskrivinger. I disse beregningene bruker vi såkalte syntetiske kohorter, det vil si at vi antar at en gruppe av nygifte ved hver varighet av ekteskapet kommer til å oppleve de samme varighetsavhengige skilsmisseratene som ble observert i 1984. Regnet på denne måten vil 17 prosent av dem som gifter seg som 25-åringer bli skilt innen de har vært gift i 20 år. Den giftermålsalderen vi har valgt tilsvarer omtrent medianalderen i dag, det vil si at halvparten av alle som gifter seg for første gang er 25 år eller yngre. Om vi sammenlikner denne framskrivningen med skilsmissehyppigheten til dem som giftet seg ved median giftermålsalder i 1965 (22 år), blir økningen svært beskjedent. 14 prosent av dem som giftet seg ved 22-årsalder i 1965, var skilt etter 20 år. Dersom vi derimot velger å sammenlike med dem som giftet seg ved eksakt samme alder som den gruppen vi har gjort framskrivningen for, var bare 10 prosent av de 25-årige brudene fra 1965 skilt etter 20 år mot antatt 17 prosent av dagens bruder.

Om vi følger dagens 25 år gamle bruder ikke bare 20, men hele 40 år framover i tiden, viser framskrivningene vi har foretatt, at hver fjerde av dem vil bli skilt. For de ganske unge brudene vil dagens skilsmissemønster gi en vesentlig høyere andel skilte. For dem som gifter seg henholdsvis 20 og 18 år gamle viser beregningene at henholdsvis godt og vel en tredjedel og halvparten vil bli skilt før eller siden, det vil si løpet av 40 år. De aller fleste av dagens bruder er imidlertid eldre enn dette. 14 prosent av kvinnene som gifter seg for første gang, er 19-20 år og bare 4 prosent 18 år eller yngre. Dersom vi ser alle under ett, uavhengig av giftermålsalder, vil 23 prosent være skilt innen 20 år og 31 prosent innen 40 år. Om dagens skilsmissemønster varer ved, vil altså 3 av 10 av dem som nå gifter seg, oppleve å bli skilt, men så langt inn i framtiden kan selvsagt mange forhold rundt såvel samlivsinngåelse som samlivsbrudd endre seg totalt.

I dagens situasjon skaper veksten i samliv uten vigsel spesiell usikkerhet om de framtidige skilsmissetallene. Dersom samliv uten vigsel i likhet med utviklingen i Sverige blir en stadig mer permanent samlivsform, vil andelen gifte ikke bare

reduseres, men det kan også tenkes at de gifte vil bli mindre representative for studier av samlivsbrudd. En nærliggende hypotese er at de som velger den mest tradisjonelle formen for etablering av samlivet, nemlig ekteskapet, også vil være mer restriktive såvel i holdninger til skilsmisse som i atferd. Om dette er riktig, kan vi få en stagnasjon i skilsmissehyppigheten samtidig som det eventuelt er en økende tendens til samlivsbrudd.

#### SKILSMISSEUTVIKLINGEN I DE SISTE 20 ÅRENE LAR SEG IKKE FORKLARE VED ENDRINGER I FRUKTBARHETS- OG GIFTERMÅLSMØNSTERET

Endringene i giftermålsmonsteret i de siste 15-20 årene har stort sett gått i favør av færre skilsmisser, mens markante trekk i fruktbarhetsutviklingen kunne tyde på at skilsmisene ville bli stadig vanligere. Vi har funnet en økende skilsmissetilbøyelighet jo yngre kohortene er. Den relative risikoen mellom de ulike gruppene har holdt seg ganske konstant. Skilsmisseutviklingen må derfor sees i et langt bredere perspektiv enn det denne rendemografiske analysen har åpnet for, og dette blir da også en viktig oppgave for neste fase av prosjektet.

I denne omgang skal vi bare kort minne om de viktigste forskjellene mellom de kohortene vi har studert. Selv om det bare er 15 år mellom disse kvinnegenerasjonene er det mye som skiller. Det er generasjonene hvor kvinnene i stadig sterkere grad markerte seg både når det gjaldt utdanning og yrkesaktivitet. Den gjennomsnittlige utdanningsvarigheten økte med omlag ett år, og sysselsettingsandelen blant gifte kvinner gikk kraftig opp. I 1972 var 43 prosent av gifte kvinner 25-34 år yrkesaktive mot 59 prosent i 1981. En av grunnene til denne økningen var at kvinnene i større grad holdt fast på sin yrkestilknytning selv etter at de hadde fått sitt første barn. De nye generasjonene hadde dermed bedre forutsetninger for å etablere seg på egen hånd dersom det skulle bli skilsmisse, enten fordi de allerede var i arbeid utenfor hjemmet eller fordi det var kortere siden de sist hadde hatt tilknytning til yrkeslivet. I 1980-årene er denne tendensen ytterligere styrket ved at en stadig økende andel av småbarnsmødrene er blitt yrkesaktive.

Den offentlige støtten til separerte og skilte endret også karakter i denne perioden. Separerte og skilte som trengte økonomisk hjelp fra det offentlige, var før 1972 henvist til vanlig sosialhjelp eller i noen tilfeller kommunale særordninger. I 1972 fikk vi en egen lov om stønad til fraskilte og separerte forsørgere, men først da denne ble innarbeidet i Folketrygden i 1981 ble det en reell likestilling mellom ugifte mødre og de som er separerte eller skilte. Stønad ble en lovfestet rettighet for alle som oppfylte kravene, og ikke mer eller mindre betinget av individuelle og skjønnsmessige vurderinger i sosialstyrene og den enkelte kommunes økonomi.

Det er dessuten verdt å huske på at de eldste kvinnene vokste opp i et samfunn hvor skilsmisse var et klart unntak fra det etablerte familiemønsteret og noe som de i liten grad møtte i nærmiljøet. I 1950-årene var det 0,62 skilsmisser pr. 1000 innbygger her i landet mot 1,17 skilsmisser pr. 1000 i begynnelsen av

1970-årene, og 2 skilsmisser pr. 1000 i dag. Det er rimelig å tenke seg en snøballeffekt hvor holdninger og atferd endres parallelt og hvor årsakssammenhengen antagelig går begge veier. Skilsmisser alminneliggjøres og flere i de yngre generasjonene vil ha opplevd skilsmisser på nært hold, om ikke nødvendigvis hos foreldrene så kanskje blant venners foreldre eller andre voksenkontakter.

#### MANGE LAND HAR STØRRE SKILSMISSEHYPPIGHET ENN NORGE

Sammenliknet med mange andre industrialiserte land har Norge hatt relativt lav skilsmissehyppighet og vi ligger fortsatt på et nivå godt under våre naboland. I Sverige og Danmark er det nesten 50 prosent flere skilsmisser i forhold til ekteskap enn det vi finner hos oss, og også England, USA og Sovjet-Samveldet har et betydelig høyere skilsmisniveau enn i vårt land. I flere av disse landene har det i de senere årene vært en klar stagnasjon til erstatning for 1970-årenes tildels dramatiske økning i skilsmissetallene. Også hos oss kom den sterkeste økningen på 1970-tallet. Økningen etter den tid har vært langt mer beskjeden. I 1981 var skilsmissehyppigheten 7,4 pr. 1000 gifte og separerte. I de aller siste årene har det ikke vært noen klar økning i skilsmissehyppigheten. I 1984 lå den på 8,3 pr. 1000 gifte og separerte, mot 8,5 i 1985 og 8,2 i 1986.

# 1. INNLEDNING

## 1.1 Vårt mål med undersøkelsen

Det har vært en sterk økning i antall skilsmisser i Norge de siste hundre årene. Omkring 1880 var det under 10 skilsmisser årlig (Statistisk Sentralbyrå, 1978b), mens det i 1986 var nesten 8000 ekteskap som ble oppløst ved skilsmisse. Dagens skilsmissehyppigheter ligger på et nivå som tilsvarer at hvert tredje ektepar kan komme til å bli skilt (Statistisk Sentralbyrå, 1985). En liknende utvikling har også funnet sted i de mange andre deler av den industrialiserte verden. I flere land forekommer skilsmisser betydelig oftere enn i Norge.

Vårt prosjekt har som hovedmål å kartlegge omfanget av skilsmisser i ulike grupper av befolkningen gjennom de siste 20 år. Økt kunnskap på dette feltet vil gi et bedre grunnlag for familiepolitikken og den allmenne diskusjon om ekteskap og familie. Vi har anlagt et demografisk og sosiologisk perspektiv, idet vi kun trekker inn kjennetegn som alder, barnetall, utdanning etc. De forskjeller vi finner mellom ulike befolkningsgrupper, vil bli diskutert i lys av forskjellige teorier som er lansert, og sammenliknet med tilsvarende funn fra andre undersøkelser.

Vi vil også bidra litt til å forklare økningen i skilsmissetallene. Det er nemlig grunn til å anta at noe av denne økningen skyldes en endring i fordelingen over de sosiodemografiske kjennetegnene som vi benytter i vår analyse. For eksempel vil vi undersøke om reduksjonen i barnetallet kan forklare noe av utviklingen.

Det må også understrekes at vi i vår undersøkelse har begrenset oss til å studere skilsmisser i formelle ekteskap. For å beskrive utbredelsen av denne hendelsen har vi basert oss på opplysninger fra Det Sentrale Personregister og de siste tre folketellingene (1960, 1970 og 1980). Skulle vi ha analysert oppløsninger av de såkalte "papirløse ekteskapene", måtte vi ha benyttet data fra intervjuundersøkelser av et lite utvalg. Når vi konsentrerer oss om skilsmisser istedenfor separasjoner, er det først og fremst fordi en ikke ubetydelig del av separasjonene oppheves, slik at det bare blir et midlertidig samlivsbrudd. Dessuten er ikke datagrunnlaget fullt så godt når det gjelder separasjoner.

## 1.2 Hva er tidligere gjort på dette feltet i Norge ?

Den årlige skilsmissestatistikken publiseres i Folkemengdens bevegelse (se for eksempel Statistisk Sentralbyrå, 1985). Her framkommer det hvor mange skilsmisser det er pr. 1000 gifte i de ulike aldersgrupper, og hvordan skilsmissene fordeler seg etter fylke, ekteskapsvarighet, ektefellenes alder ved skilsmissen, ektefellenes giftermålsalder og antall barn. På grunnlag av de aldersspesifikke skilsmisseratene er det beregnet en syntetisk skilsmisseprosent. F.eks. viser det seg at dersom et ekteskapskull av kvinner opplever 1984-ratene på hvert eneste alderstrinn, vil 33,3 prosent bli skilt før de blir 65 år. Slike tall gir et ganske godt bilde av hvor mange som blir skilt, men må tolkes med forsiktighet.

På tilsvarende måte er det også funnet hvor mange som opplever å bli skilt i de ulike fylker (Statistisk Sentralbyrå, 1978a, 1984). De regionale variasjonene

kan man for øvrig få et bilde av ved å studere tabeller over antall skilsmisser pr. 1000 gifte eller pr. 1000 inngåtte ekteskap (Statistisk Sentralbyrå, 1972).

Mønnesland m.fl. (1982) har konstruert syntetiske mål ved hjelp av skilsmisserater i ett enkelt kalenderår (1977). De har imidlertid ikke tatt utgangspunkt i alder ved skilsmissen, men varighet av ekteskapet og alder ved giftermålet. Dermed kan de studere effekten av giftermålsalderen på de varighetsavhengige skilsmissesannsynlighetene. Vi vil kommentere disse beregningene i kapittel 6.

Statistisk Sentralbyrå (1975) har publisert statistikk over kvinner og menn som var gift ved Folketellingen 1970, men som skilte seg 1971 - 1973. Tabellene viser fordelingen av de skilte etter utdanning, yrkesaktivitet, yrke, inntekt, boforhold, giftermålsalder og giftermålsår. Det er tatt utgangspunkt i folketellingsdata. Noen av disse fordelingene ble dessuten sammenliknet med de tilsvarende fordelinger for alle som var gift ved folketellingen. På denne måten ble det dannet et bilde av hvilke grupper som hadde de høyeste skilsmisefrekvensene. En svakhet med denne undersøkelsen er at virkningen på skilsmisefrekvensen er analysert separat for en og en faktor, dvs. uten at det er kontrollert for variasjoner i andre viktige faktorer.

Kristiansen (1978) har i sin magisteravhandling lagt fram resultater fra en intervjuundersøkelse der 617 skilte ble stilt spørsmål om skilsmisseprosessen og situasjonen etter skilsmissen. Han har også vurdert sammenhengen mellom skilsmisserisiko og faktorer som barnetall og giftermålsalder.

Fruktbarhetsundersøkelsen 1977 er også benyttet til et studium av skilsmisser, og inneholder i tillegg data om oppløsning av uformelle samliv. Noack og Østby (1981) har for forskjellige ekteskapskohorter beregnet hvordan skilsmissesannsynlighetene påvirkes av giftermålsalder, alder ved første fødsel og tidspunkt for første fødsel i forhold til giftermålet. Også i denne analysen er virkningen av en og en faktor (med ett unntak) beregnet separat.

De arbeidene som er omtalt ovenfor, ser skilsmisene fra en demografisk synsvinkel. Skilsmisser har også blitt studert ut fra et sosiologisk, psykologisk, juridisk og økonomisk perspektiv. Her vil vi bare nevne arbeidene til Moxnes (1985a, 1985b), som blant annet tar opp hvordan skilsmissen oppleves for kvinnen, mannen og barna. Dessuten vil vi peke på at Blom (1986) har publisert en rapport fra den norske verdiundersøkelsen, der han viser hvordan holdningene til skilsmisse varierer mellom de forskjellige gruppene i befolkningen. Dette gir også visse indikasjoner på hvor man kan vente å finne den hyppigste forekomsten av skilsmisser.

De nevnte studiene gir svar på en rekke viktige spørsmål, men det er likevel behov for en ny analyse av skilsmisenes utbredelse - basert på et ajourført og mer omfattende datamateriale, samt med moderne analyseteknikker. Noe vi særlig har savnet, er et studium av mer longitudinell karakter som kan gi svar på hvordan skilsmisserisikoen har variert med ekteskapsvarigheten for kvinner i de ulike fødselskull - gjerne gruppert etter giftermålsalder og andre kjennmerker. Et slik analyseopplegg vil derfor være utgangspunkt for vårt arbeid.

### 1.3 Disposisjon av rapporten.

I denne første rapporten trekker vi kun inn det vi kan kalle ren-demografiske kjennetegn, som blant annet giftermålsalder, varighet av ekteskapet

og antall barn. Denne begrensningen har i første rekke oppstått på grunn av tilgangen på data. De resultater som presenteres i denne rapporten, er basert utelukkende på den såkalte Kvinnefilen. Denne inneholder informasjon om fødsler og forandringer av ekteskabelig status for norske kvinner født 1920-1971. I en videreføring av analysen vil vi i tillegg trekke inn individdata fra folketellingene 1960, 1970 og 1980. Det er denne koblingen som gjør det mulig å analysere effekten av f.eks. bosted og utdanning. Vi mener for øvrig at den ren-demografiske analysen vi skal presentere, er såpass omfattende at det også av den grunn er gunstig å splitte opp prosjektet i to deler.

Som allerede nevnt konsentrerer vi oss om skilsmisseutviklingen de siste 20 årene, men vi skal likevel gi en kort oversikt over utviklingen før denne perioden. Vi har også gjort noen enkle sammenlikninger med andre land. Rapporten inneholder derfor et eget kapittel (kapittel 2) som er viet dette historiske og internasjonale perspektivet.

Vi har allerede forsøkt å definere rammene for vår undersøkelse. Dette var imidlertid bare et grovt omriss, så vi vil i kapittel 3 gi en mer detaljert beskrivelse av hvilke problemer vi retter søkelyset mot.

I kapitlene 4 og 5 blir henholdsvis data- og metodeaspektene tatt opp. Deler av disse kapitlene er viktige å lese av hensyn til den videre diskusjon, mens andre deler kan utelates hvis man først og fremst er interessert i resultater. Vi vil antyde etter hvert hva som kan være gunstige hopp i lesingen.

Resultatene refereres i kapitlene 6, 7 og 8. De to førstnevnte kapitlene dreier seg om første ekteskap, mens vi det siste beskriver skilsmissehyppigheten i andre ekteskap. I kapittel 8 sammenlikner vi dessuten risikoen for oppløsning av første og andre ekteskap. I framstillingen holder vi våre resultater opp mot funn som er gjort i andre undersøkelser, og gir en kort beskrivelse av hvilke teorier som er lansert for å forklare forskjellene i skilsmisseatferd.

Et sammendrag av våre viktigste funn står foran i rapporten.

## 2. KORT OVERSIKT OVER SKILSMISSEUTVIKLINGEN I NORGE OG ANDRE LAND

Hvis man vil studere hovedtrekkene ved skilsmisseutviklingen, for eksempel sammenlikne utviklingen over tid for en rekke land, kan man få et lett tilgjengelig, men grovt mål ved å dividere årlig antall skilsmisser på det totale folketall. Figur 2.1 er basert på dette målet, og gir et bilde av utbredelsen av skilsmisser i de nordiske land. Et noe bedre mål kan vi få ved å dividere antall skilsmisser med antall bestående ektepar i befolkningen. For de nordiske landene er hovedtrekkene i utviklingen den samme enten vi ser på skilsmisser i forhold til totalt folketall eller i forhold til bestående ekteskap.

Vi ser av figur 2.1 at Norge er det landet i Norden som gjennom hele dette århundret har hatt færrest skilsmisser i forhold til størrelsen av befolkningen. I 1984 finner vi det høyeste tallet, 2,83 pr. 1000, i Danmark, mens Sverige ligger noe lavere med sine 2,44. Norge hadde bare 1,93 skilsmisser pr. 1000.

Slike tall er egnet til sammenlikninger, men gir ikke noe godt bilde av hvor stor sannsynligheten for å bli skilt er. En rapport fra Europarådet (Festy, 1985) inneholder syntetiske skilsmissesannsynligheter, som er beregnet etter samme metode som den Mønnesland m.fl. (1982) har benyttet (se kapittel 6.5). Rapporten viser at skilsmisseratene i Sverige i 1980 tilsvarer at omtrent 42 prosent av et ekteskapskull blir skilt. Antall skilsmisser pr. 1000 dette året var 2,39, mot Norges 1,62.

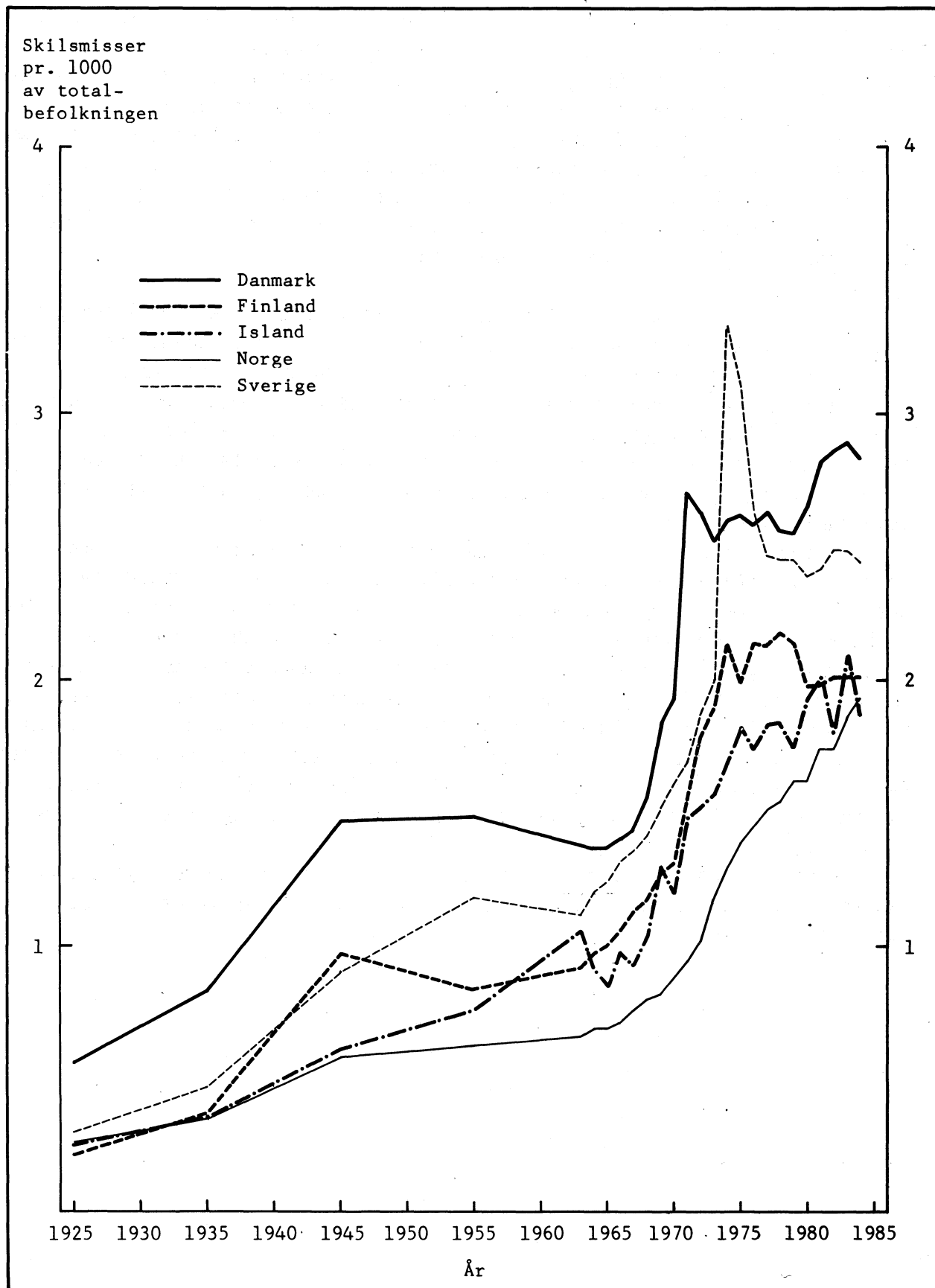
I alle de nordiske land har det vært en økning av de relative skilsmissetallene dette århundret - en økning som har vært sterkest etter midten av 1960-tallet. Et mer detaljert studium av de ulike landene viser imidlertid at det har vært betydelige forskjeller i utviklingen.

Den jevneste utviklingen finner vi i Norge, mens de andre landene har hatt enkelte år med en særlig sterk økning eller nedgang. F.eks. har andre verdenskrig satt sine tydelige spor også når det gjelder skilsmisser. Det kommer ikke så tydelig fram i figur 2.1, men annet materiale viser at det i Finland var spesielt mange skilsmisser i de første fredsårene. Faktisk ble ikke et så høyt antall skilsmisser registrert igjen i Finland før langt inn på 1970-tallet (Pitkänen, 1986). Tilsvarende utvikling er også observert i en rekke andre land, f.eks. USA (Cherlin, 1978) og Canada (McKie, 1982).

Også på 1970-tallet har det vært store variasjoner fra år til år. Sverige hadde spesielt mange skilsmisser rundt 1974 som følge av lovendringer. Deretter var det en kortvarig nedgang. Fra 1977 til 1984 har det vært små forandringer i de relative skilsmissetallene i Sverige. Når det gjelder Danmark, var det en særlig sterk økning omkring 1970, deretter en utflating, og så en økning igjen i 1980. I Finland har det vært et temmelig konstant nivå siden 1980 og ingen økning etter 1975.

I og med at skilsmissetallene i Sverige, Danmark og Finland har vært gjennom en fase med små endringer, har Norge faktisk tatt inn på disse landene de siste årene. Hvis vi sammenlikner skilsmissetallene for 1984 med tallene for 1971-1973 (etter den sterke stigningen i Danmark og før den sterke stigningen i Sverige), viser det seg at Norge har hatt den kraftigste veksten.

Figur 2.1. Antall skilsmisser i de nordiske land i forhold til totalbefolkningen, etter observasjonsår 1)



1) Årene 1925, 1935, 1945 og 1955, representerer henholdsvis 1921-30, 1931-40, 1941-50 og 1951-60. Fra og med 1963 er det brukt data for ettårsgrupper.



Nye tall fra Statistisk Sentralbyrå (1987a) viser at det var flere skilsmisser i 1985 enn i 1984 (1,98 pr. 1000 mot 1,93 pr. 1000), og det deretter var en nedgang, slik at det i 1986 var færre skilsmisser enn i 1984 (bare 1,90 pr. 1000). Nedgangen er liten, og vi kan ikke utelukke at det skyldes en spesielt sen saksbehandling, slik at vi får et etterslep i 1987. I alle fall i Oslo og Akershus, hvor nedgangen har vært særlig sterk, ser det ut til at dette kan være en del av forklaringen. Tidligere på 1980-tallet har vi to ganger opplevd en spesielt svak økning av skilsmissetallene ett år etterfulgt av en spesielt sterk økning året etter. På den annen side kan utviklingen i 1986 være et første signal om at også Norge vil oppleve en stabilisering av skilsmissetilbøyeligheten, slik som andre nordiske land.

I tabell 2.1 har vi vist tall fra Forente Nasjoners (1982) demografiske årbok. Også dette er antall skilsmisser pr. 1000 av folkemengden, og gjelder 1980. Vi ser at en rekke land har høyere tall enn Sverige og Danmark. I Europa peker England seg ut med et spesielt høyt nivå på 2,99, mens Nord-Irland derimot som ventet ligger meget lavt. Også i Sør-Europa, når vi ser bort fra Frankrike, er det få skilsmisser. I Sentral- og Øst-Europa varierer tallene mellom 1,00 for Jugoslavia og 2,68 for DDR. På Europa-toppen når det gjelder skilsmisser ligger Sovjetunionen med 3,50.

Utenfor Europa er det USA som har flest skilsmisser i forhold til folkemengden. Nivået er nesten det dobbelte av hva det er i Danmark, og det har også holdt seg så høyt gjennom de siste 10 årene (over 4,9 i årene 1976-1985). De høye skilsmissetallene i USA henger til en viss grad sammen med en høy giftermålstilbøyelighet - både for første- og andregangsgiftermål - men selv når en kontrollerer for dette, er det en lav ekteskapelig stabilitet. Ifølge Castro og Bumpass (1987) vil 2/3 av et giftermålsskull oppleve en separasjon hvis dagens separasjonsrater vedvarer, mens andre beregninger antyder at omtrent halvparten av et ekteskapskull vil bli skilt (INED, 1987). En oversikt over skilsmisseutviklingen i USA de siste årene finnes for øvrig hos Glick og Lin (1986).

Canada og Australia har i følge tabell 2.1 et skilsmissenivå omtrent som Danmark, mens et industriland som Japan ligger lavt sammenliknet med de fleste europeiske landene.

Tabell 2.1 Skilsmisser i en del industrialiserte land i 1980.  
Pr. 1000 av totalbefolkningen

Danmark	2,65	DDR	2,68
Sverige	2,39	Ungarn	2,59
Finland	1,98	Tsjekkoslovakia	2,21
Island	1,93	Romania	1,54
Norge	1,62	Bulgaria	1,48
		Polen	1,12
England og Wales	2,99	Jugoslavia	1,00
Sveits	2,39		
Skottland	2,04	Sovjetunionen	3,50
Nederland	1,82		
Østerrike	1,77	USA	5,19
Luxemburg	1,60	Canada	2,59
Frankrike	1,59		
Vest-Tyskland	1,56	Australia	2,67
Belgia	1,47	New Zealand	2,08
Nord-Irland	0,58		
		Japan	1,21
Hellas	0,69	Israel	1,14
Tyrkia	0,36		
Kypros	0,25		
Italia	0,21		

### 3. PREISERING AV PROBLEMSTILLINGER

Som nevnt innledningsvis vil vi i denne rapporten konsentrere oss om den endelige og formelle oppløsningen av de registrerte ekteskapene. Vi tar ikke de "papirløse ekteskapene" i betraktning, og vi setter søkelyset på skilsmisser istedenfor på separasjoner. Dette valget er dels basert på datagrunnlaget, dels på hva vi mener er mest interessant å studere. Når det gjelder skilsmisser i formelle ekteskap, gir Kvinnefilen gode data. Også separasjoner er registrert i denne filen, men bare tilbake til 1970. Når vi har valgt å se på skilsmissene og ikke separasjonene, skyldes dette først og fremst at en rekke separasjoner oppheves. For eksempel var det 9-10000 separasjoner årlig i 1981-1982, men bare omkring 8000 skilsmisser de etterfølgende år. Denne forskjellen kan selvsagt skyldes en svært lang separasjonstid, men hovedgrunnen er nok at samlivet er gjenopptatt.

For mange formål er det separasjonsdatoen som er den mest interessante, da det er på dette tidspunkt (eller oftest litt før) at samlivet avbrytes og de impliserte parter opplever en fundamentalt ny tilværelse. Det er også dette tidspunkt som sier noe om når ekteskapsproblemene har tårnet seg opp til høyder det ikke er mulig å akseptere. Skilsmissen er i første rekke en begivenhet som markerer slutten på en kortere eller lengre oppløsningsprosess og gir adgang til nytt giftermål. Et viktig trekk med skilsmissen som begivenhet er at den markerer at bruddet i samlivet mellom partene er endelig (i de aller fleste tilfeller), og det er derfor vi tross alt har funnet det hensiktsmessig å rette søkelyset mot denne begivenheten. Et annet problem er at det er mulig å skille seg direkte uten forutgående separasjon, slik at vi eventuelt måtte ha konsentrert oss om den av begivenhetene som inntreffer først for de enkelte individer.

Det er ingen offisiell statistikk over varigheten av separasjonstiden, men på grunnlag av statistikk over skilsmissens rettslige karakter (Statistisk Sentralbyrå, 1984) vet vi likevel at det i minst 9 av 10 tilfeller er en formell separasjonstid på ett år eller mer. En dansk beregning som er basert på adressemeldinger, antyder at omtrent hvert tiende skilsmissepar har bodd fra hverandre i minst tre år før de skilles formelt (Hyldebrandt, 1986).

Avstanden mellom separasjon og skilsmisse vil vi ta i betraktning i den videre analysen. Når vi ser på skilsmisserisikoen i for eksempel det femte året av ekteskapet, er det viktig å være klar over at det ikke er spesielle forhold i dette året som kan forklare denne risikoen. Tilsvarende betraktninger gjelder når vi ser på barnas alder og skilsmissetidspunkt. Når skilsmisserisikoen er lav så lenge barna er under skolealder, er det risikoen for at foreldrene skal flytte fra hverandre i de første 3-5 årene av barnets liv som avspeiles.

Når vi holder de papirløse ekteskapene utenfor, mister vi mange samlivsbrudd. Disse bruddene kan selvsagt skape like store problemer for dem det gjelder, som de lett synlige skilsmissene.

Vi vet forholdsvis lite om utbredelsen av samliv uten vigsel i Norge i dag, men en undersøkelse fra Norges Markedsdata i 1986 tyder på at over 20 prosent av kvinnene i alder 20-29 år lever i uformelle samliv. Samtidig vet vi fra den offisielle statistikk at 55 prosent ikke er gift. En stor del av disse ikke-gifte lever med andre ord i "papirløse" ekteskap. Samtidig med at det har blitt mer vanlig blant de unge å "leve papirløst" (Østby og Strøm Bull, 1986;

Gulbrandsen, 1987), har det vært en sterk økning i giftermålsalderen. For mange av dem representerer det uformelle samliv en innledning til ekteskap.

I de eldre aldersgruppene er det en mindre andel som lever i samliv uten vigsel. I gruppen 30-34 år er det omtrent 10 prosent som lever i uformelt samliv, mens det blant de som er 35-44 år hore er omtrent 5 prosent.

I Sverige og Danmark er samliv uten vigsel enda mer utbredt enn i Norge. I disse landene er det også vanligere at det fødes barn innenfor de "papirløse" ekteskapene, og de varer ofte lenger enn de gjør i vårt land.

Vi vil også trekke fram at vi ved å studere de registrerte skilsmisser kan miste endel tilfeller der ektefellene fremdeles er formelt gift (ikke en gang separert), men likevel lever atskilt. Dette er neppe særlig utbredt i Norge, men kan være en praktisk og vanlig løsning i land hvor det er vanskelig å oppnå skilsmisse på grunn av en mer restriktiv skilsmisselovgivning, eller hvor det er tungt å bære de økonomiske konsekvensene av en skilsmisse. I USA er slike skilsmisser ("poor man's divorce") ikke helt uvanlig.

Siden det er gjort såpass lite i Norge når det gjelder å studere utbredelsen av skilsmisser, vil en viktig del av vårt arbeid være å finne ut hvor stor andel av kvinnene i de forskjellige fødselskull som har blitt skilt, og når i ekteskapet skilsmissen fant sted. I første omgang (kapittel 6.3-6.4) kommer vi bare til å studere hvordan dette varierer med giftermålsalder, siden det er godt dokumentert både i Norge og andre land at de som inngår ekteskap i særlig ung alder, har spesielt stor sannsynlighet for å få ekteskapet oppløst.

I neste omgang (kapittel 7) tar vi i bruk noe mer raffinerte metoder. Hensikten er å skille ut effekten av ulike forhold som vi antar er av betydning for hvor stor skilsmisserisiko en kvinne har ved ulike varigheter av ekteskapet. Det analyseapparatet vi benytter, er de såkalte hasardratemodeller. Dette er en type multivariate regresjonsmodeller som gjør det mulig å estimere de simultane effektene av en rekke forskjellige faktorer. De faktorene vi konsenterer oss om, er slike som beskriver visse forhold omkring ekteskapsinngåelsen og livssituasjonen ved den ekteskapsvarigheten vi retter søkelyset mot.

En slik analyse gir anledning til å utdype de konklusjonene vi kan trekke ut fra enklere beregninger når det gjelder samvariasjon mellom skilsmisserisiko og faktorer som giftermålsalder, fødselskohort og ekteskapsvarighet. Er det for eksempel slik at den høye skilsmisserisikoen blant tenåringene skyldes at de i større grad er gravide når de gifter seg? Et annet spørsmål det kan være interessant å finne svar på, er om reduksjonen i fruktbarhet de siste 20 årene kan forklare den økte skilsmisselfrekvensen.

Det som er hovedmålet med regresjonsmodellene, er likevel å kartlegge den selvstendige effekten av blant annet plasseringen av første fødsel i forhold til giftermålet. De som er gravide når de gifter seg, eller kanskje allerede har et barn, kan blant annet ha hatt en annen innledning til ekteskapet, eller være preget av et annet verdisyn enn de som får barn først etter å ha vært gift noen år - noe som trolig vil gi seg utslag i ulik skilsmisserisiko.

En annen sentral variabel vi ønsker å studere virkningen av, er antall barn og alderen på det yngste barnet ved de ulike varigheter av ekteskapet. Når virkningen av slike variable skal kartlegges, er det en stor fordel å ta hensyn til varigheten av ekteskapet, slik vi gjør i våre multivariate modeller. Ellers kan det være vanskelig å tolke resultatene.

Betydningen av antall barn er diskutert hyppig i litteraturen, og likeså betydningen av førstefødselstidspunktet. Så vidt vi vet, er det imidlertid få eksempler på at begge faktorer er analysert samtidig.

Vi skal også se litt på hvilken innvirkning aldersforskjellen mellom ektefellene har. Kjennetegn ved ektemannen utover hans alder er vi imidlertid avskåret fra å ta med. For eksempel har vi ingen mulighet til å finne ut om han har et tidligere ekteskap bak seg eller hvor mange barn han har fra før.

Vi er også interessert i hvordan varigheten av ekteskapet virker på risikoen for skilsmisse. De estimeringsteknikkene vi bruker, vil kunne avdekke om det er ulik effekt av for eksempel giftermålsalder og førstefødselstidspunkt ved ulike ekteskapsvarigheter.

I denne anledning vil vi peke på at vårt analyseopplegg gir god anledning til å studere interaksjoner generelt -ikke bare interaksjonene med varigheten. For eksempel kan vi få svar på om det å ha fått barn med ektemannen før giftermålet øker skilsmisserisikoen mindre for de yngste kohortene enn for de eldste. Et grunnlag for en slik hypotese kan være at den utenomekteskapelige fruktbarheten har økt, slik at de som får barn som samboere og senere gifter seg, blir en mindre selektiv gruppe.

Mesteparten av vår analyse dreier seg om skilsmisser i første ekteskap. I et eget kapittel vil vi imidlertid forsøke å belyse forskjellene i skilsmisseatferd mellom kvinner som ikke har vært gift før og de som allerede har et ekteskap bak seg - enten dette er oppløst ved ektefellens død eller ved skilsmisse. Blant annet vil vi diskutere om det å ha barn fra et tidligere ekteskap øker risikoen for skilsmisse.

## 4. DATA

Vår analyse er basert på Kvinnefilen, som ble opprettet i 1986. Dette er det første prosjektet hvor ekteskapshistoriene i denne filen benyttes som datagrunnlag. I denne rapporten vil vi bare gi en kort oversikt over Kvinnefilens omfang og innhold, da det finnes et eget notat om dette (Kravdal, 1986). Vi vil isteden konsentrere oss om en beskrivelse av ekteskapshistorienes kvalitet og hvordan vi har utnyttet dem i analysen.

Lesere som er lite interessert i detaljer vedrørende datamaterialet, anbefales å lese kun kapittel 4.5.

### 4.1 Oppbygging av Kvinnefilen

Kvinnefilen omfatter alle kvinner som er født etter 1920, og som er tildelt fødselsnummer (dvs., som har vært bosatt i landet etter 1960). For hver kvinne gir filen opplysninger om hennes eventuelle fødsler og endringer av ekteskapselig status fram til utgangen av 1984. Dette vil vi ofte omtale som individuelle fødsels- og ekteskapshistorier.

Kvinnefilen ble dannet ved å koble sammen to filer kalt Mødrefilen, som inneholder fødselshistorier, og Ekteskapsfilen, som inneholder ekteskapshistorier.

Både Mødrefilen og Ekteskapsfilen er basert på data fra Det Sentrale Personregisteret i Norge, som ble opprettet den 1. oktober 1964. Registeret inneholder opplysninger om alle som har vært bosatt i landet siden folketellingen 1. november 1960, uansett om det kun er for en kortere periode. Hvert individ er tildelt et fødselsnummer og står permanent oppført i registeret. En spesiell kode viser om vedkommende er død, utvandret eller fremdeles bosatt i Norge.

For hvert individ er det opplysninger om blant annet bostedskommune, mors og fars fødselsnummer, ekteskapselig status og ektefelles fødselsnummer. Opplysningene oppdateres kontinuerlig, og meldingene om de viktigste oppdateringene lagres i en såkalt Beredskapsfil. Ved hjelp av slike gamle meldinger er det mulig å konstruere livshistorier over demografiske begivenheter.

Mors fødselsnummer har blitt påført for alle som er født etter at personregisteret ble opprettet, og også for de aller fleste av de som er født 1953-1964. Dette har gjort det mulig å bygge opp en Mødrefil som inneholder fødselshistorier fram til 31. desember 1984 (Kravdal, 1986a). Filen omfatter alle kvinner født 1920-1971 som selv har blitt tildelt fødselsnummer, men fødselshistoriene er ufullstendige for de som fikk barn før 1953, dvs. for kohortene 1920 til ca. 1935. En omtale av Mødrefilens kvalitet er gitt i en rapport fra det første prosjektet som ble gjennomført med denne filen som datagrunnlag (Brunborg og Kravdal, 1986).

Ekteskapsfilen omfatter alle kvinner som har endret ekteskapselig status i løpet av perioden 1. oktober 1964 til 31. desember 1984, eller som var gift eller separert ved Folketellingen 1. november 1970. For hver av disse kvinnene inneholder filen en kronologisk sekvens av meldinger om endringer av ekteskapselig status (heretter kalt ekteskapsmeldinger). Den inneholder også det

ekteskapsåret som ble oppgitt under folketellingen 1970 av kvinner som på det tidspunkt var gift og bosatt i Norge.

Ekteskapsmeldingene kommer fra Beredskapsfilen. Meldingene inneholder en typebetegnelse som angir om det dreier seg om f.eks. giftermål, skilsmisse eller ektefelles død. De inneholder dessuten en dato for begivenheten, tidligere ekteskapselig status (dvs. status før endringen) og fødselsnummeret til tidligere ektefelle (kun ved gjengifte).

Det finnes en teknisk beskrivelse av Ekteskapsfilen (Kravdal, 1986). Dessuten har Brunborg (1986) utført en omfattende konsistenskontroll av filen, der blant annet tidligere status, ny status og meldingstype ble sammenliknet. Ved denne kontrollen ble det funnet inkonsistens for omtrent 0,5% av individene. Disse er ikke fjernet fra filen, men et eget kjennemerke markerer inkonsistens.

Kvinnefilen omfatter de samme individene som Mødrefilen, det vil si alle kvinner som er født etter 1920 og er tildelt fødselsnummer. For hver av disse kvinnene er alle opplysninger fra Mødrefilen og Ekteskapsfilen tatt med. Fødselshistoriene er, som allerede antydnet, tilnærmet komplette for kvinner født etter 1935. I de neste kapitlene blir det diskutert hvor gode ekteskapshistoriene er og hvilket tidsrom de dekker.

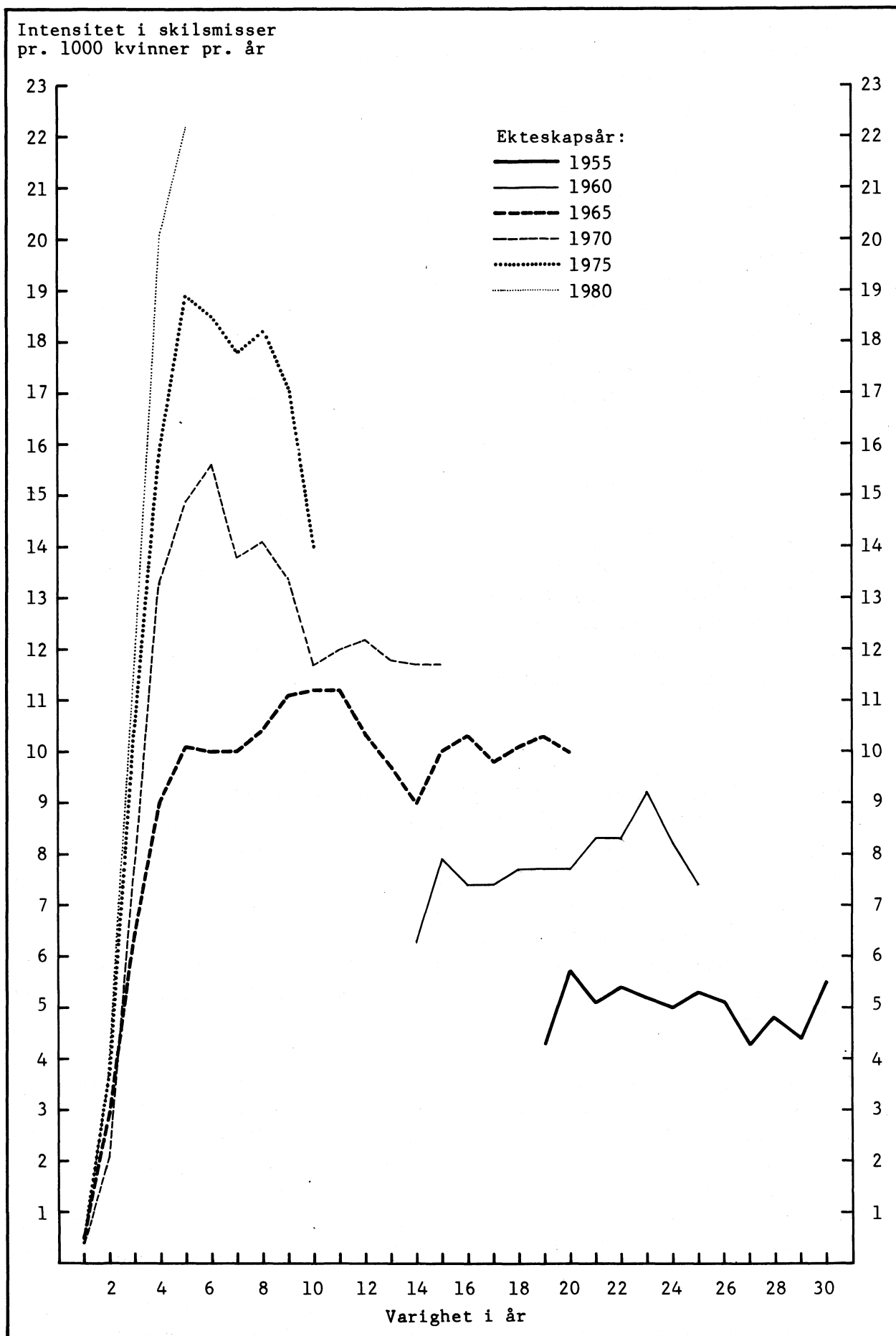
#### 4.2 Omfang av vår analyse

Vi vil nå først forklare hvilke ekteskap vi tar i betraktning i vår analyse, og hvordan vi går fram for å finne de nødvendige opplysninger om hvert ekteskap. I kapittel 4.4 kommer vi så til å diskutere om dette opplegget gir et akseptabelt grunnlag for analysen, og blant annet referere sammenlikninger med offisiell statistikk.

Av grunner som vil bli omtalt i kapittel 4.3, har vi vært nødt til å begrense vår analyse til perioden 1964 - 1984. Kvinner som giftet seg i Norge etter at Det Sentrale Personregisteret ble opprettet 1. oktober 1964, kan vi observere fra giftermålstidspunktet og fram til utgangen av 1984 (eller til de dør eller forlater landet). Når det gjelder de som giftet seg før 1. oktober 1964 eller i utlandet mellom 1. oktober 1964 og 1. november 1970, har vi en kortere observasjonsperiode. Disse kvinnene tar vi nemlig bare med i vår analyse fra utgangen av 1973 til utgangen av 1984.

I figur 4.2.1 er disse begrensningene illustrert. Figuren viser for et utvalg av ekteskapskohorter hvilke ekteskapsvarigheter vi kan beregne skilsmisserater for. (Innholdet av figuren vil for øvrig bli kommentert litt mer i kapittel 6.3.) Vi ser at de som f.eks. giftet seg i 1955, først bidrar til analysen etter 19 år (dvs. fra 1974), mens de som giftet seg i 1975 bidrar fra varighet 0 til 10 år. Kvinner som giftet seg i 1950, har vi i prinsippet anledning til å følge fra 24 til 34 års ekteskap. I de fleste beregningene vi har gjort, har vi imidlertid valgt å avbryte observasjonene etter 30 års varighet.

Figur 4.2.1. Skilsmisseintensiteter for kvinner født etter 1920, etter  
ekteskapsår og ekteskapsvarighet 1)



1) Første og andre ekteskap slått sammen.



I analysene har vi gruppert ekteskapene etter kvinnens tidligere ekteskadelig status (ugift, skilt, enke). Vi har imidlertid begrenset oss til første og annet ekteskap. Senere ekteskap er ikke tatt i betraktning. I kapittel 4.4 skal vi også komme litt mer inn på hvilke kriterier vi har lagt til grunn når vi har bestemt hvilken gruppe ekteskapene skal plasseres i.

#### 4.3 Detaljert redegjørelse for valg av observasjonsperiode

Vi skal nå forklare hvorfor vi har begrenset oss til de omtalte observasjonsperiodene 1964-1984 og 1974-1984.

Analysemetodene som er brukt i denne rapporten er omtalt i kapittel 5. Her vil vi bare understreke at vi har ønsket å anvende et longitudinelt perspektiv, der vi beregner varighetsavhengige skilsmisserater (intensiteter) i enkle avgangsmodeller. Vi må derfor kjenne tidspunkt for inngåelse og oppløsning av hvert enkelt ekteskap, som vi for øvrig angir i år og måned. Det er to kategorier av ekteskap vi har slike data for:

i)

For det første gjelder det giftermål som er inngått i Norge etter at personregisteret ble opprettet den 1. oktober 1964. Alle disse skal vi i prinsippet finne blant ekteskapsmeldingene i Kvinnefilen. Dette innebærer at vår skilsmisseanalyse kan omfatte alle ekteskap inngått etter denne datoen, og vi kan for disse ekteskapene beregne en varighetsavhengig skilsmisserate helt fra ekteskapets inngåelse og maksimalt 20 år framover.

ii)

I tillegg har vi data fra folketellingen 1970, som gir oss anledning til å studere ekteskap inngått før 1. oktober 1964, og dermed varigheter ut over 20 år. Folketellingen gir også opplysninger om kvinner som giftet seg i utlandet i perioden 1. oktober 1964 til 1. november 1970 og flyttet til Norge etterpå (men før 1. november 1970). Alle som var gift på tellingstidspunktet (men ikke de separerte), ble nemlig bedt om å oppgi hvilket år deres nåværende ekteskap var inngått. Giftermåls måneden ble imidlertid ikke oppgitt, så vi har valgt å bruke juni i våre beregninger. Dersom separerte fylte ut rubrikken for ekteskapsår på tellingsskjemaet, ble denne opplysningen ikke kodet og registrert (Mønnesland m.fl., 1982).

Når det gjelder disse ekteskapene som vi må til folketellingen for å finne varighetsopplysninger for, kan vi ikke beregne skilsmisserater fra varighet 0 og oppover. Dette blir forklart senere i dette kapitlet. For øvrig vil vi understreke at disse ekteskapene ikke er tatt med i de beregningene hvor vi ser på effekten av førstefødslenes plassering i forhold til giftermålet (kapittel 7). Dette skyldes at vi ikke har nøyaktig kjennskap til tidspunktet for ekteskapsinngåelse. Derimot er disse ekteskapene med i de enklere beregningene i kapittel 6. Et annet viktig poeng er at vi antar at de er det første ekteskapet.

For hver kvinne i Kvinnefilen vurderte vi ekteskapsmeldingene og folketellingsopplysningene for å finne fram til dato for inngåelse og eventuell oppløsning av ekteskap. En del individer må utelates fra analysen på grunn av

meldinger som ikke kan brukes.

I to tilfeller var vi interessert i å finne ekteskapsåret på grunnlag av folketellingen. For det første gjorde vi dette hvis første melding for kvinnen var datert etter 1. november 1970 og gjaldt skilsmisse eller ektefelles død. Dette indikerer nemlig at hun var gift eller separert i 1970 og dermed kan ha svart på spørsmål om ekteskapsår i folketellingen. Dessuten lette vi etter ekteskapsår for kvinner som var oppført med status gift eller separert ved utgangen av 1984 (men som kunne være døde eller ha utvandret på dette tidspunkt), og som ikke hadde en eneste melding om endring av ekteskapselig status.

Det var imidlertid ikke alltid det var mulig å finne folketellingsopplysninger, enten på grunn av at kvinnen ikke bodde i Norge den 1. november 1970, eller at hun ikke svarte på de spørsmål som gjaldt ekteskap. Dette kan vi illustrere ved et eksempel: I 1945-kohorten var det 5245 kvinner vi forsøkte å finne ekteskapsår for ved hjelp av folketellingen. Vi fant denne opplysningen for 4012 av dem. Av disse hadde 3499 giftet seg i årene 1960-1964, mens 513 hadde giftet seg i 1965-1970. Av de 1233 vi ikke fant opplysninger for, var det 422 som hadde fått tildelt fødselsnummer ved innvandring etter folketellingen. Forøvrig var det omtrent 250 separerte 25-åringer i 1970 som vi heller ikke kjenner ekteskapsåret for, og som inngår i de 1233. En annen grunn til at ekteskapsåret mangler er at noen kvinner kan ha giftet seg før 1964 og dødd eller utvandret før 1970.

Vi vil nå diskutere hvordan vi skal analysere de tilfellene hvor vi har funnet giftermålsår i folketellingen. Som antydnet ovenfor, er det ikke mulig å beregne skilsmisserater helt fra begynnelsen for disse ekteskapene. Dette skyldes at vi jo bare har ekteskapsår for de ekteskap som har bestått fram til folketellingen. Når det gjelder for eksempel ekteskap som ble inngått tidlig i 1960-årene og oppløst en eller annen gang før 1970, har vi ikke kjennskap til ekteskapsåret. En skilsmisseanalyse over varighetsintervallet 0 til 10 år av ekteskap inngått i 1960 som vi vet besto i 1970, vil selvsagt være fullstendig meningsløs.

Dessverre er det heller ikke særlig gunstig å beregne skilsmisserater for disse ekteskapene fra og med 1. november 1970, og dette er kanskje noe vanskeligere å innse. Årsaken er at de ekteskapene som vi kun får giftermålstidspunkt for ved hjelp av folketellingen, må forventes å være spesielt stabile. Separerte er nemlig ikke inkludert, siden de ikke har svart på spørsmålet om ekteskapsår. I 1970 var det over 6000 separerte under 50 år (født etter 1920), og det er nettopp de separerte som i stor utstrekning vil skille seg de første årene etter 1970. Vi vil derfor få altfor lave skilsmisserater for denne perioden. Konklusjonen på dette er at vi kun tar disse ekteskapene med i vår analyse fra og med 1. januar 1974. Sagt med andre ord beregner vi skilsmisserater for årene 1974 til 1984 for kvinner som var gift eller separert ved utgangen av 1973 og gift under Folketellingen 1970, men som vi ikke har eksakt giftermålstidspunkt for fra ekteskapsmeldingene. De fleste av disse vil i 1974 ha vært gift i mer enn 10 år (gift før 1964). Noen kan imidlertid også ha giftet seg i utlandet i perioden 1. oktober 1964 til 1. november 1970 og flyttet til Norge før 1. november 1970.

1. januar 1974 er et tidspunkt som er valgt på empirisk grunnlag ved å beregne skilsmisserater for ulike aldersgrupper i årene 1964-1984. Dette skal vi

komme tilbake til i kapittel 4.4.

Som nevnt har vi tatt med første og andre ekteskap i våre analyser, men ikke senere ekteskap. Grupperingen er gjort ved at vi kun regner det som annet ekteskap dersom vi er sikre på at kvinnen har vært gift før. Dette gjelder dermed bare de tilfeller der det finnes en giftermålsmelding som viser at forrige ekteskapelig status var skilt eller enke. De ekteskap vi må til folketellingen for å få ekteskapåsåret for, har vi gruppert som førstegangs ekteskap. For mange formål ville det ha vært interessant å ta mannens tidligere status i betraktning også, men hans ekteskapshistorie er ikke med i Kvinnefilen.

#### 4.4 Vurdering av datakvaliteten

I dette kapitlet skal vi diskutere hvor pålitelige resultater vi får når vi benytter opplegget beskrevet i kapittel 4.2 og 4.3 til å plukke ut de ekteskap som skal studeres og de nødvendige opplysningene om disse.

Som nevnt går rutinene ut på å lese gjennom ekteskapsmeldingene for hver eneste kvinne i Kvinnefilen. Noen kvinner har vi måttet utelate fra analysene på grunn av meldinger som ikke gir pålitelig eller tilstrekkelig informasjon. Vi har imidlertid ikke uten videre forkastet individer som er markert med en kode som viser at det er funnet en inkonsistens i ekteskapshistorien (se kapittel 4.1). Dersom en slik inkonsistens f.eks. gjelder annet ekteskap, vil vi nemlig bruke opplysningene for det første ekteskapet. Nedenfor skal vi diskutere hvilke kriterier som må være oppfylt for at vi skal forkaste en ekteskapshistorie.

I tillegg til de ordinære meldingene om giftermål, skilsmisse og ektefelles død, finnes det meldinger om separasjon og opphør av separasjon. Disse har vi sett bort fra i behandlingen av ekteskapshistoriene. Vi skiller rett og slett ikke mellom ekteskapelig status gift og separert.

Det finnes dessuten noen "meldinger om manglende endring av ekteskapelig status", "meldinger for generell endring" og "engangsmeldinger om ektefelles død". Den sistnevnte ble kun brukt i forbindelse med opprettingen av personregisteret. Ingen av disse meldingene gir en pålitelig tidfesting. I en del tilfeller vil de heller ikke beskrive noen ordinær endring av ekteskapelig status, men forandre status direkte fra f.eks. ugift til skilt. For enkelte kvinner har vi funnet meldinger av en av disse tre typene etter en giftermålsmelding. Med mindre det dreier seg om separasjon eller opphør av separasjon, har vi da vært nødt til å utelate denne kvinnen fra analysen. Også i noen andre tilfeller har vi vært nødt til å forkaste observasjoner på grunn av slike meldinger. Vi vil imidlertid ikke gi noen grundig beskrivelse av dette.

Den viktigste grunnen til at noen kvinner må utelates fra analysen, er at det ikke er samsvar mellom tidligere status, ny status og meldingstype. Et annet problem, som vi riktignok ikke fullt så ofte har støtt på, er at melding om inngåelse eller oppløsning av ekteskap gjelder et tidspunkt etter at kvinnen har utvandret.

For å få et inntrykk av omfanget av forkastede observasjoner har vi vurdert meldingene for seks utvalgte fødselskohorter av kvinner : 1935, 1940, 1945, 1950, 1955 og 1960. Dette er totalt ca. 177000 kvinner. Det viste seg at vi måtte forkaste bare litt over 1200, altså under 1 prosent.

Vi har talt opp antall førstegangs giftermål i årene etter 1964 (antall ugifte som vi finner giftermålsmelding for) for noen få kohorter, og funnet

meget godt samsvar med offisiell statistikk. Dette var ventet siden så få ekteskaphistorier er forkastet. Riktignok har vi funnet litt flere ekteskap i 1965 enn det som er det offisielle tallet, men andre funn tyder på at det dette året ble gjort feil i statistikkproduksjonen som ga for lave anslag over antall giftermål (samtale med Halvard Skiri, 1987).

Vi har også beregnet skilsmisserater etter alder og kalenderår. Dette er imidlertid gjort på en litt annen måte enn i de beregningene som ligger til grunn for den publiserte statistikken i Folkemengdens bevegelse (se for eksempel Statistisk Sentralbyrå, 1985). I grove trekk består forskjellen i at vi har tatt utgangspunkt i ekteskapsvarighet, fødselskohort og alder ved utgangen av ekteskapsåret (alt dette i ett-årsgrupper). Kalenderår er bestemt ved å summere disse tre kjennemerkene. Dette gir en uoverensstemmelse både i alders- og tidspunksdefinisjonen, og resultatene er derfor ikke direkte sammenliknbare. Våre beregninger gir imidlertid en pekepinn om kvaliteten av datagrunnlaget

Vi vil også understreke at vi i disse beregningene som vi har utført av kontrollhensyn, har latt de ekteskap som vi har funnet starttidspunktet for i folketellingen, bidra helt fra 1. november 1970, og ikke fra 1. januar 1974. Det var nemlig på grunnlag av blant annet disse beregningene at tidspunktet 1. januar 1974 ble bestemt.

Vi ser av tabell 4.4.1 at våre beregninger gir litt lave skilsmisserater før 1974 for de som er over 35 år (og dermed i stor utstrekning giftet seg før 1965). Dette skyldes som nevnt at de som var separert i 1970, er holdt utenfor. Fra og med 1974 er det godt samsvar mellom publiserte og beregnede rater.

Tabell 4.4.1 Publiserte og beregnede skilsmisserater. Pr. 1000 kvinner pr. år.

	1971-1973		1971	1972	1973	1974		1983	
	Publi- sert	Be- regnet	Be- regnet	Be- regnet	Be- regnet	Publi- sert	Be- regnet	Publi- sert	Be- regnet
15-19 år	3.7	4.1	3.9	4.2	4.3	4.4	3.8	1.7	
20-24 år	8.8	7.9	9.1	10.2	11.1	11.9	14.8	14.9	
25-29 år	9.1	6.4	9.0	10.5	11.0	11.1	16.2	17.2	
30-34 år	7.7	3.6	6.2	8.8	9.4	9.7	13.5	13.7	
35-39 år	5.6	2.4	4.4	6.1	7.2	7.6	12.2	12.0	
40-44 år	4.2	1.4	3.0	3.7	4.9	5.1	9.9	10.5	
45-49 år	3.3	1.1	2.2	3.0	3.6	3.6	6.8	7.2	
50-54 år	2.4	0.8	1.3	2.0	2.2	2.2	4.0	4.0	
55-59 år							2.4	2.4	
60-64 år							1.1	1.2	

Under denne beregningen av aldersavhengige skilsmisserater talte vi også opp antall skilsmisser de ulike år. Resultatet er vist i tabell 4.4.2. De samme forbehold må tas her når det gjelder sammenliknbarhet. Vi vil også understreke at vi i våre beregninger ikke har med personer født før 1920. Disse bidrar med opptil 300 skilsmisser i enkelte av årene. Vi har heller ikke tatt med oppløsning av tredje ekteskap, men det forekommer tross alt svært sjelden.

Tabell 4.4.2 Antall skilsmisser publisert og beregnet

	Beregnet	Publisert
1983	7461	7668
1980	6499	6634
1975	5155	5577
1973	4195	4664
1972	3279	4022
1971	2151	3731
1970	1434	3429

Vi ser at vi har funnet for få skilsmisser i 1970 - 1972, mens det er et bedre samsvar midt i 1970-årene. Dette er enda et tegn på at vi bør observere kvinnene først fra et tidspunkt omkring 1972-1975. Vi valgte altså årsskiftet 1973/1974.

I tabell 4.4.2 framkommer det en viss forskjell mellom publiserte og beregnede tall også fra og med 1975. Denne forskjellen kan blant annet skyldes at personer som innvandrer som gift etter 1970 ikke er med i våre analyser. For eksempel er det 1233 personer født i 1945 som har vært bosatt i landet som gift eller separert etter 1970, og som vi ikke har ekteskapsår for. Dette er omtalt i kapittel 4.3, så vi vil her bare minne om at flere av disse har innvandret som gift etter folketellingen 1970. En del var også separert i 1970, og noen av disse separerte kan ha skilt seg etter 1974. Noen kan dessuten ha vært midlertidig utvandret under folketellingen og skilt seg etterpå.

#### 4.5 Oppsummering og konklusjon når det gjelder datamaterialets kvalitet

Vår analyse er altså basert på fødsels- og ekteskapshistorier fra Kvinnefilen, hvor alle norske kvinner født 1920-1971 er tatt med. Beregningene omfatter de aller fleste ekteskap som er inngått etter 1. oktober 1964, dvs. vi har tilnærmet komplette ekteskapshistorier for kvinner født 1946 eller senere og som har vært bosatt i Norge hele tiden. I tillegg har vi tatt med kvinner som var gift den 1. november 1970 og var gift eller separert den 1. januar 1974. For begge disse kategorier av ekteskap kjenner vi tidspunkt for inngåelse og eventuelt oppløsning. For den førstnevnte gruppen kan vi beregne varighetsavhengige skilsmisserater fra og med ekteskapets inngåelse og opp til 20 år framover, mens den sistnevnte gruppen observeres fra 1. januar 1974. Dette er illustrert i figur 4.2.1.

Dette innebærer at vi kan studere utviklingen fra 1964 til 1984 når det gjelder skilsmissehyppighetene gjennom de første årene av ekteskapet. For skilsmisser etter over 20 års ekteskap derimot har vi bare data for perioden 1974 til 1984.

Så lenge vi holder oss innenfor disse begrensningene, skulle vi få meget pålitelige resultater. Vi har riktignok måttet forkaste observasjoner, blant annet på grunn av inkonsistens i ekteskapsmeldingene, men tross alt ikke særlig mange. Et annet problem er at vi har måttet utelate f.eks. kvinner som har innvandret som gift etter Folketellingen 1970, fordi vi ikke kjenner giftermålsåret for disse. Vi tror imidlertid ikke at dette frafallet er så selektivt at det ødelegger våre analyser. De aldersspesifikke skilsmisseratene

vi har funnet, stemmer nemlig forholdsvis bra overens med de tilsvarende publiserte ratene. Selv om ikke dette er noen grundig kvalitetsvurdering, er det i det minste et tegn på at Kvinnefilen er et godt utgangspunkt for skilsmissestudier.

I kapittel 4.2 ble det nevnt at vi i de fleste beregninger kun har observert kvinnene til de har vært gift i 30 år. Vi har imidlertid også gjort beregninger over et lengre varighetsintervall, men selvfølgelig med de omtalte begrensninger når det gjelder den periode kvinnene kan observeres i (f.eks. fra 1. januar 1974 til 31. desember 1984 for de som giftet seg før 1. oktober 1964).

I regresjonsberegningene i kapittel 7, hvor vi har ønsket å studere effekten av førstefødselstidspunktet på skilsmisser blant førstegangsgifte, har vi bare observert kvinnene i 20 år, fordi vi har måttet begrense oss til ekteskap inngått etter at personregisteret ble opprettet. Når det gjelder ekteskap inngått tidligere, kjenner vi jo ikke det eksakte tidspunktet. I disse beregningene tar vi for øvrig bare med kvinner født etter 1935. Vi er nemlig hovedsakelig interessert i de giftermål som skjer før kvinnen er 35 år. Riktignok er det noen av de som er født tidligere i 1930-årene som kan gifte seg etter 1964 i alder 30-34 år, men det er da mulig at barn de har fått i tenårene eller tidlig i 20-årene, ikke er inkludert i fødselshistorien deres.

Annet ekteskap (se kapittel 8) observere vi også bare i 20 år. Grunnen til dette er at det bare er ekteskap vi kjenner til på grunnlag av giftermålmeldinger, vi har regnet som annet ekteskap. I hasardrateanalysen av annet ekteskap tar vi bare med fødselskohortene etter 1935, mens vi i de enklere beregningene går tilbake til 1920.

#### 4.6 Ektefelles fødselsnummer

Ektefelles fødselsnummer er et kjennemerke som vi trenger for å vite om eventuelle barn kvinnen har fått før ekteskapet, har ektemannen som far. Dessuten skal vi gjøre enkelte studier av hvilken effekt aldersforskjellen mellom ektefellene har på skilsmisserisikoen. For dette siste formålet trenger vi imidlertid bare fødselsåret. Det viser seg at meget få kvinner mangler dette kjennemerket (under 100 i hver av de tre kohortene 1935, 1945 og 1955). Vi har ikke kontrollert systematisk hvor mange som kun mangler de siste 5 sifrene i hans fødselsnummer, men har likevel god grunn til å anta at det dreier seg om svært få.

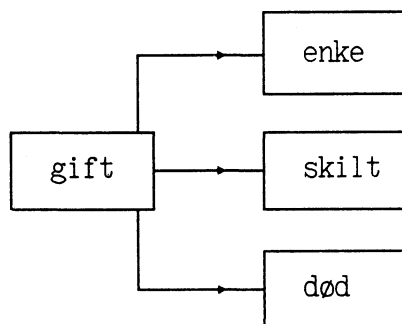
I de beregningene der vi trenger opplysninger om ektefellene (kapittel 7 og 8), har vi som allerede forklart, begrenset oss til ekteskap som vi kjenner tidspunkt for på grunnlag av giftermålmeldinger. Disse er inngått etter 1964. Riktignok ble ikke ektefelles fødselsnummer påført giftermålmeldingene for de som giftet seg før 1967, men de ble påført i løpet av 1970-1973. Dette ble også gjort for de som oppløst ekteskapet i perioden 1964-1973 (samtale med Thor Granlund, 1987). Resultatet av dette er at vi i de aller fleste tilfeller vil finne ektefelles fødselsnummer enten på giftermålmeldingen ved et eventuelt gjengifte eller som et eget kjennemerke pr. 31. desember 1984.

Vi vil forklare i kapittel 5.3 hvordan vi har gått fram ved bestemmelsen av aldersforskjell og førstefødselstidspunkt i de tilfellene der ektefelles fødselsnummer mangler.

## 5. METODER

### 5.1 Estimering av intensiteter

Et ekteskap kan bli oppløst ved at en av ektefellene dør eller ved skilsmisse. Dette er illustrert nedenfor. Vi skiller ikke mellom separerte og gifte.



I denne rapporten har vi basert oss på en avgangstabellanalyse, og har beregnet intensiteter for overgangen fra gift til skilt. Denne skilsmisseintensiteten betegner vi  $\mu(t)$  for å angi at den avhenger av varigheten  $t$  som gift. Sagt på en enklere måte er  $\mu(t)$  et mål for hvor sterk strømmen (egentlig overgangs-sannsynlighet pr. tidsenhet) fra gift til skilt er blant de som har vært gift i en periode med lengde  $t$ .

Vi har antatt at intensiteten  $\mu(t)$  er konstant innenfor intervaller på ett år eller mer, dvs. at den er en trappefunksjon. Av praktiske grunner har vi ved plotting av intensitetsfunksjoner (også kalt intensitetskurver) trukket rette linjer mellom midtpunktene i intervallene.

Vi vil ikke i denne rapporten komme inn på detaljer vedrørende estimerings-teknikken, men vil kort nevne grunnideene. Intensitetene estimeres ved hjelp av såkalte "occurrence/exposure"-rater, dvs. antall skilsmisser pr. total risikotid som gift i det aktuelle varighetsintervallet. For å kunne beregne denne risikotiden er vi nødt til å ta hensyn til ikke bare skilsmisser, men også at noen ekteskap oppløses ved dødsfall. I vår analyse har vi latt kvinnene bidra til risikotiden til de selv dør, til ektefellen dør, eller til de blir skilt, men ikke lenger enn til 31. desember 1984. Etter dette har vi nemlig ikke data i Kvinnefilen. Separasjoner ser vi bort fra. Vi har også satt en grense når det gjelder varigheten av ekteskapet. I flere beregninger har vi f.eks. avbrutt (sensurert) observasjonene etter 30 år.

Inn- og utvandring skaper ikke prinsipielle problemer. I et studium av skilsmisseatferden i Norge kan det være rimelig å la innflytterne bidra til risikotiden fra de kommer til landet, mens de som emigrerer, holdes utenfor analysen i det tidsrommet de bor utenfor landet. Vi har imidlertid gjort dette litt enklere i vårt arbeid - blant annet på grunn av manglende informasjon om flyttingene. Blant annet har vi latt kvinner som flytter ut av landet og så tilbake igjen, bidra til risikotiden også i den perioden de bor utenfor Norge.

"Occurrence/exposure"-raten er en forventningsrett og normalfordelt estimator for overgangsintensiteten når vi har mange observasjoner (såkalt asymptotisk forventningsrett). Variansen er lik intensiteten delt på

risikotiden. Vi har i en del tilfeller ganske stor varians, fordi individgruppene er små. Dette gir seg utslag i intensitetskurver med store variasjoner mellom de ulike varighetsintervallene.

Ulike grupper av gifte kvinner vil ha ulik skilsmisseintensitet. For eksempel er det langt vanligere å skille seg for de som giftet seg som 20-åringer i 1980, enn det var for de som giftet seg som 30-åringer i 1965. Vårt mål er nettopp å finne fram til forskjeller mellom de ulike befolkningsgruppene - både på et gitt tidspunkt og når det gjelder utviklingen over en lengre periode. Vi har derfor beregnet skilsmisseintensiteter for ulike grupper av kvinner separat og dessuten i en multivariat regresjon der vi har tatt hensyn til en rekke bakgrunnsfaktorer simultant. Disse regresjonsmodellene vil vi komme tilbake til i kapittel 5.3.

## 5.2 Partielle overgangssannsynligheter

Vi har av og til beregnet en såkalt partiell sannsynlighet  $P(T)$  ved hjelp av de estimerte overgangsintensitetene. Ordet partiell vil som oftest bli utelatt i rapporten.  $P(T)$  er gitt ved følgende formel :

$$P(T) = 1 - \exp\left(- \int_0^T \mu(t) dt\right)$$

Denne partielle sannsynligheten er lik sannsynligheten for at en nygift skal bli skilt i løpet av en periode med lengde  $T$ , gitt at dødsintensiteten for gifte er neglisjerbar. Nå viser det seg imidlertid at en betydelig andel av ekteskapene oppløses ved dødsfall. Hvis en mann og en kvinne på 25 år gifter seg med hverandre, er det nesten 8 prosent sannsynlighet for at minst en vil dø før de blir 50 år. Dette tallet er basert på periodedata for 1976-1980 hos Borgan (1983). Den tilsvarende andelen ved århundreskiftet var 32 prosent.

Hvis vi tar hensyn til dødeligheten, får vi en såkalt influert sannsynlighet for skilsmisse. Denne sannsynligheten, som selvsagt er mindre enn den partielle, er gitt ved :

$$P_i(T) = \int_0^T (\mu(t) \cdot B(t)) dt ,$$

der bestanden  $B(t)$  av gifte ved tidspunkt  $t$  er gitt ved

$$B(t) = \exp\left(- \int_0^t (\mu(s) + v(s) + \gamma(s)) ds\right)$$

Her er  $\gamma(s)$  og  $v(s)$  intensitetene for henholdsvis eget og ektefelles dødsfall. Hvis disse to intensitetene settes lik 0, blir altså  $P_i(T)$  lik  $P(T)$ .

La oss gjøre en enkel beregning for å illustrere hvor stor forskjell det maksimalt kan være mellom influert og partiell sannsynlighet. En slik maksimal forskjell får vi hvis 8 prosent av ekteskapene oppløses ved dødsfall umiddelbart etter giftermålet. Dette innebærer at bestanden  $B'(t)$  vil være lik



$$B'(t) = 92/100 \cdot \exp\left(-\int_0^t \mu(s) ds\right)$$

og den influerte sannsynligheten  $P_i(t)$  bli da 92 prosent av den partielle sannsynligheten  $P(t)$ . Hvis f.eks. den partielle sannsynligheten er 50 prosent, vil den influerte være 46 prosent.

I virkeligheten vil selvsagt bestanden  $B(t)$  være større enn  $B'(t)$ , siden dødsfallene spres jevnere utover i tid. Dessuten vil det være noen av de 8 prosentene som dør, som også har opplevd en skilsmisse (altså en overgang fra gift til skilt og videre til død i tilstandsdiagrammet i kapittel 5.1). Konklusjonen blir dermed at den partielle sannsynligheten gir et godt mål på hvor mange som blir skilt i løpet av en viss varighet av ekteskapet. Dette er for øvrig en størrelse som trolig gir mange lesere mer interessant informasjon enn intensitetene og også er lettere forståelig.

### 5.3 Regresjonsanalyse av overgangsintensiteter

Når det trekkes inn en rekke bakgrunnsfaktorer (kovariater), er det ofte et problem at gruppene blir svært små, og variansen dermed så stor at det blir vanskelig å trekke slutninger om forskjellen mellom gruppene. Dette kan løses ved å estimere intensitetene ved hjelp av regresjonsmodeller, såkalte hasardratemodeller. Riktignok er vårt materiale meget omfattende, men det kan likevel komme til å bli ganske små grupper. Dessuten er det enda en fordel med regresjonsmodellene. Strukturen i materialet kommer nemlig langt bedre fram når det kun er et fåtall parametere å ta i betraktning enn når resultatene foreligger i form av et stort antall intensitetskurver.

I modellene våre er én av bakgrunnsfaktorene tidsvarierende, dvs. et individ er ikke karakterisert ved samme verdi for denne bakgrunnsfaktoren i alle varighetsintervallene. Alle de andre faktorene er faste. Nedenfor er det vist hvilke bakgrunnsfaktorer som er tatt med i analysen. Vi har også vist hvilke kategoriinndelinger vi som oftest har brukt. Det som er understreket, er en kort betegnelse som senere brukes ved omtale av kovariatene.

#### Faste kovariater :

Tidligere ekteskapelige status (e) : ugift, skilt, enke

Kvinnens fødselskohort (k) : 1935-1939, 1940-1944, 1945-1949,  
1950-1954, 1955-1959, 1960-1964

Kvinnens alder ved ekteskapets inngåelse (a) : 17-19, 20-22, 23-25, 26-29,  
(alder ved utgangen av året) 30-34, 35-39, 40-44, 45-49

Aldersforskjell mellom : han er minst 8 år eldre enn henne  
ektefellene (f) han er 0-7 år eldre enn henne eller \*)  
hun er 0-3 år eldre enn ham  
hun er minst 4 år eldre enn ham

\*) I de tilfellene hvor ektefelles fødselsår mangler, plasseres paret i denne gruppen.

Førstefødsels- : hun har fått første barn med en annen mann før giftermål  
tidspunkt (g)    hun har fått første barn med ektemannen før giftermål \*)  
                           hun har fått første barn i løpet av 0-7 måneder  
                           hun har fått første barn i løpet av 7-24 måneder  
                           hun er fremdeles barnløs etter 24 måneder

\*) Kvinnen plasseres her bare hvis ektefelles fødselsnummer er helt identisk med fødselsnummeret til barnets far. Ellers plasseres hun i gruppen ovenfor. Dette skjer for eksempel hvis ett av numrene ikke finnes (helt eller delvis blank).

Tidsvarierende kovariat :

Barnetall og alder på barn (b) :    barnløs  
   ett barn, 0-6 år  
   ett barn, 7-13 år  
   ett barn, 14 år eller eldre  
   to barn, yngste 0-6 år  
   to barn, yngste 7-13 år  
   to barn, yngste 14 år eller eldre  
   minst tre barn, yngste 0-6 år  
   minst tre barn, yngste 7-13 år  
   minst tre barn, yngste 14 år eller eldre

I tillegg er altså varigheten (t) med i analysene.

Vi har i de fleste beregningene inkludert kun et utvalg av kovariatene. Dette skyldes dels et ønske om å spare maskintid (se kapittel 7.2), dels at vi i en del tilfeller rett og slett er mest interessert i de enklere modellene. Vi har også plukket ut et utvalg av kategoriene. For eksempel viser de fleste tabellene i denne rapporten modeller der tidligere ugifte er behandlet separat, og hvor vi har konsentrert oss om aldersgruppene 17-34 år. Vi har også estimert modeller for ett og ett varighetsintervall. Forøvrig vil vi nevne at vi i mange av de innledende beregningene har eksperimentert med helt andre kategorier enn det som er nevnt ovenfor.

#### 5.4 Valg av modell

Vi skal nå gi noen generelle opplysninger om de modellene vi har estimert og hvilken notasjon vi har brukt. Ytterligere detaljer om estimeringen har vi valgt å presentere først i kapittel 7.2 sammen med en del av resultatene.

La oss altså ta utgangspunkt i følgende generelle modell, som inneholder alle kovariatene og omfatter både hovedledd og interaksjonsledd. Beskrivelsen av andre og enklere modeller vil være helt analog.

Intensiteten er gitt ved

$$\ln \mu(e,k,a,f,g,b,t) = \Delta + E(e) + K(k) + A(a) + F(f) + G(g) + B(b) + T(t) + \Theta(e,k,a,f,g,b,t)$$

Her er  $E(e)$  hovedeffekten av den kovariaten som beskriver tidligere ekteskapeelig status.  $e$  har tre mulige verdier (ugift, skilt, enke), og for hver av disse verdiene estimeres en parameter  $E(e)$ . Tilsvarende er  $K(k)$  hovedeffekten av kohort,  $A(a)$  hovedeffekten av alder etc.  $\Delta$  er et konstantledd.  $\Theta(e,k,a,f,g,b,t)$  inneholder interaksjonsleddene. Vi har bare studert første ordens interaksjonsledd, dvs. interaksjoner mellom to faktorer. Disse betegner vi  $EK(e,k)$ ,  $EA(e,a)$  osv.

For modeller som bare inneholder hovedeffekter, dvs.  $\Theta=0$ , er det enkelt å tolke resultatene. To grupper av kvinner som er karakterisert ved de samme kjennetegn for alle kovariater unntatt én, f.eks. den som beskriver tidligere ekteskapeelig status, vil ha nøyaktig samme form på intensitetskurvene (intensitet plottet som funksjon av  $t$ ). For den ene gruppen, som har  $e=e_1$ , vil intensiteten være lik en viss  $\mu_0(t)$  multiplisert med en konstant  $h_1$ , mens den for den andre gruppen, som har  $e=e_2$ , vil være  $\mu_0(t)$  multiplisert med en konstant  $h_2$ . Den ene kurven er altså en forstørrelse av den andre, og forstørrelsesfaktoren  $h_2/h_1$  er gitt ved  $\exp(E(e_2) - E(e_1))$ .

Hvis interaksjonene er med, blir det derimot mer komplisert. For eksempel vil interaksjonene  $ET(e,t)$  ha som effekt at den omtalte forstørrelsesfaktoren ikke er konstant over hele varighetsområdet, men varierer med  $t$ . Ved en varighet  $t$  er intensiteten for gruppen som har  $e=e_2$ , lik intensiteten for den andre gruppen multiplisert med  $\exp(E(e_2) - E(e_1) + ET(e_2,t) - ET(e_1,t))$ . Det substansielle innholdet av en slik interaksjon kan for eksempel være at forholdet mellom skilsmisserisikoen for første og andre ekteskap er større i begynnelsen av ekteskapet enn ved lengre varighet. I prinsippet kan selvsagt også en interaksjon snu helt om på det bildet vi får fra en hovedeffektmodell, slik at for eksempel risikoen ved kort varighet er størst for tidligere gifte og ved lang varighet størst for førstegangs gifte.

Vi har estimert regresjonsmodellene ved hjelp av programpakken LOGLIN (Olivier and Neff, 1976), som er basert på sannsynlighetsmaksimerings-prinsippet. Ved hjelp av sannsynlighetskvote-tester kan vi undersøke modelltilpasningen. La oss anta at vi har to modeller som er helt like bortsett fra at alle parametere i en interaksjon er satt lik 0 i den ene modellen. Dette er da en undermodell av den andre. Samtidig med at alle parametere estimeres, får vi skrevet ut sannsynlighetene for å få det observerte resultat under de to modellantakelsene. Differansen mellom logaritmene til disse sannsynlighetene er  $\chi^2$ -fordelt. Antall frihetsgrader er lik forskjellen i antall parametere som skal estimeres i de to modellene. Hypotesen om at alle parametrene i interaksjonen er null, forkastes hvis den omtalte differansen overskrider en viss verdi som er bestemt ut fra det signifikansnivået vi har valgt. Ved en slik forkastning vil vi ofte si at interaksjonen gir en signifikant bedre tilpasning til datamaterialet eller at vi forkaster den enkleste modellen.

Som det framkom i kapittel 5.3, har vi basert analysen på femårskohorter og aldersgrupper på 3-5 år, selv om det - i alle fall for første ekteskap - ville

være mulig å plukke ut noen ettårsgrupper. Vi har prøvd begge deler, og det viser seg at vi får temmelig like resultater både når det gjelder hovedeffekter og interaksjoner.

Når vi har et såpass omfattende datamateriale som vårt, vil ofte alle interaksjonene gi en signifikant modellforbedring på det signifikansnivået som vanligvis velges, for eksempel 0.05 eller 0.01. I et mindre materiale, med ettårsgrupper, ville vi derimot oppdage at flere av interaksjonen ikke var signifikante på dette nivået. Tilsynelatende blir det da lettere å peke ut hvilke interaksjoner som fortjener et nærmere studium. Det vi har gjort, er å rangere interaksjonene etter signifikansnivå, det vil si det nivået vi må velge for å ikke få forkastning av nullhypotesen. Utgangspunktet er en sammenlikning mellom modeller med bare hovedeffekter og modeller med bare hovedeffekter samt én interaksjon. Når vi så vurderer hvilke interaksjoner det er rimelig å ta hensyn til, baserer vi oss delvis på denne rangeringen, og delvis på om interaksjonene inneholder et tydelig mønster. En fordel med å bruke et stort observasjonsmateriale er at standardavviket for de enkelte parameterestimater blir lavere. Dermed kan det bli enklere å skille de ulike kategoriene innen hver enkelt kovariat.

Vi vil forøvrig nevne at vi under modellestimeringen lærte en del om de konvergensproblemer som kan oppstå ved bruk av LOGLIN. Dette er tatt opp i appendiks 2.

## 6. ENKEL OVERSIKT OVER OMFANGET AV SKILSMISSER I FØRSTE EKTESKAP

### 6.1 Innledning

I dette kapitlet skal vi se nærmere på når i ekteskapet skilsmisene inntreffer, eller sagt på en litt annen måte: undersøke om det er perioder i ekteskapet da paret er spesielt utsatt for å bli skilt. Kapitlet viser også hvor stor andel som har blitt skilt avhengig av hvilket år de er født. På denne måten kan vi studere skilsmisseatferden til kvinner som er født og oppvokst i ulike perioder, og som følgelig har etablert seg som gifte i tidsrom hvor ikke bare de økonomiske betingelsene har endret seg, men hvor hele kjønnsrollemønsteret og normer og verdier knyttet til ekteskapet har gjennomgått vesentlige forandringer. Gjennom hele kapitlet er dessuten kvinnes alder ved giftermålet trukket inn, slik at en kan se om det er forskjeller i skilsmisserisiko avhengig av om kvinnen var svært ung da hun giftet seg eller giftet seg i mer "normal" alder.

En del av resultatene må betraktes som "smakebiter". I kapittel 7 trekker vi inn flere faktorer som analyseres simultant, og diskuterer betydningen av hver enkelt faktor mer utførlig. Kapittel 6 gir først og fremst et bilde av det absolutte skilsmisnivået og varighetsavhengigheten i de forskjellige gruppene, mens neste kapittel fokuserer på de relative skilsmisseintensitetene, og er mer rettet mot forskjellene mellom gruppene enn selve nivået.

Siste del av kapittel 6 inneholder en vurdering av hvor mange av dagens unge som kan komme til å bli skilt.

### 6.2 Giftermålsutviklingen

Før vi presenterer resultatene av våre beregninger, vil vi gi en kort oversikt over giftermålsmonsteret i den perioden analysen er konsentrert om.

De fleste giftermål blant ugifte kvinner finner sted i 20-årsalderen. I 1985 var det 1500 - 2000 giftermål på hvert av alderstrinnene 20-25 år, med en maksimumsverdi på 1921 giftermål for 22-åringene. Også i aldre 26 og 27 år var det flere enn 1000 giftermål, og for 19-åringene litt færre enn 1000. Det var derimot få bruder som var 18 år eller yngre: bare 660, det vil si 4 prosent av alle giftermålene blant ugifte. I aldre over 35 år var det færre enn 100 giftermål på hvert alderstrinn.

Hvis vi beregner antall giftermål pr. antall ugifte på de ulike alderstrinn, får vi for 1985 en maksimumsverdi ved 25-årsalderen. Denne verdien er betydelig større enn for 20-åringene. Derfor kan en ha lett for å glemme at det er såpass mange som gifter seg når de er 19 eller 20 år.

Et alternativt mål på giftermålsaktiviteten kan en få ved å betrakte medianalderen, dvs. den alderen da halvparten av et fødselskull er gift. For 1960 kullet var denne over 24 år.

De siste 20 årene har det vært en sterk nedgang i giftermålsratene for alle aldersgrupper under 35 år, men mest for de yngste. Vi har med andre ord hatt en økende alder ved første giftermål. Medianalderen har faktisk steget med over 2 år i løpet av de siste 10 årene.

Økningen i alder ved første giftermål har trolig sammenheng med en betydelig økning i utbredelse av samliv uten vigsel. Tall fra 1986 tyder på at det for

eksempel i gruppen 20-29 år er omtrent 20 prosent av kvinnene som lever i uformelle samliv. Til sammenlikning er det 55 prosent som ikke er gift i denne aldersgruppen, mot bare 35 prosent i 1970.

### 6.3 Hvilke faser av ekteskapet er spesielt utsatt?

Det er hittil aldri publisert data fra Norge som viser hvordan skilsmissehyppigheten varierer med ekteskapets varighet for forskjellige ekteskapskohorter. Mønnesland m.fl.(1982) har riktignok studert sammenhengen mellom skilsmisser og ekteskapsvarighet, men dette er gjort på grunnlag av data kun for året 1977, slik at resultatene gjelder såkalte syntetiske kohorter. Vi skal komme tilbake til dette i kapittel 6.5.

Med det longitudinelle opplegget vi følger, kan vi observere ekteskap sammenhengende over en periode på opp til 20 år (fra 1964 til 1984). Dette gjør det mulig å få fram ny og viktig kunnskap om hvilke faser som i særlig grad rammes av skilsmisser. Når en diskuterer resultatene fra slike beregninger, er det imidlertid viktig å være klar over at initiativet til skilsmissen og det virkelige fraflyttingstidspunktet ofte inntreffer 1-3 år tidligere enn selve skilsmissen.

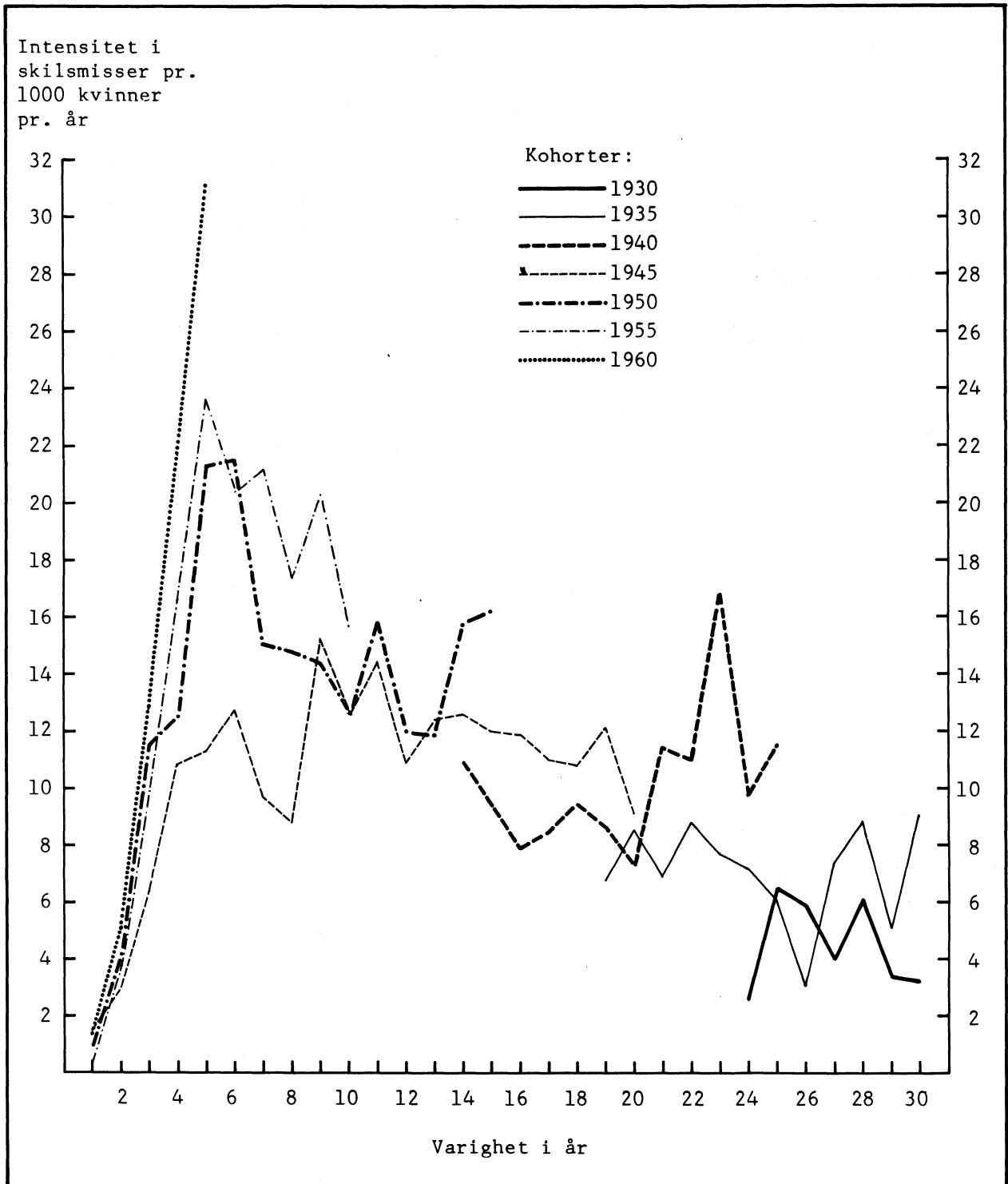
Figurene 6.3.1-6.3.6 viser skilsmisseintensiteter for kvinner med ulik giftermålsalder (20 år og gruppene 17-19 år, 20-22 år, 23-25 år, 26-29 år og 30-34 år) og som er født i årene 1920-1964. Stort sett er det imidlertid bare krigs- og etterkrigs-kohortene vi kan observere helt fra ekteskapets begynnelse (se forklaring i kapittel 4). Det er disse gruppene vi vil konsentrere oss om i første omgang.

Det generelle mønsteret er at skilsmisserisikoen (når vi sammenlikner innen hver aldersgruppe) øker over kohortene. Innen hver kohort avtar risikoen med økt giftermålsalder. For alle gruppene er det en sterkt økende skilsmisseintensitet de første fem 5-7 årene av ekteskapet. Deretter er bildet noe mer komplisert. For kvinner født etter 1950 som giftet seg før de var 22 år, har det vært en avtagende intensitet etter at de første fem årene er tilbakelagt. For alle andre grupper som giftet seg før de ble 30 år, er det ikke så klare tegn til en slik nedgang. De eldre kan vi vanskelig si noe om, fordi de tilfeldige variasjonene er så store.

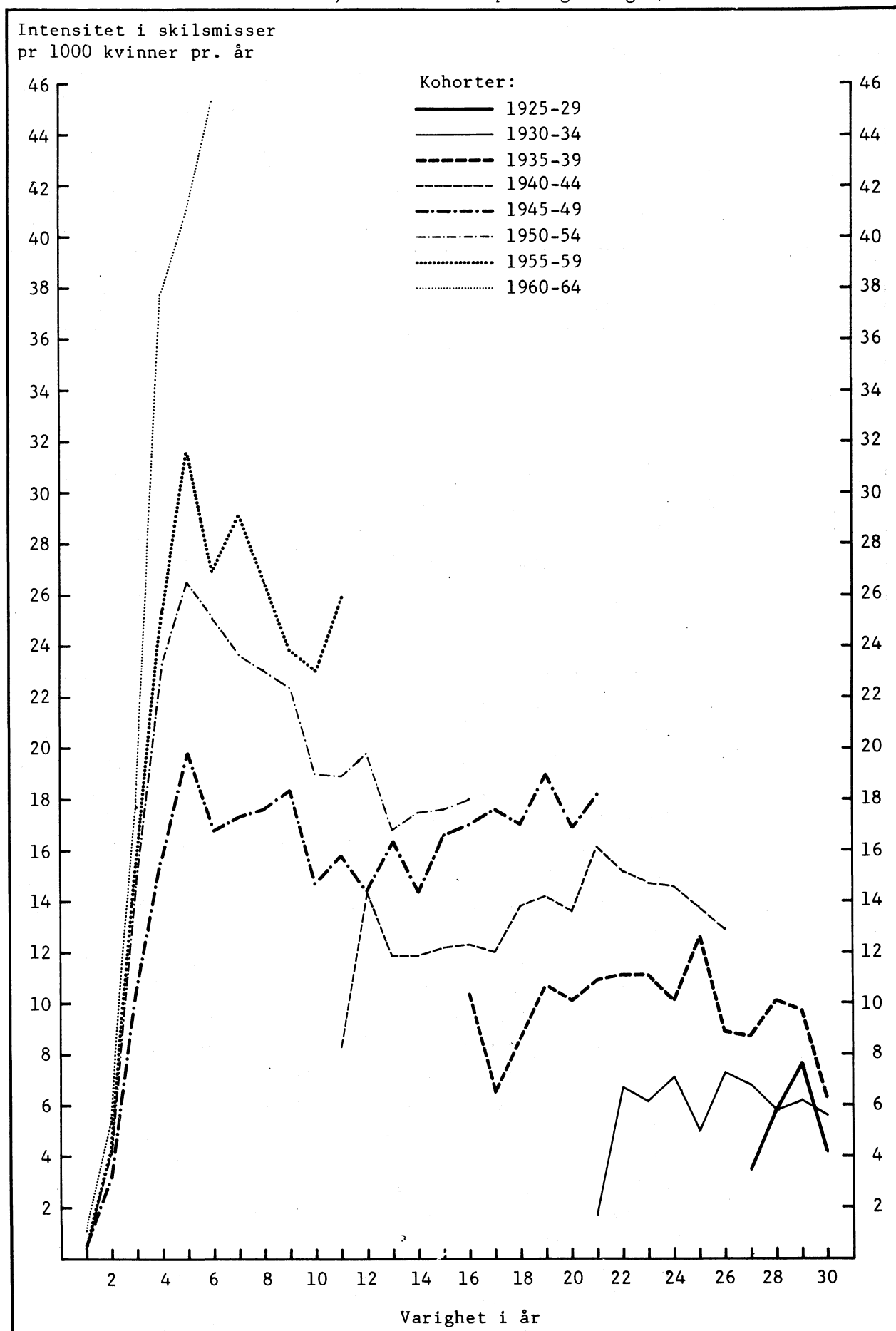
De kvinnene som har opplevd en topp i skilsmisserisikoen ved omtrent 6 års ekteskap, har altså stort sett giftet seg etter 1970. Dette er i god overensstemmelse med figur 4.2.1, der alle kvinner født 1920-1971 er behandlet under ett uten å ta hensyn til giftermålsalder. Figuren viser at det er et mye klarere maksimalpunkt ved 6 års ekteskap for de som giftet seg i 1970-årene enn for de som giftet seg i 1965.

De som giftet seg før 1965, kan som forklart i kapittel 4, bare observeres fra 1974. Dette gjelder for eksempel mange av de kvinnene som er født før krigen. For en del av disse gruppene har vi vært i stand til å beregne skilsmisseintensiteter helt fram til 30 års varighet. Også ved så lange varigheter er hovedtendensen at skilsmisserisikoen har økt over kohortene.

Figur 6.3.1. Skilsmisseintensiteter i første ekteskap blant kvinner som giftet seg som 20-åring, etter ekteskapsvarighet og fødselskohort

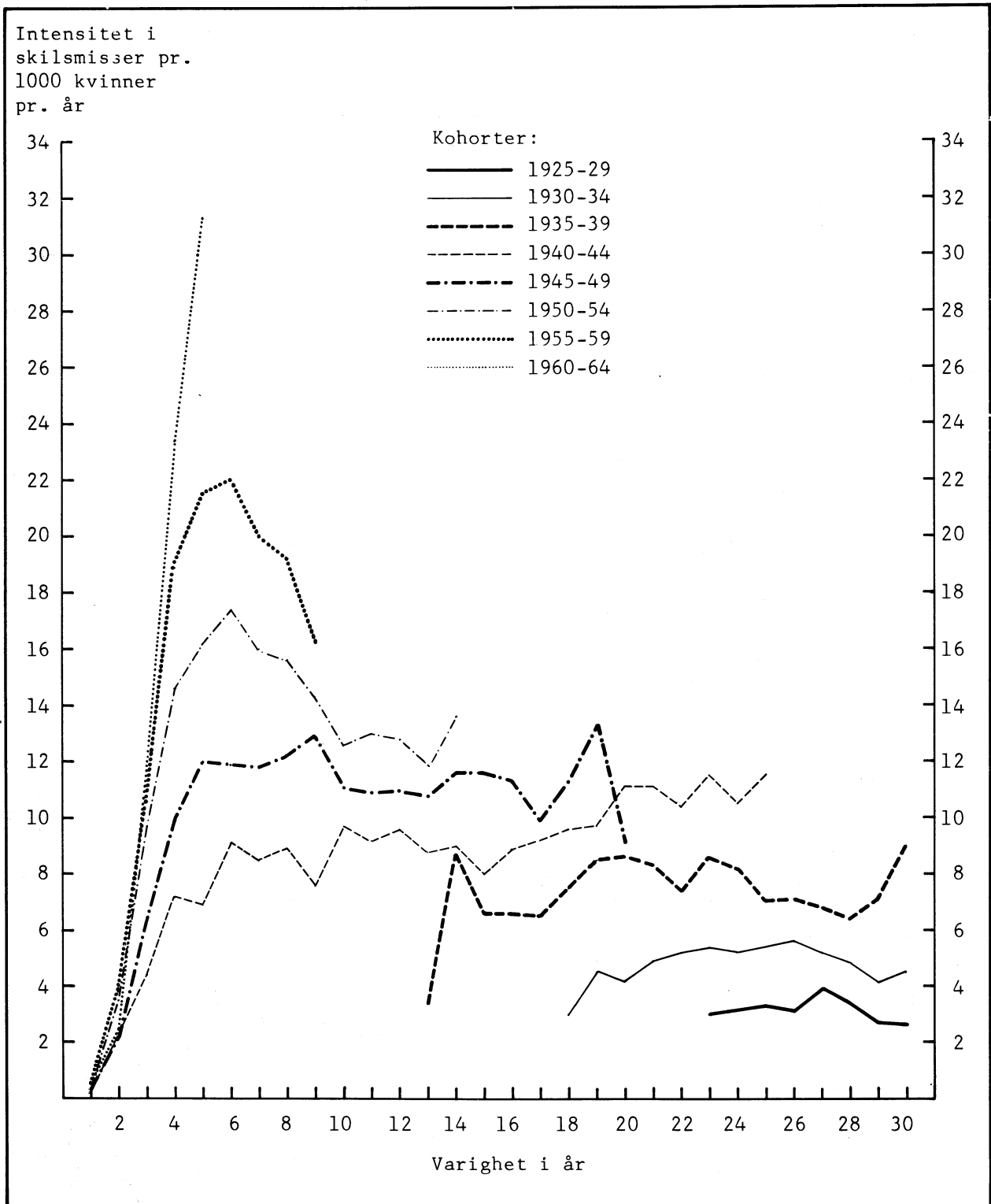


Figur 6.3.2. Skilsmisseintensiteter i første ekteskap blant kvinner som giftet seg i alder 17-19 år, etter ekteskapsvarighet og fødselskohort

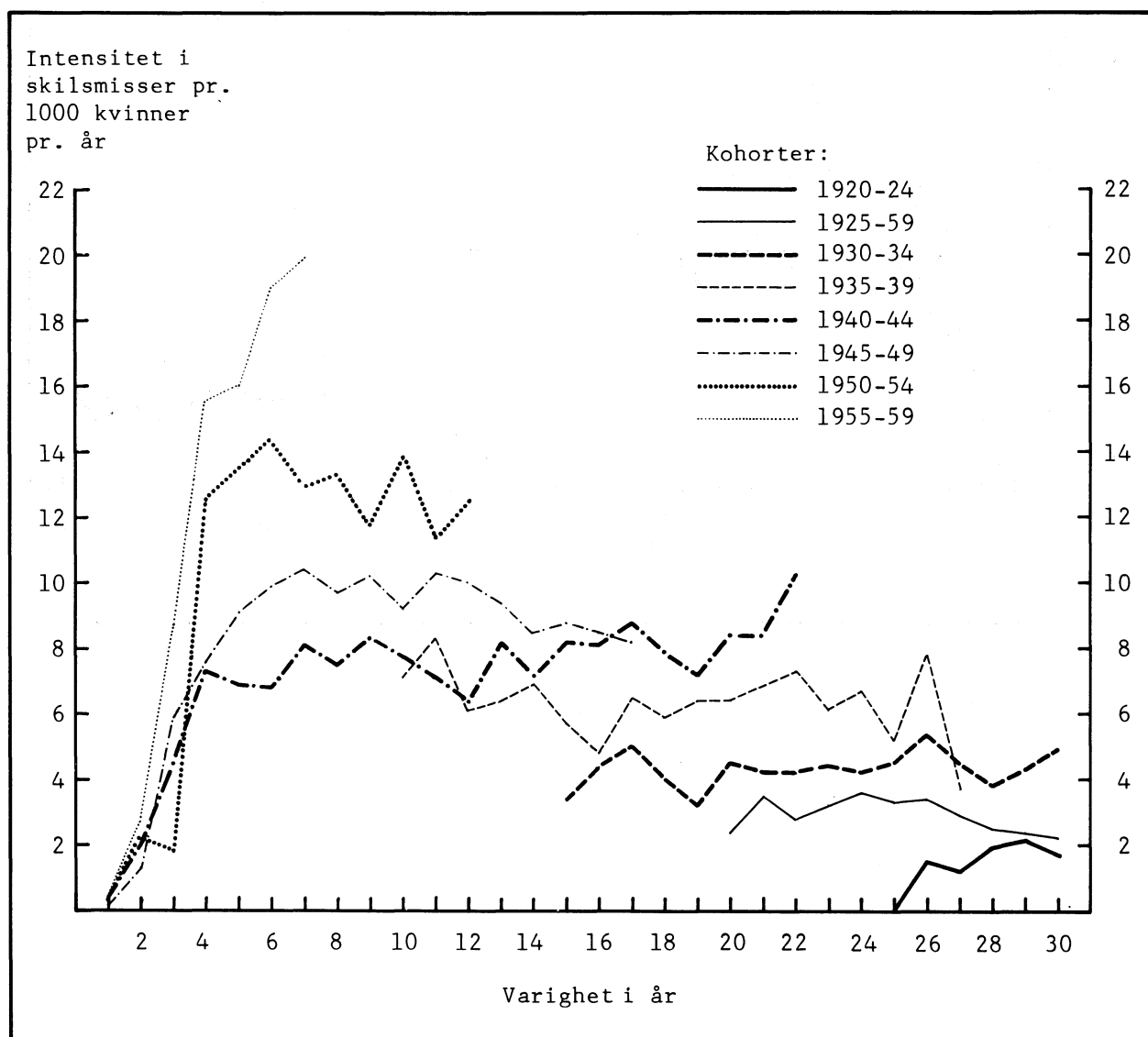




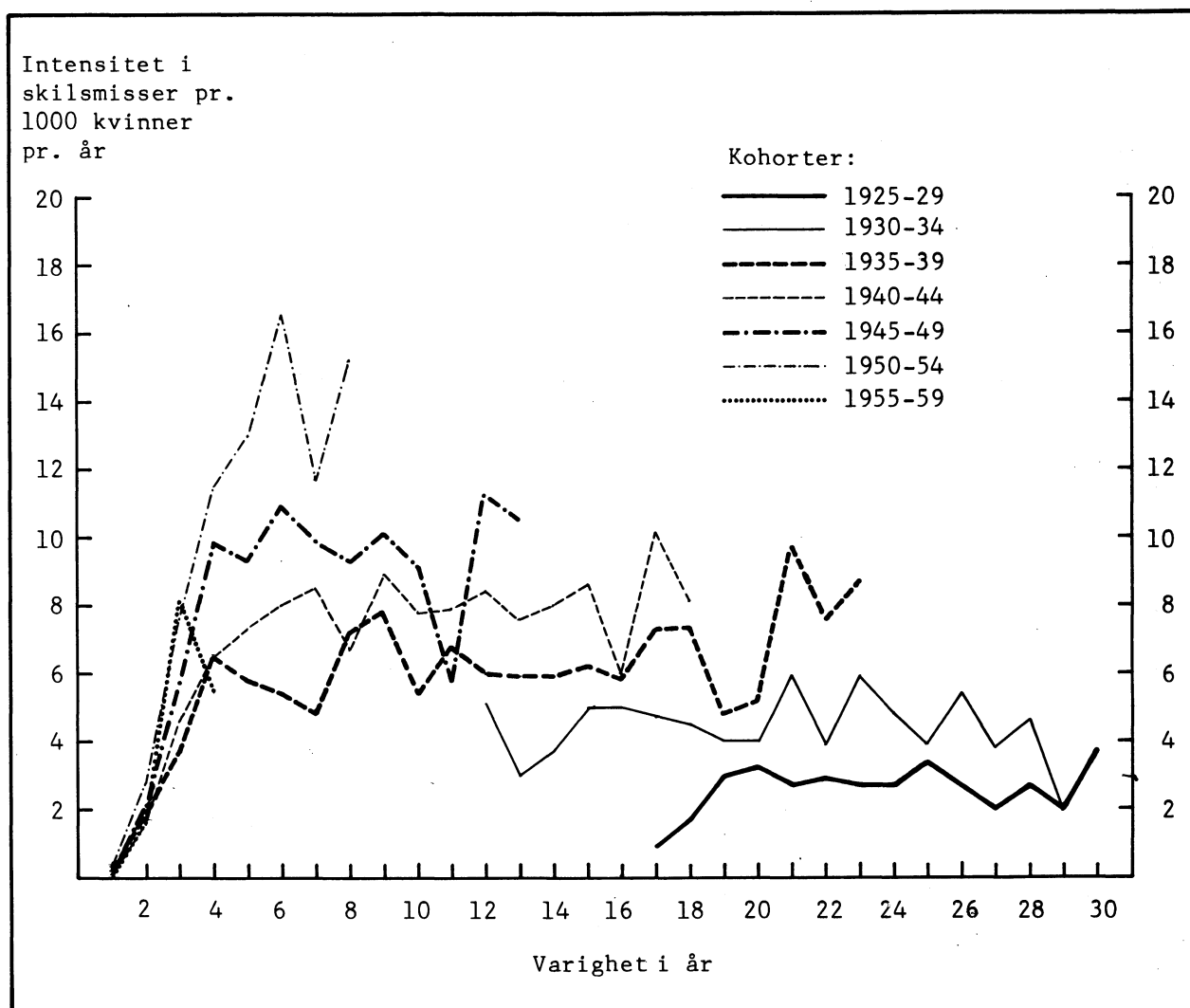
Figur 6.3.3. Skilsmisseintensiteter i første ekteskap blant kvinner som giftet seg i alder 20-22 år, etter ekteskapsvarighet og fødselskohort



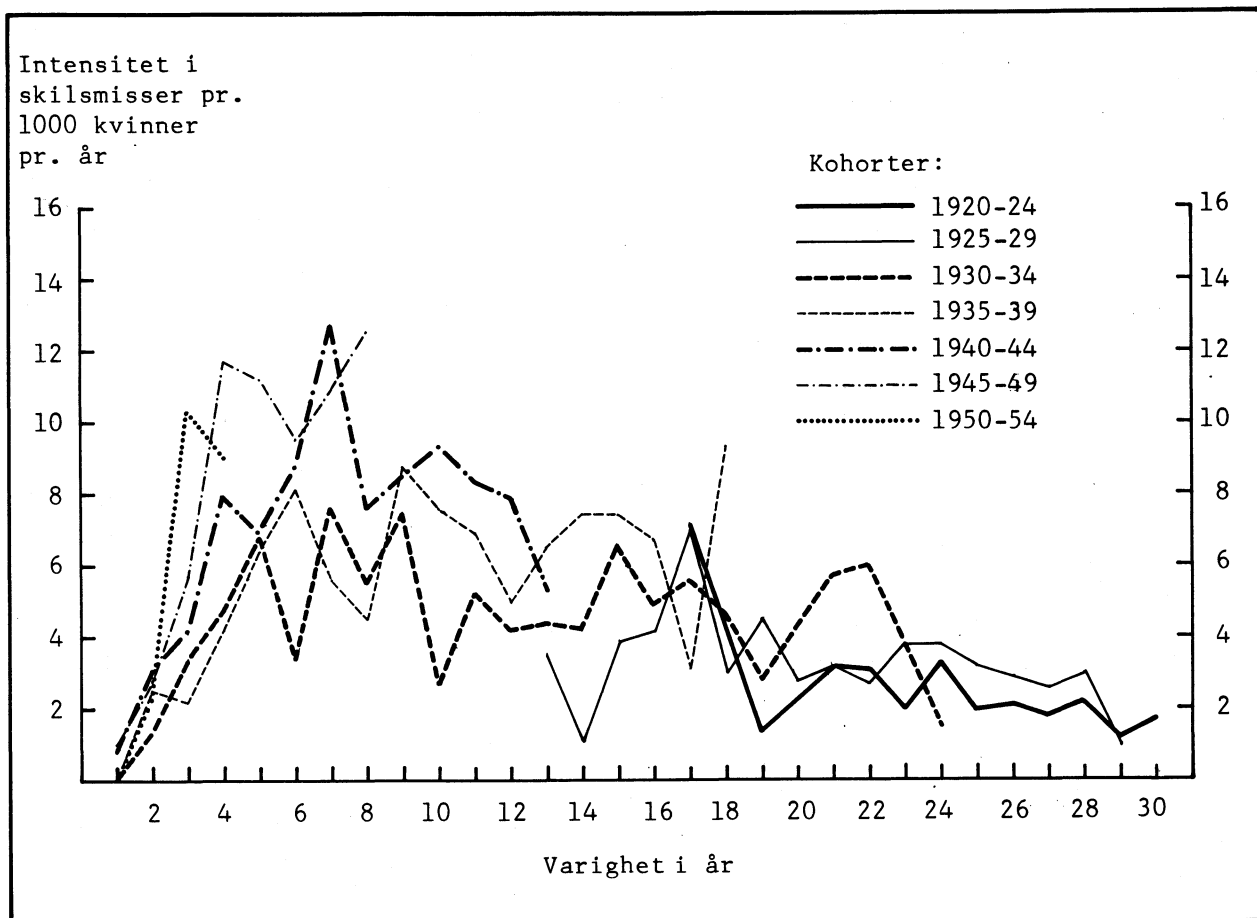
Figur 6.3.4. Skilsmisseintensiteter i første ekteskap blant kvinner som giftet seg i alder 23-25 år, etter ekteskapsvarighet og fødselskohort



Figur 6.3.5. Skilsmisseintensiteter i første ekteskap blant kvinner som giftet seg seg i alder 26-29 år, etter ekteskapsvarighet og fødselskohort



Figur 6.3.6. Skilsmisseintensiteter i første ekteskap blant kvinner som giftet seg i alder 30-34 år, etter ekteskapsvarighet og fødselskohort



Vi vil nå gi noen få detaljerte kommentarer til hver enkelt av figurene 6.3.1-6.3.6, som en bakgrunn for den hovedkonklusjonen vi allerede har presentert.

I figur 6.3.1 vises skilsmisseintensitetene for første ekteskap for kvinner som giftet seg da de var 20 år. De som er født i 1945 eller senere, kan observeres fra og med ekteskapets inngåelse og ut 1984. For eksempel kan vi følge 1960-kullet i 5 år (4 hele år og en del av det femte). Kvinner født før 1945 kan observeres først fra 1974. Dette tilsvarer for 1930-kullet 24 års varighet, for 1935-kullet 19 års varighet, og for 1940-kullet 14 års varighet.

Selv om våre observasjoner er basert på svært mange observasjoner (over 3000 kvinner i 1945-kohorten for eksempel), er intensitetsprofilene i figur 6.3.1 langt fra glatte. Likevel kommer det fram et forholdsvis tydelig mønster: Intensitetene øker de første 5-6 årene av ekteskapet, og det nivået som da oppnås, er høyere jo senere kvinnen er født. Når det gjelder 1950- og 1955-kohortene, er det en nedgang i skilsmisseintensitetene etter omtrent 5 års ekteskap. For 1945-kohorten er det derimot store variasjoner omkring noe som ser ut til å være et ganske konstant nivå.

For å få glattere intensitetsprofiler har vi også gjort beregninger med femårskohorter og aldersgrupper på 3 og 5 år. Figurene 6.3.2-6.3.6 viser resultatene. Grupper som består av mindre enn 500 kvinner, er ikke med på figurene. Med et slikt opplegg hvor vi slår sammen til ganske brede kohort- og aldersgrupper, vil vi få en overrepresentasjon av kvinner fra de eldste kohortene og den nedre delen av aldersintervallet ved de lengste varighetene, og i en del tilfeller omvendt ved de korte varighetene. Dette kan bidra til at intensitetene øker med økt varighet - særlig for grupper med lav giftermålsalder - men ikke så mye at vi får et helt forvrent bilde av skilsmisseutviklingen.

I figur 6.3.3, der aldersgruppen 20-22 år er behandlet under ett, ser vi det samme mønsteret som vi hadde for 20-åringene alene: et maksimalpunkt ved omtrent 6 års ekteskap for de som er født etter 1950, og et mer konstant nivå for de som er født tidligere. For de som er født 1940-1944, er det en svak oppgang fra omtrent 15 års ekteskap.

Det samme gjelder de som gifter seg som tenåringer, men her kan vi spore en svak nedgang etter 5 års ekteskap også for de som er født 1945-1949 (figur 6.3.2). I disse kohortene er det for øvrig tegn til en oppgang igjen etter 14 års ekteskap. En slik oppgang finner vi også for kohortene 1940-1944. (I figur 6.3.2 har vi fjernet en del grupper som kun består av kvinner som giftet seg i alderen 17-18, siden skilsmisserisikoen ser ut til å avta spesielt mye med økt ekteskapsalder blant de aller yngste. For eksempel er det innen kohorten 1950-1959 bare de som giftet seg i alder 17-18, vi kan observere når ekteskapet har vart i mer enn 16 år, dvs. kvinner som giftet seg i 1968 eller før.)

I aldersklassen 23-25 år (figur 6.3.4) er det et tilnærmet konstant nivå på skilsmisseintensitetene etter 6-7 års ekteskap for alle kohortene - kanskje med en svak nedgang for 1945-1949 og 1950-1954.

Når det gjelder de som gifter seg i alderen 26-29 år (figur 6.3.5), må det også sies å være omtrent konstant risiko for å bli skilt etter at de aller første årene er tilbakelagt. For de som først gifter seg etter å ha passert 30 år (figur 6.3.6), er de tilfeldige variasjonene for store til at vi kan si noe om varighetsstrukturen.

Før vi forlater dette med varighetsavhengigheten vil vi gi en grundigere

beskrivelse av skilsmissemønsteret blant kvinner født 1950-1954. Som nevnt er det blant de yngste brudene i disse kohortene et maksimalt nivå på skilsmisserisikoen ved omtrent 6 års varighet. Deretter er det en nedgang. Det er flere måter å måle en slik nedgang på. Hvis man vil sammenlikne de tre aldersgruppene under 26 år, kan man for eksempel ta utgangspunkt i den absolutte nivåforskjellen mellom maksimalpunktet (5 eller 6 års varighet) og intensiteten ved 12 års varighet, som er den lengste varigheten der vi har observasjoner for alle aldersgruppene. Dette gir en reduksjon på 6,7 pr. 1000 pr. år for de som giftet seg i alderen 17-19 år, 4,6 for aldersgruppen 20-22 år og 1,9 for aldersgruppen 23-25 år. Hvis vi isteden bruker de relative forskjellene, får vi henholdsvis 25, 26 og 13 prosent i forhold til maksimalverdien. Siden det er en del tilfeldig variasjon, kan vi alternativt tenke oss å slå sammen enkelte varighetsintervaller og sammenlikne nivået ved for eksempel varighet 5-6 år med nivået ved 10-12 år. Da blir det en reduksjon på omtrent 30 prosent for de som giftet seg før de var 22 år, og 10 prosent for de som giftet seg da de var 23-25 år.

Det ser med andre ord ut til å være ulik intensitetsprofil for de ulike aldersgruppene innenfor kohortene 1950-1954. Det viser seg imidlertid at interaksjonen mellom alder og varighet ikke er signifikant på 5 prosent nivå når vi estimerer hasardratemodeller for disse kohortene separat, og bruker samme gruppering av varighetsintervaller som i kapittel 7. Likevel synes vi det er rimelig å konkludere at reduksjonen fra omtrent 6 års ekteskap særlig gjelder de som giftet seg før de var 22 år.

#### 6.4. Hvor stor andel av ekteskapene inngått etter 1964 har blitt oppløst?

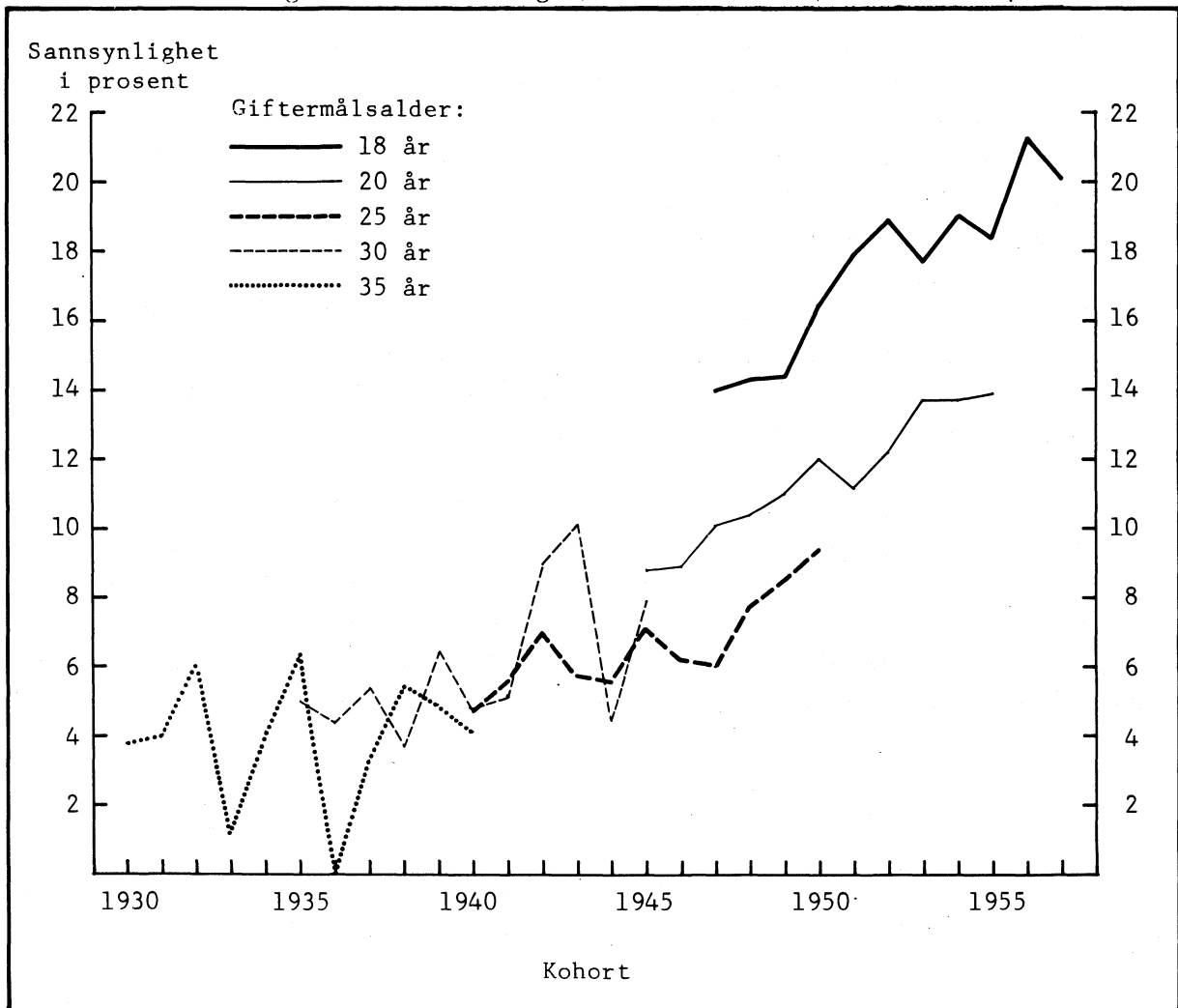
For å få et klarere inntrykk av omfanget av skilsmisser har vi beregnet partielle skilsmissemånsynligheter for varighetene 10 (figur 6.4.1), 15 (figur 6.4.2) og 20 år.

Som ventet ut fra det som ble beskrevet i kapittel 6.3, har skilsmissemånsynandelene økte betydelig over kohortene. Dessuten øker andelene når ekteskapsalderen avtar. Dette siste har vi også påpekt tidligere, men det har ikke kommet så klart fram i figurer.

Vi vil spesielt gjøre oppmerksom på at skilsmissemånsynandelene avtar med giftermålsalder når vi sammenlikner innen samme fødselskohort. Forskjellen mellom de ulike aldersgruppene blir enda større hvis vi sammenlikner innen samme ekteskapskohort. Dette kan vi illustrere med et eksempel. Blant de som giftet seg som 18-åring i 1965 (født 1947), ble 14,0 prosent skilt i løpet av 10 år. Blant de som giftet seg som 20-åring i 1965 (født 1945), ble 8,8 prosent skilt, mot 10,1 prosent blant de som giftet seg som 20-åring i 1967 (født 1947).

For de som giftet seg i 1965 er det dessuten mulig å regne ut hvor mange som har blitt skilt i løpet av 20 år. Hvis alle giftermålsaldre betraktes under ett, viser det seg at litt under 15 prosent har blitt skilt. Innenfor aldersgruppen 20-25 år, som omfatter en meget stor del av giftermålsaldrene, har det vært 10-20 prosent skilsmisser i løpet av de 20 årene (19 prosent blant 20-åringene, 14 prosent blant 22-åringene og 10 prosent blant 25-åringene). Den høyeste andelen skilte finner vi blant tenåringsbrudene. 27 prosent av de som giftet seg som 18-åring i 1965, har blitt skilt innen 20 år. (14 prosent av dem ble skilt før

Figur 6.4.1. Partiell sannsynlighet for å bli skilt i løpet av 10 års ekteskap, etter giftermålsalder og fødselskohort. Første ekteskap



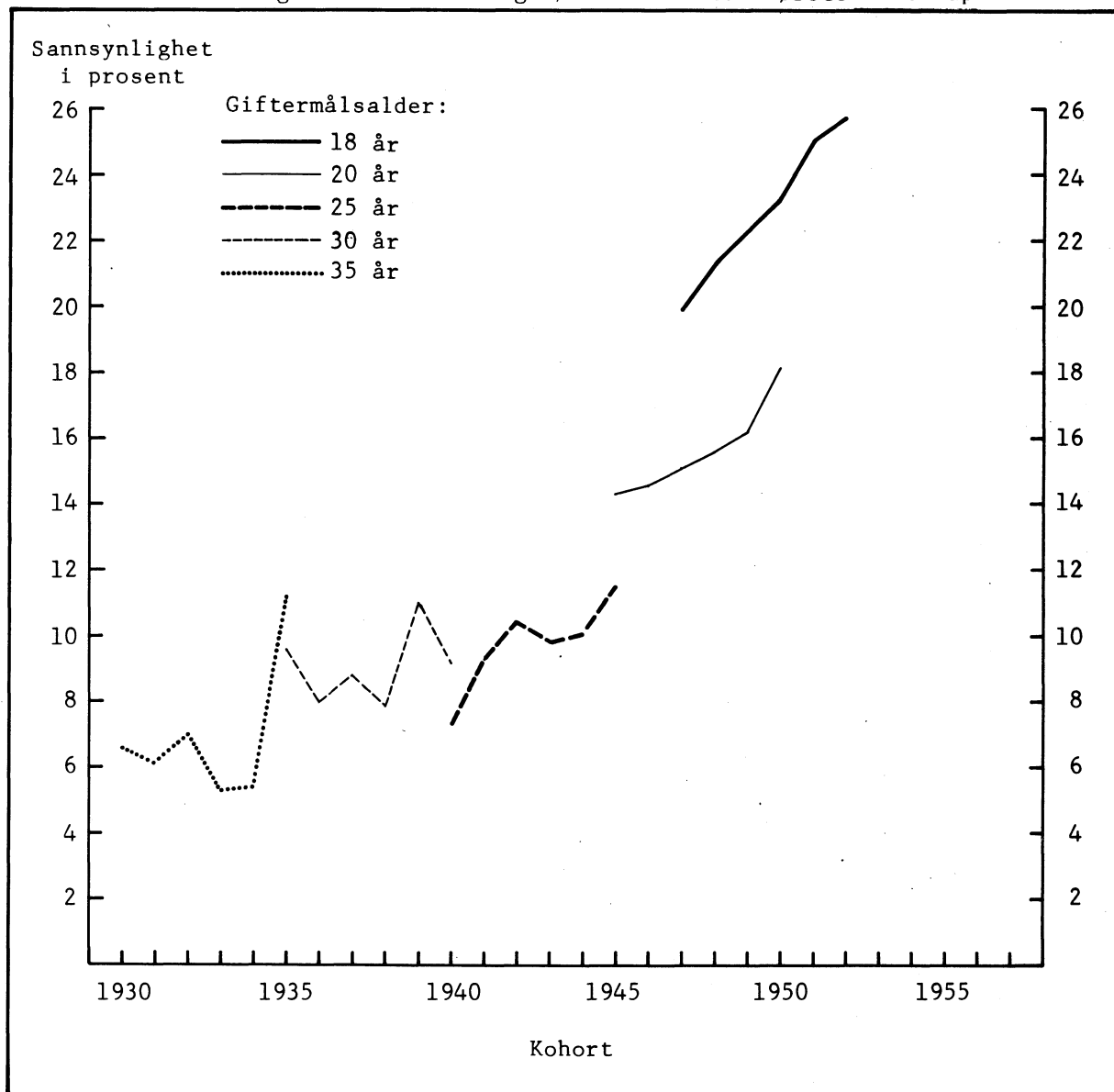
det hadde gått 10 år og 20 prosent før det hadde gått 15 år).

De som giftet seg etter 1965, ligger an til en enda høyere andel skilsmisser i løpet av 20 års ekteskap. F.eks. var det blant de som giftet seg som 18-åringer i 1970, hele 26 prosent skilte etter 15 år mot altså 20 prosent for de som giftet seg i 1965.

### 6.5. Framskrivning av skilsmisseintensiteter

Spørsmålet om hvor mange av dagens unge som vil bli skilt, er gjenstand for ganske stor oppmerksomhet i den offentlige debatt. Dette er imidlertid et spørsmål det er vanskelig å gi et godt svar på. La oss illustrere problemet ved å igjen fokusere på skilsmissehyppighetene for de som giftet seg som 20-åringer (figur 6.3.1). For 1960-kohorten har vi opplysninger fram til utgangen av 1984. Det vil si at vi kjenner skilsmisseintensitetene for det første, andre, tredje, fjerde og femte året av ekteskapet. Vi vet ikke hvordan det går med disse

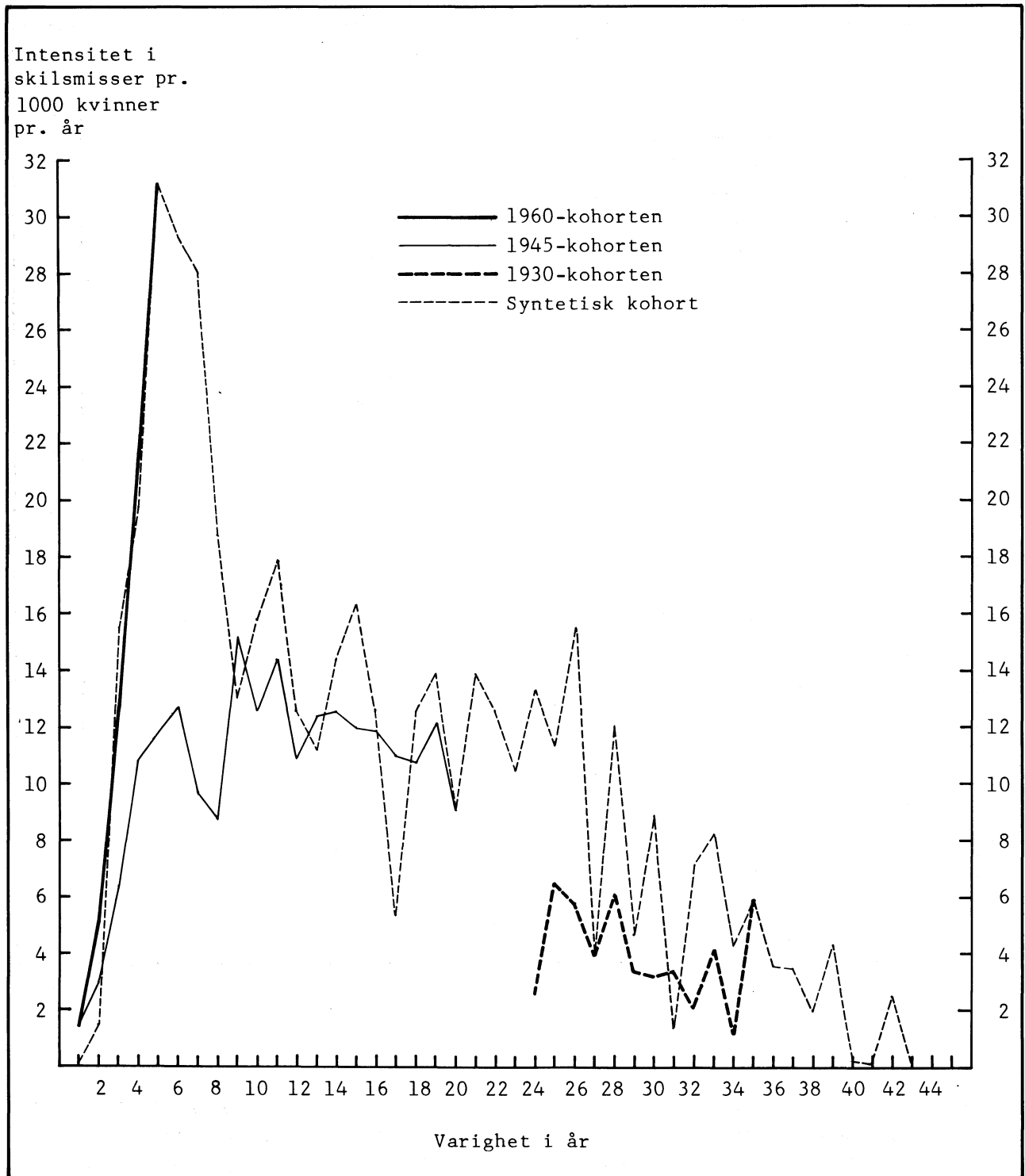
Figur 6.4.2. Partiell sannsynlighet for å bli skilt i løpet av 15 års ekteskap, etter giftermålsalder og fødselskohort. Første ekteskap



kvinnene i det sjette året. En antakelse vi kan gjøre, er at kvinnene i dette året får samme skilsmisseintensitet som de som giftet seg som 20-åringer i 1959-kohorten. Så lenge vi holder oss til de som giftet seg som 20-åringer, er dette den yngste kohorten vi har skilsmisserater for ved 6 års varighet av ekteskap. Tilsvarende kan vi anta at kvinnene født i 1960 i sitt sjuende år har samme tilbøyelighet til å skilles som kvinnene født i 1958, osv. Dette kan betraktes som et konstantalternativ, idet vi antar at de varighetsavhengige ratene holder seg på samme nivå. En annen løsning kunne for eksempel ha vært å gjøre en ekstrapolering av den økningen som har funnet sted i disse ratene de siste årene.



Figur 6.5.1. Skilsmisseintensiteter i første ekteskab blant kvinner som gifter seg når de er 20 år, for virkelige og syntetiske kohorter



Når det gjelder de kvinnene som ble født i 1964 og giftet seg 20 år gamle, har vi bare kjennskap til skilsmisene i (deler av) det første ekteskapsåret. Hvis vi framskriver slik som ovenfor også for 1964-kohorten, benytter vi bare skilsmisserater for 1984. Vi kan si at vi bruker periodedata for å lage en syntetisk kohort. I denne syntetiske kohorten er ratene ved f.eks. 10 års varighet observert for en annen fødselskohort enn ratene ved 20 års varighet.

En slik framskrivning av intensiteter for oppløsning av første ekteskap for kvinner som giftet seg da de var 20 år, er vist i figur 6.5.1. Også observerte intensitetsprofiler for tre kohorter er tegnet inn. De framskrevne intensitetene går selvsagt gjennom endepunktene for disse tre profilene.

Slike syntetiske intensiteter er også beregnet av Mønnesland m.fl. (1982) på grunnlag av data fra 1977.

På grunnlag av de framskrevne skilsmisseintensitetene, som er omtalt ovenfor, kan vi beregne partielle skilsmissesannsynligheter for syntetiske kohorter. Dette kan vi gjøre for noen utvalgte år etter 1974. For de som giftet seg som 20-åringer, har vi i 1974 opplysninger om varighet 0-34 år. Den eldste kohorten i vårt materiale er 1920, og de av disse kvinnene som giftet seg som 20-åringer, har i 1974 vært gift i 34 år. I 1984 har de vært gift i 44 år. Hvis vi isteden studerer de som giftet seg da de var 18 år, har vi i 1974 og 1984 varighetsopplysninger for henholdsvis 36 og 45 år. For årene før 1974 derimot, har vi kun opplysninger om de som giftet seg i 1964 eller senere, dvs. bare for varigheter under 10 år uansett giftermålsalder.

Den ekstrapolerte skilsmissesannsynligheten  $\Pi(t,a,u)$ , basert på den syntetiske kohorten, er beregnet slik for år  $t$  og giftermålsalder  $a$ :

$$\Pi(t,a,u) = 1 - \exp(-\sum \mu(k,a,v) \cdot \delta v), \text{ der } k=t-a-v$$

$\delta v$  er en periode på ett år og  $\mu(k,a,v)$  er den observerte skilsmisseintensiteten ved varighet  $v$  for kvinner født år  $k$  som giftet i alder  $a$ . Summasjonen er over alle  $v$  fra 0 til  $u$ , f.eks. til 30 år. (Det lar seg teoretisk gjøre å følge kvinnene enda lenger, nemlig til varigheten  $u = t-a-1920$ .)

Tabell 6.5.1 viser ekstrapolerte sannsynligheter for oppløsning av første ekteskap for ulike alderstrinn og kalenderår. Fra 1974 til 1984 har det vært en kraftig økning i skilsmissesannsynligheten. La oss for eksempel betrakte den lille gruppen som gifter seg som 18-åringer. Data fra 1974 gir en sannsynlighet på 33 prosent i løpet av 30 år, mens det i følge 1977-tallene er 40 prosent. Dette stemmer for øvrig svært godt med det Mønnesland m.fl. (1982) har funnet for 1977, og er ytterligere en indikasjon på at Kvinnefilen er et godt datagrunnlag ved skilsmissestudier. I 1984 er skilsmissesannsynligheten for 18-åringene hele 47 prosent etter 30 års ekteskap, og etter 40 år vil hvert annet av disse ekteskapene være oppløst.

Mens det for 18-åringene altså har vært en økning fra 33 prosent til 47 prosent fra 1974 til 1984 (i løpet av 30 år), har det for 25-åringene vært en økning fra 12 prosent til 21 prosent. Denne økningen for 25-åringene er mindre enn for 18-åringene hvis vi tar utgangspunkt i de absolutte tall (9 mot 14), men er relativt sett større (1,8 mot 1,4).

Når vi bruker en alder på 25 år som eksempel, er det fordi dette er nær den alder da halvparten av dagens unge kvinner er gift. Med utgangspunkt i 1984-tallene finner vi altså at over hvert femte ekteskap disse 25-åringen inngår,

Tabell 6.5.1 Andel oppløste ekteskap i syntetiske kohorter basert på periode-data, etter observasjonsår, giftermålsalder og ekteskapsvarighet. Prosent

ÅR	ALDER	VARIGHET		
		20 år	30 år	40 år
1974	18 år	27,6	32,6	
	20 år	19,7	23,5	
	25 år	10,4	12,4	
	30 år	8,5		
1977	18 år	32,4	39,5	41,5
	20 år	21,3	26,3	
	25 år	11,5	14,4	
	30 år	10,0		
1980	18 år	31,1	38,0	39,9
	20 år	23,7	28,6	30,0
	25 år	14,1	17,1	
	30 år	12,3	14,5	
1984	18 år	40,1	47,3	49,8
	20 år	25,7	33,2	35,9
	25 år	16,5	21,3	23,1
	30 år	9,5	12,9	

vil være oppløst innen 30 år.

På tilsvarende måte kan en gjøre beregninger for giftermålsskull. På grunnlag av de varighetsavhengige ratene vi fant i figur 4.2.1 (som gjaldt for første og andre giftermål under ett), fant vi at 31 prosent av et giftermålsskull vil bli skilt i løpet av 40 år hvis de opplever 1984-ratene gjennom hele ekteskapet. Etter 20 år var andelen 23 prosent. Som ventet stemmer dette godt overrens med de beregninger som er gjort i Statistisk Sentralbyrå (1985) med utgangspunkt i de aldersavhengige ratene fra 1984. Forutsetningene i disse beregningene er at 6 prosent er skilt når de er 25 år, og at giftermålsskullet på de senere alderstrinn opplever 1984-ratene. Dette gir 33 prosent skilsmisse før kvinnene er 65 år.

Vi vil imidlertid på det sterkeste understreke at våre framskrivinger ikke er noen spådom om hvordan vi tror den faktiske atferd vil bli. Det kan tenkes at enda flere vil bli skilt, og vi kan se gode grunner til at færre blir skilt. Det er f.eks. ikke sikkert at dagens unge kvinner vil skilles i like stor utstrekning etter 15 års ekteskap som de som giftet seg i siste halvdel av 1960-årene. De høye skilsmisseratene vi de siste årene har observert for nygifte, kan være uttrykk for at lite harmoniske ekteskap raskt blir oppløst, mens det for tidligere ekteskapskull var vanlig å skilles etter litt lengre varighet. Som vi så i kapittel 6.3, var det jo blant kvinner som giftet seg i 1960-årene et ganske konstant nivå på skilsmisseintensitetene fra 5-års ekteskap.

Vi vil også peke på at en økt utbredelse av samliv uten vigsel som permanent sambosform kan komme til å påvirke stabiliteten av de formelle ekteskap på en positiv måte. Hvis flere og flere velger det uformelle ekteskap, kan de tradisjonelt gifte komme til å bli en stadig mer selektert gruppe - f.eks. med et spesielt positivt syn på å knytte sterke og varige familieband og mindre tilbøyelighet til å skilles hvis det oppstår konflikter.

## 7. HASARDRATEANALYSE AV SKILSMISSE I FØRSTE EKTESKAP

### 7.1. Innledning

Til nå har vi referert resultater fra enkle beregninger der det bare er tatt hensyn til kvinnes fødselskohort, alder ved giftermål og varighet av ekteskapet. Vi skal nå trekke inn flere faktorer og analysere den simultane virkningen av disse ved hjelp av regresjonsmodeller (metoden beskrevet i kapittel 5.3). Da vil vi f.eks. kunne vurdere om de forskjellene vi har sett mellom de som gifter seg som tenåringer og de som gifter seg i slutten av 20-årene, kun er et resultat av at det i den førstnevnte gruppen er flere som er gravide når de gifter seg, eller som har fått barn enda tidligere. Dessuten er vi interessert i å studere den selvstendige effekten av de nye faktorene vi tar med. Det gjelder særlig alderen på barna, antall barn og tidspunkt for første fødsel i forhold til giftermålet. I tillegg til disse faktorene har vi i enkelte modeller også tatt med aldersforskjellen mellom ektefellene.

Hasardrateanalysen omfatter bare de kvinnene som vi kjenner giftermålsdatoen for. Kvinner som giftet seg før 1964, samt visse andre grupper (se kapittel 4), er holdt utenfor denne analysen. For øvrig vil vi minne om at vi kun studerer kvinner som gifter seg i alderen 17-34 år og som er født 1935-1964.

I kapittel 7.2 skal vi gi noen generelle opplysninger om de modellene vi har estimert, mens vi i kapitlene 7.4-7.8 diskuterer effekten av de enkelte kovariater. Det meste av denne diskusjonen bygger på noen enkle hovedeffektmodeller. De fire viktigste av disse modellene er derfor vist allerede i kapittel 7.2 (tabell 7.2.1). Når det gjelder sammenhengen mellom barnetall, plassering av første fødsel og skilsmisser (kapittel 7.5), har vi imidlertid måttet ty til mer kompliserte modeller og ganske lange resonneringer. I kapittel 7.2 nevner vi kort hva slags modeller dette er, mens den detaljerte presentasjonen og diskusjonene er lagt til appendiks 1. Bare hovedkonklusjonene refereres i kapittel 7.5.

### 7.2. Modellestimering

Tabell 7.2.1 viser estimatene fra noen hovedeffektmodeller. Disse estimatene vil vi stadig komme tilbake til i kapitlene 7.4-7.8. I tabell 7.2.1 er ikke parametrene skrevet slik de er estimert i LOGLIN. Vi har isteden valgt en basisgruppe og vist hvordan skilsmisserisikoen i andre grupper er i forhold til risikoen i denne basisgruppen. Som nevnt i kapittel 5.4, har vi modellert logaritmen til skilsmisseintensiteten. For å finne fram til den relative intensiteten har vi derfor måttet eksponentiere forskjellene mellom de estimerte parametrene.

La oss illustrere med et eksempel hvordan tabell 7.2.1 skal leses. For de andre tabellene i kapittel 7 og 8 som gir relative intensiteter, er det tilsvarende. Vi har valgt kohortene 1945-1949 som basisgruppe. Modell 4 i tabell 7.2.1 uttrykker at skilsmisseintensiteten for kohortene 1935-1939 er 65 prosent av det den er for kohorten 1945-1949. Intensiteten for kohortene 1960-1964 er 1,77 ganger høyere enn for basiskohortene 1945-1949. Ved å dividere disse forholdstallene med hverandre finner vi at risikoen for kohortene 1960-1964 er 2,72 ganger større enn for kohortene 1935-1939.

Tabell 7.2.1 Relative skilsmisseintensiteter ifølge fire ulike hovedeffektmodeller.

		Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4
KOHORT	1935-1939	0,64	0,67	0,63	0,65
	1940-1944	0,79	0,82	0,81	0,84
	1945-1949*	1,00	1,00	1,00	1,00
	1950-1954	1,31	1,27	1,22	1,17
	1955-1959	1,63	1,55	1,43	1,35
	1960-1964	2,14	2,03	1,92	1,77
GIFTER- MÅLSALDER	17-19 år	1,72	1,84	2,18	1,97
	20-22 år	1,17	1,22	1,30	1,28
	23-25 år*	1,00	1,00	1,00	1,00
	26-29 år	0,99	0,95	0,92	0,85
	30-34 år	1,06	0,94	0,85	0,73
BARNE- TALL	0			5,81	11,94
	1, 0-6 år			2,80	3,74
	7-13 år			4,39	3,56
	14+ år			4,35	2,25
	2, yngste 0-6 år*			1,00	1,00
	7-13 år			2,18	1,58
	14+ år			2,27	1,63
	3+, yngste 0-6 år			0,82	0,63
	7-13 år			2,05	1,20
	14+ år			3,97	1,72
FØRSTE- FØDSELS- TIDSPUNKT	Før giftermålet				
	med en annen mann		4,39		6,11
	med ektemannen		2,10		2,44
	I løpet av 0-6 mnd		1,60		1,63
	I løpet av 7-24 mnd*		1,00		1,00
Barnløs ved 24 mnd		2,16		0,70	
VARIGHET	3 år	0,54	0,54	0,39	0,36
	4 år	0,89	0,88	0,75	0,72
	5 år*	1,00	1,00	1,00	1,00
	6 år	1,01	1,01	1,15	1,20
	7 år	0,98	0,98	1,25	1,32
	8 år	0,95	0,95	1,25	1,42
	9-10 år	0,90	0,91	1,19	1,45
	11-12 år	0,86	0,88	1,03	1,38
	13-14 år	0,85	0,87	0,90	1,31
	15-16 år	0,90	0,91	0,86	1,35
	17-18 år	0,92	0,95	0,81	1,36
	19-20 år	0,97	0,99	0,75	1,36

\* Basisgruppe

Hvis man skal finne ut om en variabel har stor effekt, kan man beregne slike forhold mellom største og minste relative intensitet. Hvis dette forholdstallet er stort, har variabelen stor innvirkning. Er det derimot lite, har den mindre effekt.

Det er for øvrig viktig å være klar over at det en hovedeffektmodell uttrykker, er at intensitetsforholdet mellom kohortene 1960-1964 og 1935-1939 er 2,72 for blant annet alle varigheter av ekteskapet. Det innebærer at den absolutte intensitetsforskjellen er størst i de varigheter der intensiteten har det høyeste nivå. Vi vil understreke at det i hele kapittel 7 og 8 er forholdet mellom risikoene i to grupper som blir diskutert - med mindre annet er uttrykkelig nevnt. Når vi for eksempel skriver at forskjellen mellom to av gruppene er like stor som mellom to andre grupper, gjelder dette relativt, ikke absolutt.

For å spare CPU-tid under estimeringen (modell 4 i tabell 7.2.1 krever 4 CPU-minutter) har vi i de fleste beregningene holdt aldersforskjellen mellom ektefellene utenfor. Som vi skal komme tilbake til i kapittel 7.8, ser denne faktoren ut til å være den minst viktige. De andre estimatene blir ikke forandret selv om denne faktoren fjernes fra modellen.

Vi har systematisk undersøkt interaksjonenes betydning, og funnet ut at vi i store deler av kapittel 7 kan nøye oss med å diskutere hovedeffektmodeller. Når vi tar opp betydningen av antall barn, alder på barna og førstefødselstidspunkt, er vi imidlertid nødt til å estimere interaksjonsmodeller. (Se appendiks 1.)

For å få en første idé om hvilke interaksjoner vi bør studere, har vi estimert modeller som inneholder alle hovedeffektene og én første ordens interaksjon (dvs. interaksjon mellom to faktorer). Dette blir 10 forskjellige modeller når vi skal teste alle mulige interaksjoner. Hver enkelt av disse modellene er sammenliknet med hovedeffektmodellen ved hjelp av sannsynlighetskvotetester. Som nevnt i kapittel 5, beregner vi i slik tester en differanse mellom logaritmen til to sannsynligheter. Deretter kan vi regne ut sannsynligheten for å få en så stor differanse under den antakelse at interaksjonsparametrene er 0 (nullhypotesen). En liten sannsynlighet antyder da at den aktuelle interaksjonen gir en betydelig forbedret modelltilpasning og bør tas i betraktning i den videre diskusjonen. Slike signifikanssannsynligheter er vist i tabell 7.2.2 for alle 10 interaksjonene.

De tre interaksjonene mellom førstefødselstidspunkt og varighet, førstefødselstidspunkt og barnetall og barnetall og varighet ser ut til å være spesielt betydelige. Estimaten for disse modellene er derfor vist og diskutert i appendiks 1. Der presenterer vi også modeller for hver enkelt varighet (senere ofte omtalt som varighetsspesifikke modeller), der hovedeffekten av kohort, alder, barnetall og førstefødselstidspunkt inngår samt interaksjonen mellom de to sistnevnte faktorene. I tillegg dikuterer vi de fire interaksjonene som inngår i en mellomgruppe når det gjelder signifikanssannsynlighet ( $10^{-15}$  -  $10^{-61}$ ). Allerede i utgangspunktet kunne man tenke seg at dette også var substansielt viktige interaksjoner, siden de sier noe om hvordan betydningen av førstefødselstidspunkt og barnetall har endret seg gjennom den perioden vi studerer, og hvordan disse faktorene virker inn for de ulike aldersgrupper. Det viser seg imidlertid at ikke alle disse fire interaksjonene har noen tydelig tolkning.

Tabell 7.2.2 Signifikanssannsynlighet for ulike interaksjoner 1)

Interaksjon	Tilnærmet signifikanssannsynlighet
Førstefødselstidspunkt * Varighet	$10^{-281}$
Førstefødselstidspunkt * Barnetall	$10^{-239}$
Barnetall * Varighet	$10^{-222}$
Barnetall * Kohort	$10^{-61}$
Barnetall * Alder	$10^{-38}$
Førstefødselstidspunkt * Kohort	$10^{-21}$
Førstefødselstidspunkt * Alder	$10^{-15}$
Alder * Varighet	$10^{-13}$
Kohort * Varighet	$10^{-9}$
Kohort * Alder	$10^{-3}$

1) når modell som inneholder denne interaksjonen og alle hovedeffektene sammenliknes med modell som inneholder bare hovedeffektene.

### 7.3. Fordeling av kvinnene etter barnetall og førstefødselstidspunkt.

Før vi gir en beskrivelse av de resultatene vi har funnet ved hjelp av hasardratemodellene, vil vi vise hvor store de ulike gruppene er. Vi har derfor beregnet fordelinger over barnetall og førstefødselstidspunkt for hver enkelt giftermålsalder og kohort. Beregningene omfatter kun første giftermål. Antall individer totalt i de ulike alders- og kohortgruppene er vist i kolonnen lengst til høyre i tabell 7.3.2.

Tabell 7.3.1 viser barnetallsfordelingen ved 9-10 års ekteskap etter giftermålsalder og fødselskohort. Det kommer tydelig fram at det har blitt mindre vanlig å få det tredje barnet. Dette gjelder alle giftermålsaldre. En slik nedgang i familiestørrelsen er tidligere vist i en rapport om barnetallsfordelingen i kohortene 1935-1970 (Brunborg og Kravdal, 1986). Der er det imidlertid ikke tatt hensyn til ekteskapeleg status. Brunborg og Kravdal fant at 50 prosent av 1935-kohorten fikk minst tre barn, mens bare 37 prosent av 1945-kohorten fikk så mange barn.

Tabell 7.3.1 viser også at det har blitt litt flere som har ett barn etter å ha vært gift i 9-10 år. Barnløsheten har stort sett vært ganske stabil, men det har vært en reduksjon blant de som gifter seg i 30-årene. Jo yngre kvinnene er ved giftermålet, desto lavere er andelen barnløse. For eksempel er det 3-4

Tabell 7.3.1 Barnetallsfordeling etter 9-10 års ekteskap, etter giftermålsalder og fødselskohort. Prosent 1)

GIFTER- MÅLSALDER OG FØDSELS- KOHORT	BARNETALL					
	0 barn	1 barn	2 barn	3+ barn	I alt	N
<u>17-19 år</u>						
1945-1949	1,4	8,8	50,7	39,0	100,0	16517
1950-1954	1,7	11,0	61,7	25,6	100,0	20993
1955-1959	1,9	13,0	62,5	22,6	100,0	9222
<u>20-22 år</u>						
1940-1944	4,1	11,3	50,5	34,1	100,0	11197
1945-1949	3,4	12,3	57,0	27,3	100,0	51738
1950-1954	4,0	15,0	61,2	19,7	100,0	41612
1955-1959	4,1	16,1	61,3	18,4	100,0	3118
<u>23-25 år</u>						
1940-1944	5,8	13,9	51,6	28,7	100,0	21560
1945-1949	5,8	15,6	57,2	21,3	100,0	32282
1950-1954	5,7	17,5	58,3	18,5	100,0	11311
<u>26-29 år</u>						
1935-1939	9,2	16,8	42,7	31,2	100,0	4824
1940-1944	9,7	16,4	49,1	24,8	100,0	11114
1945-1949	8,4	18,7	52,2	20,6	100,0	9910
1950-1954	7,6	20,3	53,4	18,8	100,0	182
<u>30-34 år</u>						
1935-1939	16,4	22,4	39,3	21,9	100,0	3370
1940-1944	14,8	21,7	43,9	19,5	100,0	2811
1945-1949	12,2	25,5	44,7	17,6	100,0	305

- 1) Disse tallene er framkommet på grunnlag av data om eksponeringstiden i varighetsintervallet 9-10 år. Det er bare kvinner som giftet seg i årene 1964-1976 som bidrar ved dette intervallet. Derfor vil de alderstrinnene og kohortene som er oppgitt i tabellen, for enkelte rader gi et galt bilde av hvilke grupper som er inkludert. For eksempel er det i nederste rad egentlig bare 30- og 31-åringene født 1945 og 1946 som bidrar. I rad nummer tre nedenfra bidrar derimot hele den oppgitte gruppen (giftermålsalder 30-34 og fødselskohort 1935-1939).

ganger så mange barnløse blant de som gifter seg når de har passert 30 år, som hos de som gifter seg i alderen 20-22. For øvrig er det innen hver kohort slik at andelen ettbarnsmødre øker med stigende ekteskapsalder, mens andelen med minst tre barn avtar.

I tabell 7.3.2 har vi vist hvordan førstefødslene er plassert i forhold til ekteskapsinngåelsen for de ulike grupper av kvinner som vi har i vårt materiale. Fordelingen er basert på en opptelling av antall kvinner i det tredje ekteskapsåret. Vi ser at det blant tenåringsbrudene er omtrent 70 prosent som har barn innen de har vært gift i 7 måneder. For de som gifter seg når de er i



20- eller 30-årene, er den tilsvarende andelen mellom 35 prosent og 50 prosent.

I løpet av den perioden vi studerer, har det blitt mer vanlig å ha barn i det man gifter seg, men mindre vanlig å være gravid ved giftermålet. For de som gifter seg i alder 23-25 år, er disse utviklingstendensene like sterke, slik at det totalt har vært en konstant andel som allerede har barn når de gifter seg eller får barn helt i begynnelsen av ekteskapet (innen 7 måneder). Når det gjelder tenåringsbrudene derimot, har det vært en klar nedgang i denne andelen (fra 77 prosent til 66 prosent), mens det for de som gifter seg når de er 30-34 år, har vært en økning (fra 35 prosent til 47 prosent).

Vi ser at det er ganske få som har barn fra før med en annen mann når de går inn i sitt første ekteskap. Det gjelder bare 1-2 prosent av de som gifter seg før de er 23 år, og 5-12 prosent av de som gifter seg etter at de er 25 år. Andelene er sannsynligvis noe for høye, fordi gruppen omfatter alle tilfeller hvor ektefellens fødselsnummer og barnefarens fødselsnummer ikke er helt like, også de tilfeller hvor ett av dem er blanke (se kapittel 4.6).

Tabell 7.3.2 Fordeling over førstefødselstidspunkt, etter fødselskohort og giftermålsalder. Prosent

GIFTER- MÅLSALDER OG FØDSELS- KOHORT	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT							N
	Innen 7 mnd D=A+B+C	Barn før giftermål med annen mann		I løpet av		Barnløs ved 24 mnd	I alt	
		A	B	0-6 mnd C	7-24 mnd			
<u>17-19 år</u>								
1945-1949	77,1	1,0	5,2	70,9	15,0	7,9	100,0	18637
1950-1954	76,5	1,3	7,7	67,5	13,5	10,0	100,0	24650
1955-1959	72,4	2,2	12,0	58,2	15,4	13,2	100,0	19894
1960-1964	66,5	0,9	16,2	49,4	17,8	15,7	100,0	8794
<u>20-22 år</u>								
1940-1944	47,4	1,7	3,9	41,8	30,4	22,2	100,0	11952
1945-1949	50,8	1,8	4,4	44,6	27,5	21,6	100,0	56192
1950-1954	47,1	2,4	8,6	36,1	24,6	28,3	100,0	50318
1955-1959	42,5	2,3	12,2	28,0	24,4	33,1	100,0	40692
1960-1964	44,7	1,7	15,4	27,6	23,6	31,7	100,0	9142
<u>23-25 år</u>								
1940-1944	35,5	2,2	4,3	29,0	34,8	29,7	100,0	22914
1945-1949	34,5	3,3	4,9	26,3	32,1	33,3	100,0	34641
1950-1954	34,5	4,6	8,6	21,3	28,6	36,9	100,0	28858
1955-1959	34,5	3,6	11,7	19,2	27,6	37,9	100,0	20405
<u>26-29 år</u>								
1935-1939	35,5	4,6	6,7	24,2	35,6	28,9	100,0	5108
1940-1944	34,0	5,0	5,4	23,6	34,3	31,7	100,0	11821
1945-1949	36,0	7,4	7,5	21,1	32,0	31,9	100,0	14037
1950-1954	38,8	7,7	10,9	20,2	32,2	31,1	100,0	13183
1955-1959	40,1	6,2	12,5	21,4	28,2	31,7	100,0	2211
<u>30-34 år</u>								
1935-1939	35,2	6,7	7,4	21,1	31,6	33,3	100,0	3574
1940-1944	37,6	10,8	7,2	19,6	29,4	33,0	100,0	3842
1945-1949	41,6	11,9	10,1	19,6	27,7	30,7	100,0	4764
1950-1954	47,0	12,6	12,6	21,8	24,7	28,3	100,0	1266

## 7.4. Effekt av ekteskapets varighet

### 7.4.1 Resultater fra regresjonsmodellene

Hvis vi betrakter den hovedeffektmodellen der bare kohort, alder og varighet er med, ser vi at skilsmisseintensitetene øker sterkt med varigheten fram til 5-6 år (modell 1 i tabell 7.2.1 og figur 7.4.1.). Fra 5-6 års varighet er det en svak nedgang til 13-14 års varighet og så en oppgang igjen fram til 20 års varighet, da nivået fremdeles er lavere enn etter 5 år. Vi har ikke vist modeller der det er beregnet intensiteter helt fra ekteskapets inngåelse, men det viser seg at intensitetene for det første året av ekteskapet er mer enn 40 ganger lavere enn ved 5 års varighet, og for det andre året 6 ganger lavere.

I figur 7.4.1 har vi vist hvordan intensiteten avhenger av ekteskapsvarigheten i de ulike modellene.

Hvis vi trekker inn førstefødselstidspunktet, blir varighetsstrukturen omtrent uforandret (modell 2 i tabell 7.2.1). Hvis vi trekker inn barnetallet isteden, skjer det derimot betydelige endringer (modell 3 i tabell 7.2.1 og figur 7.4.1). Stigningen før 5-års ekteskap blir da kraftigere og vedvarer til omtrent 7 år. Deretter er det et jevnt fall i intensiteten - et fall som er langt tydeligere enn det vi fant i modellene som bare inneholdt hovedeffektene av kohort, alder og varighet.

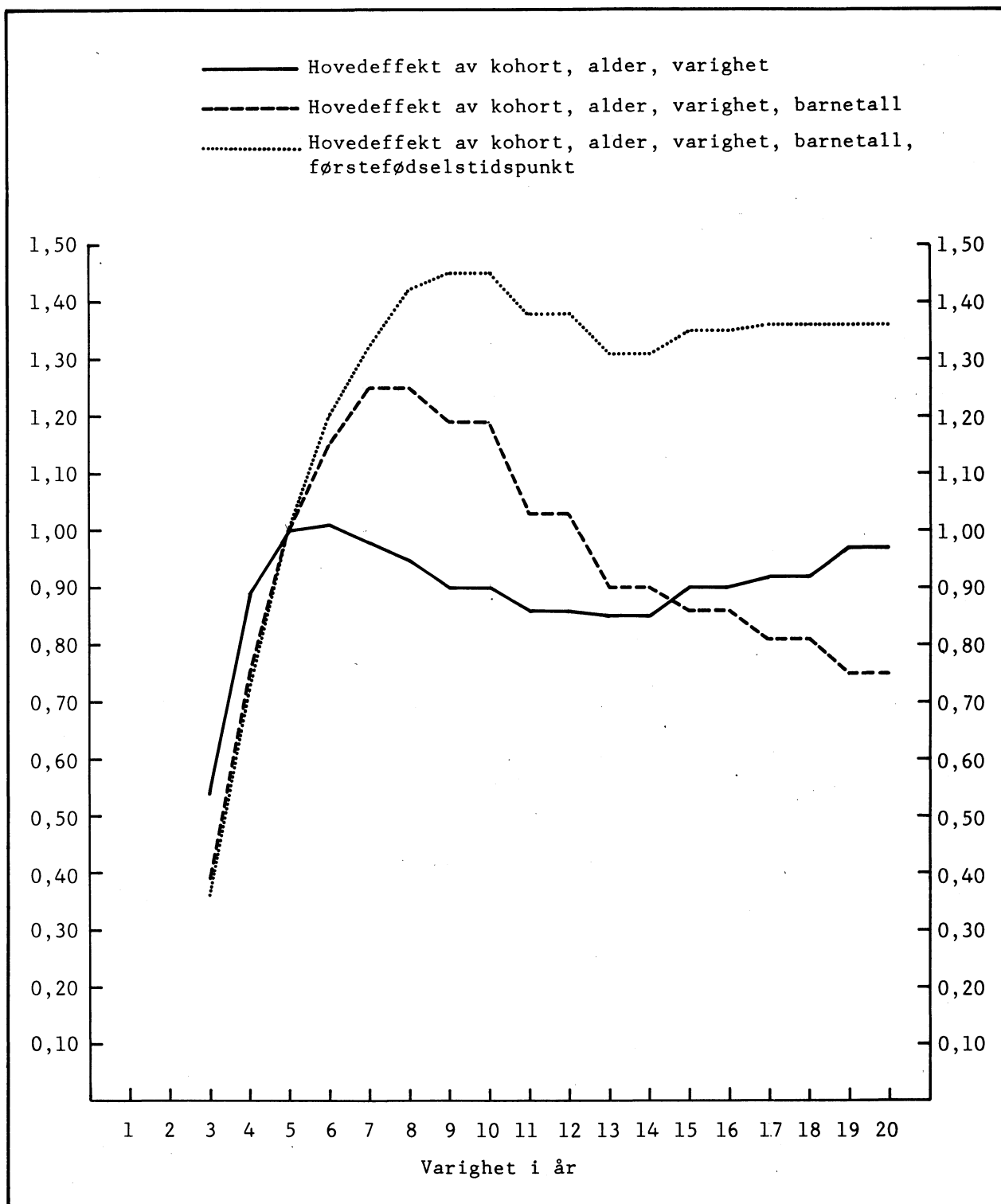
Det at vi får et senere maksimumspunkt for skilsmisseintensiteten når vi inkluderer barnetall, har sammenheng med at skilsmissehyppigheten avtar med økende barnetall og øker med barnas alder (se kapittel 7.5). Fra varighet 5 til varighet 7 er hovedendringen når det gjelder barnetallsvariabelen, at det blir færre ettbarnsmødre og flere tobarnsmødre. Det blir også færre barnløse. Ved begge disse varighetene er det svært få som har yngste barn over 7 år (se tabell 7.4.1, som viser barnetallsfordelingen for de kvinnene som er født 1945-49 og giftet seg da de var 20-22 år).

Det resultatene fra regresjonsmodellen uttrykker, er at det for hver barnetallsgruppe er en stigende intensitet opp til 7 år og deretter en nedgang. Fordi det samtidig er en overgang til mindre risikofylte barnetallsgrupper, vil totaleffekten bli at det er et svakt avtagende nivå på skilsmisseintensiteten fra 5 til 7 år når alle barnetallsgruppene behandles under ett.

Etter 10 års ekteskap skjer det en forskyvning mot mer risikofylte barnetallsgrupper i og med at barna blir eldre (se tabell 7.4.1). Dette kan være en forklaring på at modellen som inneholder bare barnetall i tillegg til kohort, alder og varighet har en kraftig nedgang etter 10 års ekteskap, mens den enklere modellen har en svak nedgang og deretter en svak oppgang.

Vi får en liknende struktur hvis vi tar med alle hovedeffektene (figur 7.4.1). I disse modellene er det sterkere stigning fra og med 5 års ekteskap enn i modellen hvor bare barnetallet var med i tillegg til kohort, alder og varighet. Dessuten nås toppunktet noe senere, nemlig etter omtrent 9 år. Reduksjonen deretter er imidlertid ganske liten.

Figur 7.4.1. Relative intensiteter for varighetseffekten ifølge ulike modeller



Tabell 7.4.1 Barnetallsfordeling etter ekteskapsvarighet for kvinner født 1945-1949 som giftet seg i alderen 20-22 år. Prosent.

BARNETALL	VARIGHET			
	5 år	7 år	9-10 år	17-18 år
0	8,3	5,1	3,4	1,7
1, 0-6 år	35,2	19,3	5,4	0,5
7+ år	0,1	0,4	6,9	6,8
2, yngste 0-6 år	48,3	58,1	50,8	2,6
7+ år	0,0	0,0	6,2	44,7
3+, yngste 0-6 år	8,0	16,9	26,8	13,4
7+ år	0,0	0,0	0,5	30,2
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0
N	54966	53518	51738	17716

Hvordan forklarer vi at nedgangen etter 10 års ekteskap blir mindre tydelig når vi tar med førstefødselstidspunktet i modellen i tillegg til barnetall? La oss betrakte en enkelt barnetallsgruppe, f.eks. kvinner som har to barn og det yngste i alderen 7-13 år. La oss så splitte opp denne gruppen i to undergrupper: de som fikk det første barn før de giftet seg, og de som fikk det etterpå. Anta at det for hver av disse to undergruppene er en skilsmisseintensitet som avtar med økende varighet, men at nivået er høyest for de som fikk barn før giftermålet. De to gruppene er representert over et ganske langt intervall, men i begynnelsen av dette intervallet vil det være en spesielt sterk representasjon av de som hadde første fødsel før ekteskap og omvendt i siste del av intervallet. Etterhvert som varigheten øker, vil vi altså få stadig sterkere innslag av en gruppe med lav skilsmisserisiko. Dette innebærer at når vi ser bort fra førstefødselstidspunktet i modellene, vil vi få et brattere fall etter 10 års varighet.

Vi vil nå sammenlikne disse funnene med de enklere beregningene som ble referert i kapittel 6. Der fant vi et tilnærmet konstant skilsmisnivå fra og med 5-7 års varighet for flere grupper, men en nedgang for de som giftet seg før de var 22 år og var født etter 1950. I våre enkleste hovedeffektmodeller antar vi at det er en felles varighetsstruktur for alle kohorter og aldersklasser, men at nivået selvfølgelig varierer med kohort og alder. Det er da ikke urimelig at denne felles strukturen viser en viss nedgang fra og med 5 års ekteskap.

Vi har brukt hasardratemodeller også til et separat studium av kvinner født 1950-1964 som giftet seg i alder 17-25 år. (Resultatene er ikke vist i figurer eller tabeller). Som ventet er det en betydelig nedgang etter 5 års ekteskap i den enkleste modellen, som bare inneholder hovedeffektene av kohort, alder og varighet. Nedgangen er mye tydeligere enn den var i figur 7.4.1. Dessuten er det også for denne gruppen av kvinner en forskyvning av maksimalpunktet fra 5 til 8-10 års ekteskap når vi tar med barnetallet. Den intensitetsreduksjonen vi får

etter 10 års ekteskap ifølge modellen som inneholder barnetall, er imidlertid ikke noe kraftigere enn den vi fant da alle kohortene og alderstrinnene ble behandlet under ett.

Hasardratemodellene har vist at vi får en litt annerledes varighetsstruktur når vi tar hensyn til antall barn og det yngste barnets alder enn når alle barnetallgruppene behandles samlet. Når skilsmissemivået ikke fortsetter å stige etter 5 års ekteskap, ser dette ut til å ha sammenheng med det økende barnetallet. I den grad vi tror at årsaksretningen går fra barnetall til skilsmisse, kan vi kalle det en beskyttende effekt av barna. Dette med årsaksretningen skal vi ta opp senere i kapitlet.

I denne anledning vil vi også nevne at vi har beregnet en modell for de barnløse separat, og funnet en varighetsstruktur som tydelig viser et maksimalpunkt ved 7 års ekteskapsvarighet. Det er nemlig samme mønster i de relative intensitetene som det vi fant i modellen der kohort, alder, varighet og barnetall var med (se figur 7.4.1). I denne modellen var det for øvrig en effekt av kohort og alder som er ganske lik den vi fant i kolonne 4, tabell 7.2.1, der alle hovedeffekter var med og hele materiale behandlet. Det har altså ikke vært noen ekstra sterk økning av skilsmisserisikoen for de barnløse (se også kapittel 7.5.)

Ut over dette er det litt uklart hvor mye informasjonsverdi det ligger i resultatene fra hasardratemodellene når det gjelder varighetsstrukturen. I den hovedeffektmodellen der alle variablene er med, uttrykker varighetsprofilen hvordan skilsmisse risikoen endrer seg hvis blant annet barnetallet og barnas alder holdes konstant, men disse faktorene kan jo ikke låses fast i virkeligheten.

Når det gjelder slike studier av varighetsprofiler i multivariate modeller, er det lite å støtte seg til i litteraturen. I de studier som tar opp sammenhengen mellom skilsmisse og en rekke forskjellige bakgrunnsfaktorer, ser det ut til at ekteskapsvarigheter sjelden er gjenstand for en selvstendig analyse.

#### 7.4.2 Finnes det en spesielt kritisk periode av ekteskapet?

Det synes å være en populær oppfatning at det er en ekteskapskrise etter 5-10 år, gjerne omtalt som 7-årskrisen. For å vurdere holdbarheten av en slik oppfatning bør en nok ta utgangspunkt i en reell ekteskapskohort - eventuelt undergrupper basert på en oppdeling etter alder eller andre kjennetegn som ikke varierer over tid. Den rendyrkede effekt av ekteskapsvarigheten i modeller der barnetall eller andre tidsvarierende kovariater er med, er derimot en mer abstrakt størrelse som er vanskelig å tolke.

På grunnlag av det som er beskrevet i kapittel 6, må en kunne si at våre resultater bare delvis gir støtte til den tradisjonelle oppfatningen om en ekteskapskrise. Der konkluderte vi nemlig med at det er en økende skilsmisseintensitet fram til omtrent 6 års ekteskap, og deretter en reduksjon for de som giftet seg før 22-års alderen og var født etter 1950. For andre grupper som giftet seg før de var 30 år, er det en flatere intensitetsprofil uten tydelige tegn til noen spesielt kritisk fase.

Som nevnt får vi uforandret varighetsstruktur hvis vi inkluderer førstefødselstidspunktet i modellen i tillegg til alder, kohort og varighet.

Dette gjelder både når hele materialet behandles under ett, og når vi plukker ut de yngste aldersgruppene og de yngste kohortene. I utgangspunktet kunne man tenke seg en annen varighetseffekt når førstefødselstidspunktet er med, siden denne faktoren betyr så mye for skilsmisserisikoen, og de største risikogrupperne etter hvert blir tyntet spesielt sterkt ut. Det ser imidlertid ut til at disse seleksjonsmekanismene er for svake til å gi betydelige utslag.

Som en oppsummering av dette kan vi si at vi har studert flere grupper av kvinner, oppdelt etter kohort, giftermålsalder og førstefødselstidspunkt, og bare funnet et tydelig maksimalpunkt i skilsmisserisikoen for en del av gruppene. Dette gjelder de yngste kvinnene i de yngste kohortene, og som vi skal vise i kapittel 7.5, ser det også ut til å være en litt ekstra høy risiko i begynnelsen av ekteskapet for de som allerede har barn når de gifter seg.

Det spesielle forløpet for de yngste kohortene kan ha sammenheng både med at de er født etter 1950 og at de har giftet seg i 1970-årene eller senere. Flere demografer mener at periodeaspektet spiller en stor rolle når det gjelder å forklare variasjonene i skilsmisseprofilen. For eksempel sier Thornton og Rogers (1987) at det i USA er en grunnleggende tendens til at skilsmisserisikoen avtar etter de første årene av ekteskapet, men at dette mønsteret viskes ut i perioder med sterk økning i skilsmissehyppigheten. Et slikt synspunkt kan også passe godt med våre observasjoner. Som nevnt i kapittel 6, var det for kohortene 1940-1944 visse tegn til at intensitetene økte med varigheten etter omtrent 15 år, mens det for kvinnene født 1945-1949 var en flatere profil, og for de som var født enda senere, et maksimalpunkt ved 5-7 år.

I 1960-årene var det ikke så vanlig med skilsmisser som det var for eksempel 10 år senere, og en kan derfor tenke seg at det var få skilsmisser de første årene av ekteskapet og forholdsvis mange ved lengre varigheter. I 1970-årene derimot var det mer akseptert med skilsmisser, og på mange måter lettere å oppløse ekteskap, slik at det da ble mange skilsmisser allerede i starten. Særlig i første halvdel av 1970-årene var det en sterk stigning i skilsmissetilbøyeligheten i Norge hvis vi ser på antall skilsmisser i forhold til den totale befolkning (se figur 2.1).

Samtidig vil vi peke på at det ofte er mulig å forklare periodeeffekter som dette delvis ut fra en kohorttankegang. Utgangspunktet for en slik forklaring er at de kreftene som representerer periodeeffekten, er skapt av mennesker og kan være resultat av at enkelte kohorter har fått stor innflytelse.

#### 7.4.3 Varighetsavhengige skilsmisserater funnet i andre land

Undersøkelser fra andre land viser stort sett de samme tendenser som hos oss. Vi vil i første omgang trekke fram en del studier som viser skilsmisserater etter varighet for ulike ekteskapskohorter.

Pitkänen (1986) har beregnet slike rater for Finland, og viser at det for de som giftet seg mellom 1940 og 1950, var et maksimalpunkt ved omtrent 5 års varighet. For ekteskapskohortene 1955 og 1960 derimot, var det et ganske konstant nivå etter 5 års ekteskap, men med en viss økning ved varigheter som tilsvarer omtrent 1975. For 1970-kohorten var det igjen en kraftig nedgang etter 5 år.

Festy (1985) har vist tilsvarende rater for Sverige, England, Danmark, Belgia og Sveits. Her er ratene beregnet som antall skilsmisser dividert på

antall inngåtte ekteskap. Slike rater vil være litt lavere enn de som vi har beregnet og som er beregnet for Finland, og forskjellen vil øke med ekteskapets varighet.

For de som giftet seg mellom 1945 og 1955 i Sverige, var det ifølge Fester et maksimalt skilsmissemnivå etter omtrent 5 års ekteskap og deretter en nedgang. Nyere data er dessverre ikke vist. Også i Danmark har det vært en nedgang etter 5 år - mest tydelig for de som giftet seg i slutten av 1960-årene eller senere. England er blant de land hvor periodeeffektene er spesielt tydelige, i og med at alle ekteskapskohortene har merket en lovendring i 1972. Når det gjelder Sveits, har det vært en viss nedgangen etter 5 år blant de som giftet seg etter 1965. I Belgia er det et maksimalpunkt for varigheter tilsvarende kalenderåret 1975 for ekteskapskohortene 1960-1970, og en forholdsvis svak nedgang etter denne varigheten (se også Willems og Wijewickrema, 1985).

#### 7.4.4 Forklaring av grunntrekkene i varighetseffekten

Vi skal nå referere en del mulige forklaringer på det varighetsmønsteret som vi og andre har observert. At skilsmissehyppigheten øker gradvis i løpet av de første 5-7 årene kan kanskje best forklares ved at veien fram til skilsmisse er en langvarig prosess. Det tar tid før ekteskapskonfliktene slår ut i en separasjon og ytterligere tid før skilsmissen er innvilget. De fleste gis separasjon etter paragraf 42, annet ledd, på grunn av at det er oppstått "sådan uenighet eller uoverensstemmelse mellom dem at det - hensett så vel til ektefellen som i tilfelle til barna - ikke billigvis kan forlanges at samlivet skal fortsettes" (NOU, 1986:2). Skilsmisser kan da innvilges etter ett år hvis ektefellene er enige om å skilles. Ved uenighet må det gå to år. I praksis kan det ofte gå enda lenger tid mellom separasjon og skilsmisse.

Hva er så grunnen til at skilsmisserisikoen har vist tegn til å avta etter omtrent 6 års varighet? Vi kan tenke oss flere mulige forklaringer på dette. For det første kan det være utslag av en seleksjonsprosess. Våre analysevariable er selvsagt ikke i stand til å plukke opp all heterogenitet blant de som gifter seg. Det kan godt tenkes at vi har én gruppe med stor skilsmissetilbøyelighet og én gruppe med liten tilbøyelighet. Etterhvert vil den sistnevnte gruppen bli stadig sterkere representert, slik at økningen i skilsmissehyppigheten kan avta eller snus til en nedgang. En slik heterogenitet kan f.eks. skyldes ulike livssyn. En rapport fra den norske verdiundersøkelsen viser blant annet at de som regner seg som religiøse, har en mer negativ holdning til skilsmisse enn andre (Blom, 1986). Også i andre land er det funnet klar sammenheng mellom religiøsitet og familieverdier, holdning til skilsmisse og hyppighet av skilsmisser (se f.eks. Lesthaeghe og Meekers, 1986).

En annen type forklaring legger vekt på ekteskapet som en felles investering. Becker m.fl. (1977) lanserte begrepet ekteskapsspesifikk kapital som betegnelse på ressurser paret kan nyte godt av så lenge de er gift, men ikke hvis ekteskapet oppløses. Det var særlig barna de hadde i tankene, siden den ene parten ofte får innskrenket kontakt med dem etter en skilsmisse. Som påpekt av South og Spitze (1986) skjer det imidlertid også en oppbygging av ekteskapsspesifikk kapital ved at det sosiale nettverk forandres etter hvert. En del av det kontaktnettet de hadde som ugifte saneres, samtidig med at de blir sterkere integrert i hverandres familier og får en felles vennekrets. Ut fra en

slik idé er det rimelig å anta at det blir vanskeligere å løse opp ekteskapet jo lengre det har vart.

Booth m.fl. (1987) har også diskutert disse idéene. De hevder at det etter hvert som ekteskapsvarigheten øker, er en avtagende ekteskapselig tilfredshet, men likevel ikke økende skilsmisserisiko. Dette mener de for en stor del skyldes at paret har gjort felles økonomiske investeringer i for eksempel bolig.

En tredje type forklaring understreker betydningen av aldring og modning. Thornton og Rogers (1987) peker på at den avtagende skilsmisserisikoen etter noen års ekteskap ikke nødvendigvis skyldes ekteskapets varighet, men kanskje i første rekke at mannen og kvinnen blir eldre. Økt alder kan gjøre at de setter mer pris på stabilitet og vegrer seg for det ukjente med en skilsmisse. Forfatterne mener at høyere alder også kan gi ektefellene bedre evne til å løse de konfliktene som måtte oppstå.

Til slutt vil vi peke på en svakhet ved selve varighetsbegrepet. Bakgrunnen for dette problemet er det sterke innslaget av samliv uten vigsel som vi har opplevd det siste året - ikke minst som innledning til et tradisjonelt ekteskap. Et par som har vært gift i 3 år, kan for eksempel ha bodd sammen i 5 år. Spørsmålet er da om de vil ha omtrent samme risiko som de som har vært gift i 3 år, eller om de heller bør sammenliknes med de som har vært gift i 5 år. I den grad et samboerforhold tjener som en prøveperiode eller som en forlovelsesperiode, er det neppe rimelig å regne med hele den tiden de bodde sammen før giftermålet. På den annen side synes det heller ikke tilfredsstillende å bruke giftermålet som et felles "nullpunkt", siden de som innledet forholdet som samboere, faktisk har lenger erfaring med å bo sammen.

## 7.5. Hvordan påvirkes skilsmisserisikoen av antall barn, barnas alder og tidspunkt for første fødsel?

### 7.5.1. Innledning

Barnetall og førstefødselstidspunkt er sentrale variable i en rekke skilsmisseanalyser. Studier fra andre land viser i hovedtrekk at de som har små barn, har mindre tilbøyelighet til å bli skilt enn de som har større barn. Risikoen avtar med antall barn, i alle fall så lenge vi betrakter familier med mindre enn tre barn. De som har barn før de gifter seg, skilles oftere enn de som får barn etter å ha vært gift i 7 måneder. Derimot er det mer delte meninger om skilsmisserisikoen blant de som er gravide ved ekteskapsinngåelsen.

Det ser ut til at de fleste har analysert virkningen av enten barnetall eller førstefødselstidspunkt. I studiene av førstefødselstidspunktet, er imidlertid de barnløse ofte skilt ut som en egen gruppe (se for eksempel Morgan og Rindfuss, 1985) eller holdt helt utenfor (se for eksempel Billy m.fl., 1986). Dette er viktig hvis man ved en viss varighet av ekteskapet skal sammenlikne kvinner som ikke hadde fått barn innen 7 måneder, med de som fikk barn i løpet av 0-6 måneder. Den førstnevnte gruppen består nemlig både av kvinner som har fått barn etter 7 måneder og kvinner som ved den aktuelle varigheten fremdeles er barnløse.

Vi vil nå tekke fram to eksempler som viser hvilke problemer som kan oppstå når det ikke tas hensyn til både antall barn, barnas alder og tidspunkt for første fødsel. Murphy (1984) har ved ulike ekteskapsvarigheter beregnet hvordan



skilsmissemønsteret varierer med antall barn. Han har funnet en U-formet sammenheng. Det oppstår imidlertid et problem ved fortolkningen av disse resultatene, som han også selv påpeker, fordi det nettopp blant de med mange barn ved forholdsvis korte varigheter kan være spesielt mange som hadde barn før de giftet seg. For eksempel har han for kvinner som har vært gift i 4-10 år, funnet flere skilsmisser (i løpet av de neste 10 år) blant de som har 3 barn enn blant de som har 2 barn, men vi vet ikke hvordan denne forskjellen ville ha vært hvis vi kun hadde betraktet kvinner som først fikk barn etter 7 måneders ekteskap.

Liknende problemer oppstår hos Morgan og Rindfuss (1985), som beregner skilsmisserisikoen ved ulike ekteskapsvarigheter etter tidspunkt for første fødsel, men uten å trekke inn barnetall. De sammenlikner blant annet kvinner som utsetter første fødsel til de har vært gift en stund, med de som får barn i løpet av 8-15 måneder, og finner ingen forskjell i risiko. Det er imidlertid ikke tatt hensyn til at de som fikk barn raskt, kanskje har fått enda et barn.

Vi har bare funnet to artikler som behandler virkningen av barnetall og førstefødselstidspunkt simultant (Cherlin, 1977; Becker m.fl., 1977). Behandlingen er imidlertid lite grundig - med bare to kategorier for førstefødselstidspunkt. Derfor kan det være ekstra interessant å se hva vi får ut av en slik tilnærming. Når vi ved de enkelte ekteskapsvarigheter trekker inn førstefødselstidspunkt, antall barn og alder på ynge barn, får vi et godt bilde av familieoppbyggingen - både forholdene omkring starten, tempoet og den totale familiestørrelsen på dette tidspunkt. Når det gjelder kvinner med ett barn, er det avhengighet mellom variablene, siden alderen på barnet er gitt når førstefødselstidspunkt og ekteskapsvarighet er gitt. For mødre med to eller flere barn er det ikke en slik avhengighet. For dem kan det være store variasjoner i yngste barnets alder (som vi kjenner fra barnetallsvariabelen) selv om førstefødselstidspunktet er gitt. Også for disse kvinnene kan det imidlertid være et tolkningsproblem: Det er ikke uten videre sikkert at effekten av førstefødselstidspunktet bare har noe med rekkefølgen av begivenhetene giftermål og fødsel å gjøre. Det kan også ha betydning gjennom alderen på det eldste barnet.

De strukturene vi har avdekket, er ganske kompliserte, og det er nødvendig å føre et langt resonnement - basert på flere modeller enn hovedeffektmodellene i tabell 7.2.1 - for å argumentere for det vi har kommet fram til som den empiriske konklusjon. Dette resonnementet vil bli presentert i appendiks 1, mens et sammendrag av det vi oppfattet som de viktigste funnene, legges fram i kapittel 7.5.2 nedenfor. I kapittel 7.5.3 sammenlikner vi våre resultater med funn fra andre land, mens vi i kapittel 7.5.4 forsøker å forklare hva som kan være årsak til noen av de resultater vi har funnet.

Beregningene vi refererer, er basert på en oppdeling i barnetall 0,1,2,3 eller flere. Flere steder vil vi for enkelhets skyld omtale kvinner med tre eller flere barn som trebarnsmødre.

### 7.5.2. Hovedresultater

Hovedtendensen når det gjelder skilsmissemønsteret i Norge gjennom de siste 20 årene, er at både antall barn, alder på barna og plassering av første fødsel

i forhold til giftermålet har meget stor betydning.

Kvinner med ett barn har høyere sannsynlighet for å bli skilt enn kvinner med to barn, som igjen har høyere skilsmisserisiko enn de som har tre eller flere barn. Spesielt høy risiko har de barnløse. Forskjellen mellom ett- og tobarnsmødre er større enn mellom to- og trebarnsmødre. Hvis vi sammenlikner kvinner som har et yngste barn under 7 år, er det nesten 4 ganger høyere skilsmisserisiko blant ettbarnsmødre enn blant tobarnsmødre, som igjen har omtrent 1,5 ganger høyere risiko enn de som har tre eller flere barn.

Både for ettbarns-, tobarns- og trebarnsmødre er det slik at hvis det yngste barnet er under 7 år, er det færre skilsmisser enn hvis det yngste barnet er 7-13 år. Et grovt anslag er at risikoen for skilsmisse er 1,5 ganger høyere i den sistnevnte gruppen. Aller høyest er skilsmisserisikoen hvis det yngste barnet er over 13 år. Vi har sammenliknet forskjellen mellom de to yngste aldersgruppene (0-6 år og 7-13 år) og forskjellen mellom de to eldste (7-13 år og 14 år eller mer), og finner ikke godt grunnlag for å påstå at den ene forskjellen er større enn den andre. Dette forhindrer imidlertid ikke at virkningen av for eksempel et par års aldersforskjell kan være større blant de aller minste enn blant de som for eksempel har passert 10 år. En av grunnene til dette er at skilsmiseprosessen tar tid, og at det er lite sannsynlig at paret får barn etter at de har bestemt seg for å skille lag. Derfor er det trolig få som skiller seg når barnet er bare ett år, men det nok er mer vanlig når barnet er for eksempel 3 år. En så stor effekt av 2 års aldersforskjell er det neppe når barna er i skolealder.

Det er to unntak fra hovedmønsteret når det gjelder virkningen av barnas alder. Først og fremst gjelder det ettbarnsmødre som fikk barn før de giftet seg og med en annen mann enn ektefellen. Dette utgjør omtrent 2 prosent av de som gifter seg i alderen 20-22 år og omtrent 5 prosent innenfor aldersgruppen 26-29 år. For disse kvinnene er det høyest skilsmissetilbøyelighet blant de med barn under 7 år. Dette er en gruppe hvor fødsel og ekteskap med en annen mann enn barnefaren nødvendigvis må ha skjedd i løpet av ganske kort tid. Det er med andre ord kort avstand mellom parforholdene.

Også for de som fikk barn med ektefellen, ser det ut til at skilsmisserisikoen avtar med barnets alder. Her sier barnets alder noe om hvor lang tid paret har levd som ugifte foreldre. For denne gruppen er imidlertid alderseffekten mye svakere enn for de som fikk barn med en annen mann.

Når det gjelder effekten av førstefødselstidspunkt, er hovedtendensen at de som har barn før de gifter seg, har størst sannsynlighet for å bli skilt. Aller størst er den for de som har barn med en annen mann. De som er gravide når de gifter seg, har lavere risiko enn de som gifter seg med barnefaren først etter at barnet er født. Enda lavere er den for de som først får et barn etter å ha vært gift i 7 måneder eller mer. Forskjellen i risiko mellom de som får barn i løpet av 7-24 måneder og de som får i løpet av 0-6 måneder, er omtrent like stor som mellom de sistnevnte og de som får barn med ektefellen før de gifter seg. For eksempel er det for tobarnsmødre med et yngste barn på 0-6 år ved varighet 7 år et forhold mellom intensitetene på omtrent 1,8. Forskjellen mellom de som får barn med ektemannen før de gifter seg, og de som får barn med en annen mann, er større. For tobarnsmødre ved varighet 7 år er det omtrent 3 ganger høyere risiko blant de som får barn med en annen mann.

Førstefødselstidspunktet har stor betydning gjennom hele ekteskapet, og det

er samme hovedstruktur ved alle ekteskapsvarigheter. Forskjellen mellom de som får barn med ektemannen før de gifter seg, og de som får barn i løpet av 7-24 måneder, avtar imidlertid med økt varighet.

Når vi sammenlikner de som venter mer enn 2 år med å få barn, og de som får barn i løpet av 7-24 måneder, er det et litt annerledes mønster. Opp til 10 års varighet er det lavest risiko i den førstnevnte gruppen. For eksempel er forholdet mellom intensitetene omtrent 2 for tobarnsmødre ved varighet 7 år. Ved lengre varigheter er det derimot ingen klar tendens til at de som venter mer enn 2 år, har lavere risiko.

Noe av variasjonene i skilsmisserisiko når det gjelder både førstefødselstidspunkt og antall barn kan forklares ved at det er forskjeller i barnas alder. Hvis vi for eksempel betrakter kvinner ved 6 års ekteskapsvarighet som har fått første barn i løpet av 7-24 måneder av ekteskapet, er det rimelig å anta at yngste barnet til trebarnsmødrene er yngre enn yngste barnet til tobarnsmødrene. Med vår gruppering vil imidlertid begge grupper ha et "yngste barn i alderen 0-6 år". Tilsvarende vil det ved et gitt barnetall, for eksempel to barn, være slik at de som fikk det første i løpet av 7-24 måneder, har et yngre barn nummer 1, og derfor også ofte et yngre barn nummer 2, enn de som fikk første barnet før ekteskapet.

Vi kan ikke ut fra våre beregninger vite om et par års aldersforskjell betyr spesielt mye når barna er meget små, men som diskutert ovenfor, kan dette være en rimelig antakelse. Da er det grunn til å tro at særlig den lave risikoen blant småbarnsmødre som fikk første barn etter 2 års ekteskap, henger sammen med variasjoner i barnas alder. Denne gruppen er åpen i den forstand at barnet er født ved 2 års ekteskap eller senere. Derfor kan disse kvinnene ha meget små barn ved den varigheten vi studerer. Variasjoner i barns alder kan for øvrig også være en del av forklaringen på at overrisikoen blant de som får barn før ekteskapet er spesielt høy i begynnelsen av ekteskapet.

Barnløse har særlig høy skilsmissetilbøyelighet. For eksempel har de ved 10 års varighet 7 ganger så høy risiko som tobarnsmødre med barn under 7 år, og som fikk det første i løpet av 7-24 måneders ekteskap. Ved 14-15 års ekteskap har den relative risikoen sunket til 3. Hvis vi isteden sammenlikner med tobarnsmødre som har et yngste barn i alderen 7-13 år, er den 2,5. Bare noen få grupper har høyere risiko for å bli skilt enn de barnløse. Først og fremst gjelder det ettbarnsmødre som fikk barn før giftermålet.

Vi har også sett litt på hvordan effekten av barnetall og førstefødselstidspunkt har endret seg i løpet av den perioden vi studerer, og hvordan effekten varierer med ekteskapsalderen. Det viktigste resultatet er at de som får barn med ektemannen før de gifter seg, i alle kohorter har høyere risiko enn de som får barn i løpet av 7-24 måneder. Forskjellen har imidlertid avtatt over kohortene.

### 7.5.3. Sammenlikning med andre funn

Våre resultater stemmer stort sett godt overens med andre undersøkelser vi har oversikt over, og som for det meste tar utgangspunkt i data fra USA og England.

I en analyse basert på multivariat regresjonsanalyse av skilsmissesannsynligheter har Becker m.fl. (1977) sett på effekten av antall barn, barnas

alder og plassering av første fødsel med utgangspunkt i et amerikansk materiale. De har funnet at det å ha barn under 6 år reduserer skilsmisserisikoen. Det å ha barn i alder 6-17 år reduserer også risikoen, men i mindre grad. Denne negative effekten av antall barn gjelder imidlertid ikke i særlig store familier, der det er fem eller flere barn.

Cherlin (1977) har observert liknende trekk i et arbeid basert på en tilsvarende tilnæringsmåte. Han finner at det i USA er en negativ effekt av barnetallet, men bare for barn under 7 år. Barn som er 6-17 år reduserer ikke skilsmisserisikoen i følge Cherlin.

Thornton (1977) har funnet det samme som Becker m.fl. når det gjelder sammenhengen mellom barnetall og skilsmisserisiko i USA. Han hevder videre at denne effekten gjelder uansett alder ved ekteskapsinngåelsen.

To engelske studier der det er utført bivariate beregninger av barnetallseffekten, viser at de barnløse har en spesielt høy risiko for skilsmisse, at risikoen er betydelig lavere for de som har noen få barn, og at den så øker igjen når barnetall blir høyere enn tre eller fire (Murphy, 1984, Ermisch, 1986).

Det vi har funnet, er at skilsmisserisikoen avtar med familiestørrelsen. Mødre med tre eller flere barn har litt lavere risiko enn tobarnsmødre. (Dette gjelder selv i modeller der førstefødselstidspunktet er utelatt. Når denne variabelen er med, øker forskjellen mellom to- og trebarnsmødre noe). Forskjellen mellom to- og trebarnsmødre er imidlertid mindre enn mellom ett- og tobarnsmødre, og dette kan være et tegn på at risikoen øker når barnetallet blir 4 eller mer.

De amerikanske demografene Carlson og Stinson (1982) har hevdet at det blant kvinner i de yngre kohortene som gifter seg etter at de er 20 år, ikke er spesielt mange skilsmisser blant de barnløse. Akkurat dette er for øvrig også diskutert av Morgan og Rindfuss (1985), som ikke finner at dette er tilfelle. I vårt materiale, som omfatter også de som giftet seg før de ble 20 år, ser vi heller ingen tendens til at barnløshet etterhvert har blitt assosiert med mindre relativ risiko for skilsmisse. Det ville være enkelt å gjøre de samme beregningene uten å ta med de som gifter seg som tenåringer, men dette har vi ikke gjort.

Også betydningen av førstefødselstidspunktet er hyppig studert. Allerede i 1950- og 1960-årene utførte Christensen studier av sammenhengen mellom skilsmisser og tidspunkt for første fødsel i USA (se f.eks. Christensen og Meissner, 1953). Senere er det presentert en rekke arbeider innen dette feltet. Det ser ut til å være stor enighet om at de som har barn når de gifter seg, har størst risiko for å bli skilt (Bumpass og Sweet, 1972; Teachman, 1982; Morgan og Rindfuss, 1985; McLaughlin m.fl., 1986; O'Connell og Rogers, 1984; Menken m.fl., 1981, Billy m.fl., 1986).

Når det gjelder betydningen av å være gravid ved giftermålet, er det større uenighet. Enkelte har funnet at de som er gravide når de gifter seg, har større risiko for å bli skilt enn de som får barn etter å ha vært gift i minst 7 måneder (Morgan og Rindfuss, 1985; O'Connell og Rogers, 1984). Andre har ikke funnet signifikant forskjell mellom disse gruppene. For eksempel har Billy m.fl. (1986) og McLaughlin m.fl. (1986) studert kvinner som fikk barn i tenårene, og observert at de som gifter seg når de er gravide, har litt større risiko enn de

som allerede er gift når de blir gravide. Forskjellene er imidlertid ikke signifikante. Heller ikke Kiernan (1986) har funnet spesielt høy skilsmisserisiko for gravide tenåringsbruder. Teachman (1982) og Menken m.fl. (1981) har beregnet varighetsavhengige skilsmisserater på grunnlag av barnetalls- og graviditetsstatus ved giftermålet, og funnet at det er samme skilsmisniveau blant de som er gravide, som blant de som verken er gravide eller allerede har fått et barn ved giftermålet. En viktig innvending mot et slikt opplegg er at den siste gruppen består av både kvinner som er barnløse ved den aktuelle varigheten og kvinner som har fått barn.

I vårt arbeid, hvor vi altså har kontrollert for barnetallet, finner vi at det helt klart betyr noe om det første barnet er født i løpet av ekteskapets første 7 måneder, eller om det er født etterpå. Dette gjelder også tenåringsbruder. Denne forskjellen synes faktisk å være omtrent like stor som forskjellen mellom de som får barn med ektemannen før de gifter seg og de som er gravide når de gifter seg.

I vår analyse har vi skilt ut de som har fått barn med en annen mann som en egen gruppe, og har sett at det nettopp for disse kvinnene er spesielt mange skilsmisser. En liknende observasjon er gjort av Furstenberg (1979) i USA. Også blant de som får barn med ektefellen før giftermålet, har vi imidlertid funnet en større risiko for å bli skilt enn det er blant de som får barn i løpet av 0-6 måneder. Så vidt vi vet, har ikke andre gjort slike beregninger. Som nevnt er det imidlertid stor enighet om at det er særlig høy risiko blant de som får barn før giftermålet (når hele denne gruppen behandles under ett), og flere har påpekt at én av årsakene nettopp er at mange av disse kvinnene har fått barn med en annen mann (se for eksempel Morgan og Rindfuss, 1985; McLaughlin m.fl., 1986; Billy m.fl., 1986).

Morgan og Rindfuss (1985) har forsøkt å finne ut om det gir noen "beskyttelse" å utsette første fødsel. De konkluderer med at en utsettelse på to år eller mer ikke gir nedsatt separasjonsrisiko. Tre andre demografer har imidlertid funnet at lengden av førstefødselsintervallet har en signifikant positiv effekt på den ekteskapelige stabilitet (Murphy, 1985; Kiernan, 1986; Ermisch, 1986). På dette punkt er våre resultater litt uklare, siden vi har funnet en effekt ved kort varighet av ekteskapet, men ikke ved lang.

Vi vil også trekke fram andre interessante observasjoner som er gjort. Billy m.fl. (1986) og McLaughlin m.fl. (1986) har i et amerikansk materiale funnet at plasseringen av første fødsel har innvirkning på skilsmisserisikoen gjennom hele ekteskapet. Morgan og Rindfuss (1985) derimot mener at forskjellen mellom de som får barn før de gifter seg og de andre avtar etter hvert. Våre resultater tyder på at førstefødselstidspunktet har stor betydning gjennom hele ekteskapet, men at forskjellene er spesielt store i begynnelsen.

Forøvrig har både Billy m.fl. (1986), McLaughlin m.fl. (1986) og O'Connell og Rogers (1984) funnet at førstefødselens plassering har mindre betydning for yngre ekteskapskohorter enn eldre. Vi har også funnet visse tegn til dette. Castro og Bumpass (1987) har derimot observert en økende innvirkning av før-ekteskapelige fødsler i USA.

Når det gjelder betydningen av førstefødselstidspunktet for de ulike aldersgrupper, ble det i den norske Fruktbarhetsundersøkelsen 1977 funnet at det faktisk var færre skilsmisser blant gravide tenåringsbruder enn blant de tenåringene som ikke var gravide ved ekteskapsinngåelsen. Noe slikt har ikke vi

funnet, men det ser ut til å få barn etter 7 måneder har en litt mindre "beskyttende effekt" for tenåringsbrudene enn for de som er eldre når de gifter seg.

Flere har påpekt at de barnløse har spesielt høy skilsmisserisiko. For eksempel er det hevdet at de har litt høyere risiko enn de som er gravide ved giftermålet, men lavere enn de som allerede har et barn når de gifter seg (Morgan og Rindfuss, 1985). Våre resultater stemmer forholdsvis bra med dette, men antyder at de barnløse i enda sterkere grad kommer i en særstilling. Det er nemlig bare ettbarnsmødre som fikk barn før giftermålet - og i særlig grad de som fikk barn med en annen mann - som har høyere skilsmissetilbøyelighet enn de barnløse.

#### 7.5.4. Et forsøk på forklaring av de observerte hovedtrekkene

##### Betydning av barnetall

Hvorfor er det slik at antall barn og alderen på barna virker inn på den ekteskapelige stabiliteten? En diskusjon av dette finnes hos blant annet Thornton (1977), som peker på at barna både representerer en bremsemekanisme i veien fra et ulykkelig ekteskap til en skilsmisse og at de har innvirkning på den ekteskapelige tilfredshet.

En slik bremsemekanisme kan fungere på mange måter. Ikke minst er det nok mange som unnlater å skille seg fordi de vet at barna ofte vil lide når de mister mye av kontakten med en av foreldrene - som oftest faren. Et slikt brudd vil selvsagt også være vanskelig for ham. Becker m.fl. (1977) legger vekt på dette når de peker på at barn representerer en ekteskapsspesifikk kapital, som en av foreldrene har mindre glede av når ekteskapet oppløses.

Når det gjelder de følelsesmessige konsekvensene for barna av et brudd mellom foreldrene, er det ingen allmenn enighet blant fagfolk, men de fleste vil vel være enige om at barn langt opp i tenårene, som kanskje snart skal flytte hjemmefra - vil ta mindre skade av en skilsmisse enn småbarn. I den grad foreldre også har en slik oppfatning, er det rimelig å anta at skilsmissetilbøyeligheten vil øke med barnas alder.

For øvrig kan det selvfølgelig være en stor belastning - både økonomisk og praktisk - å være den som sitter igjen med barna alene. For eksempel forklarer Cherlin (1978) den spesielt lave skilsmisserisikoen hos kvinner med små barn med at disse krever ekstra mye i form av tid og anstrengelser.

Også resultatene fra den norske verdiundersøkelsen tyder på at foreldre med få barn i større grad aksepterer skilsmisser som en løsning enn de som har flere barn. De uttrykker oftere at "dårlig følelsesmessig og personlighetsmessig tilpasning" kan godtas som grunn til skilsmisse (Blom, 1986).

Barna kan selvsagt også spille en mer direkte rolle når det gjelder utviklingen fram mot en skilsmisse. Koo m.fl. (1984) hevder at barnas reaksjoner på en mulig ny familiesituasjon kan føre foreldrene sammen igjen. Dette vil særlig gjelde barn som er så gamle at de er i stand til å uttrykke sine ønsker.

Man kan også tenke seg at barnetall og alder på barna virker inn på den ekteskapelige tilfredshet, og gjennom denne også påvirker skilsmissetilbøyeligheten. Dette er da også tatt opp i flere studier, men resultatene er ikke entydige. Noen peker på at barna øker tilfredsheten, andre

på det motsatte (Thornton, 1977; Glenn og McLanahan, 1982).

En av grunnene til at barna kan ha en negativ innvirkning kan være at de skaper et potensial for konkurranse om hengivenhet, tid og oppmerksomhet, slik at foreldrene får mindre tid sammen (Glenn og Weaver, 1979; Hill, 1984). Vi vil også vise til et arbeid av Rankin og Maneker (1985) hvor den ekteskapelige tilfredshet riktignok ikke er studert direkte, men hvor det trekkes den konklusjon at barn under 2 år er en belastning for unge ektepar og dermed øker deres skilsmisserisiko. Man kan for øvrig tenke seg at også tenåringsene ofte kan ha spesielt negativ innvirkning på trivselen i familien.

Når det gjelder de studier som viser at de barnløse eller de med få barn er mest tilfredse i sitt ekteskap, kan det reises en viktig innvending. Hvis det er slik at utilfredse par som ikke har barn skiller i større grad enn utilfredse par med barn, vil det nemlig etter hvert bli en større andel tilfredse blant de barnløse. Både Glenn og McLanahan (1982) og White m.fl. (1986) viser da også til dette som en viktig forklaring på sine resultater.

Vi vil for øvrig peke på at den ekteskapelig tilfredsheten er vanskelig å måle. Oppfatningen av eget ekteskap vil nok variere en del over tid for det enkelte individ, og dermed kan det være litt tilfeldig hvilke svar som gis i et intervju. Svarene har dessuten vært påvirket av hva intervjuobjektet oppfatter som akseptable svar.

Til nå har vi diskutert virkningen av barn på skilsmisserisikoen. Det må imidlertid understrekes at det ikke bare er én årsaksretning i sammenhengen mellom barn og skilsmisser. Problemer i ekteskapet kan føre til lavere barnetall. Dette er tatt opp av Thornton (1978). Han har sammenliknet gifte og skilte kvinner, og funnet at skilte kvinner hadde like mange barn som de gifte 18 måneder for separasjonen. 6 måneder etter separasjonen og ved skilsmisseøyeblikket hadde de skilte derimot klart færre barn.

Det kan for øvrig være en spuriøs sammenheng mellom barnetall og skilsmisserisiko. Det kan nemlig tenkes at det i visse grupper - for eksempel blant de som prioriterer familielivet særlig høyt - er en tendens både til flere barn og færre skilsmisser, mens det i andre grupper er lavt barnetall og høy skilsmisserisiko - kanskje som resultat av et ønske om mer individuell livsutfoldelse.

Som nevnt har vi blant ettbarnsmødre som fikk barn før de ble gift, funnet at skilsmisserisikoen avtar med økt alder på barnet. Dette er særlig tydelig for de som fikk barn med en annen mann, og kan ha sammenheng med hastigheten av partnerskifte. De kvinnene som (ved en gitt varighet) har det yngste barnet, har hatt kortest intervall mellom fødsel og et giftermål med en annen mann enn den biologiske faren. Et kort intervall kan tyde på raskt partnerskifte og kort bekjentskapstid (eller "search time"), som igjen kan gjøre risikoen for skilsmisse større (Ermisch, 1986).

Også for de som fikk første barn med ektefellen, er det litt lavere risiko hvis barnet er eldre enn 7 år. Dette skyldes kanskje at disse parene har levd sammen i lengre tid. På den annen side ville vi ikke ha blitt overrasket over et motsatt resultat, siden par som lever som ugifte foreldre i flere år, trolig vil ha holdninger som avviker betydelig fra de tradisjonelle familieverdiene.

## Betydning av førstefødselstidspunkt

Vi skal i første omgang presentere noen forklaringer på hvorfor det er flere skilsmisser blant de som får et barn med ektefellen før de gifter seg enn blant de som får barn i løpet av ekteskapets første 7 måneder, og hvorfor det er enda færre skilsmisser blant de som først får barn etter å ha vært gift i 7-24 måneder. Etterpå kommer vi til å diskutere også de andre forskjellene vi har observert.

Vi vil særlig legge vekt på to typer forklaringer. Den ene tar utgangspunkt i at det er spuriøse sammenhenger, det vil si at det i enkelte grupper er en tendens til både å få barn før ekteskapet og til å oppløse ekteskapet. En annen hovedretning går ut på at førstefødselstidspunktet har stor betydning fordi det sier noe om forholdene omkring ekteskapsinngåelsen.

Når det gjelder de spuriøse sammenhengene, kan vi blant annet referere til en undersøkelse av O'Connell og Rogers (1984), som viser at de som får barn før de gifter seg, har lavere inntekt og mindre utdanning - selv når det er kontrollert for alder. De mener dette er faktorer som også "disponerer for" skilsmisse. Den lave sosiale statusen i denne gruppen kan selvsagt være resultat av en tidlig og kanskje ikke planlagt fødsel, men det kan også være omvendt, nemlig at de som kommer fra dårlige kår, i større utstrekning enn andre, får barn utenfor eller før ekteskap. Det kan også tenkes at de som får et før-ekteskapeleg barn, har andre kulturelle verdier eller personlige egenskaper som også gjør at de skiller seg i større utstrekning. Furstenberg (1979) er inne på dette. Vi synes i denne anledning det er særlig grunn til å legge vekt på holdningene til ekteskap og samliv. Trolig er enkelte grupper særlig svakt knyttet til de tradisjonelle oppfatningene om at barn må unngås og fødes etter giftermålet og at ekteskapet er livsvarig. Kanskje kan de forskjellene vi har observert i skilsmissemønsteret, til dels forklares ved at slike grupper er særlig sterkt representert blant de som får barn før ekteskap, litt svakere blant de som "legitimerer" barnet ved å gifte seg mens de er gravide, og svakest blant de som først får barn etter å ha vært gift i 7 måneder.

En annen type forklaring går ut på at en graviditet blant ugifte kan framskynde giftermålet - noe som kan skape følelsesmessige og praktiske problemer. Flere amerikanske sosiologer ser ut til å være opptatt av slike forklaringer (se for eksempel Furstenberg, 1979), men det er ikke åpenbart at de gir en god beskrivelse av det norske samfunn i den perioden vi studerer. For det første er det nok mange som kanskje har kjent hverandre lenge og har bestemt seg for å stifte familie, men som ikke synes rekkefølgen på fødsel og giftermål er så viktig. For det andre er det usikkert hvilken effekt en eventuell uventet graviditet vil ha. Mange vil nok føle seg tvunget til å ta en raskere beslutning om giftermål enn de ellers ville ha gjort, mens andre i mindre grad blir presset av omstendighetene.

Vi vil for øvrig peke på at disse to typene av forklaringer kan ha hatt ulik innflytelse i løpet av den perioden vi studerer. Noe som gjør det nærliggende å anta dette, er den økende utbredelsen av samliv uten vigsel. En stadig større andel av de barna som fødes utenfor ekteskap, er født innenfor et uformelt samliv. Dermed har nok paret følt betydelig mindre behov for å gifte seg og også blitt utsatt for mindre sosialt press. Når de likevel gifter seg - som de ofte gjør i forbindelse med det første barnets fødsel - er det nok i mindre grad et



framskyndet eller uoverveid giftermål.

Når en skal forklare variasjonene i skilsmissemønsteret i de yngste kohortene i vårt materiale (gift etter midten av 1970-tallet), synes det å være viktig å finne en sammenheng mellom godtakelsen av "det papirløse ekteskap" og godtakelse av eller mulighet for skilsmisse. En slik sammenheng er funnet av Blom (1986) i en rapport fra den norske verdiundersøkelsen. Han har sett at de som lever "papirløst" uttrykker en mer liberal holdning til skilsmisse, men dette kan selvsagt også skyldes at de i større utstrekning selv har en skilsmisse bak seg.

Forskjellen i skilsmisserisiko mellom de som får barn før giftermålet og de som får barn etter 7 måneder, har avtatt over kohortene. Dette har trolig sammenheng med den økte utbredelsen av samliv uten vigsel og at en større andel av fødslene skjer utenfor ekteskap. Som vi har vist i denne rapporten (kapittel 7.3), har det blitt stadig vanligere å ha barn når man gifter seg. De som er foreldre uten å være gift, vil derfor være en gruppe som er mindre selektert når det gjelder bakgrunn og holdninger, og presset om giftermål vil dessuten være mindre. En nærliggende tolkning av våre resultater er at par som planlegger å gifte seg og få barn, har blitt mer og mer likegyldig til rekkefølgen av begivenhetene.

En annen mulig innfallspunkt til å forstå betydningen av førstefødselstidspunktet er å ta utgangspunkt i rolleforandringene. Det å bli mor innebærer en betydelig forandring, og likedan det å bli ektefelle. Når disse begivenhetene skjer omtrent samtidig, kan det oppstå problemer. Dette kan kanskje forklare at det er færre skilsmisser blant de som får barn etter å ha vært gift i 7-24 måneder, enn blant de som er gravide når de gifter seg. Derimot er det vanskelig å se at det kan forklare den spesielt høye skilsmisserisikoen blant de som får barn med ektefellen før de gifter seg. Et annet problem en slik hypotese reiser, er at det å gifte seg ikke vil være så stor rolleforandring dersom paret har vært samboende tidligere.

En alternativ forklaring, som særlig vil gjelde de yngste ekteparene, er at den høye risikoen blant de som allerede har et barn når de gifter seg, skyldes at disse var yngre da dette barnet ble født. (Vi kontrollerer jo for alder ved giftermålet i regresjonsmodellene våre.) Det å bli mor i ung alder er ofte forbundet med store problemer. For eksempel kan det bli et brudd i skolegangen eller en spesielt uforberedt inntreden i en ny rolle (McLaughlin m.fl., 1986).

Som nevnt har vi funnet at det de første 10 årene av ekteskapet er spesielt lav skilsmisserisiko blant de som har ventet to år eller mer med å få det første barnet. Vi har allerede påpekt at dette i stor utstrekning kan være en effekt av at det er disse kvinnene som har de yngste barna. En annen forklaring kan være at de som har en periode uten barn, kanskje kan få bedre anledning til å knytte sterke bånd til hverandre og så å si "sementere" ekteskapet bedre. De har kanskje også bedre økonomi. Slike idéer er blant annet referert av Morgan og Rindfuss (1985) og Furstenberg (1979).

Vi har observert en spesielt høy skilsmisserisiko blant de som har barn med en annen mann enn ektefellen. Dette kan f.eks. ha sammenheng med at de som ikke gifter seg med barnefaren, men gifter seg med en annen mann senere, i særlig grad hører hjemme i en gruppe som er lite bundet til de tradisjonelle normene. Dessuten vil vi peke på at disse kvinnene bringer med seg en annen manns barn inn i ekteskapet. De kan dermed møte en del av de problemer som ser ut til å

ramme andregangsgifte med barn fra tidligere ekteskap (Cherlin, 1977; Becker m.fl., 1977; McCarthy, 1978; White og Booth, 1985. Dette vil bli diskutert grundigere i kapittel 8.

Våre resultater tyder på at betydningen av førstefødselstidspunktet blir redusert i løpet av ekteskapet, men at det selv etter mange års ekteskap er størst risiko blant de som fikk barn som ugifte. Dette synes vi er rimelig ut fra de forklaringene vi har pekt på når det gjelder betydningen av førstefødselstidspunkt generelt. Hvis man for eksempel mener at den høye risikoen blant de som har barn før de gifter seg, hovedsakelig skyldes et framskyndet ekteskap, vil det være rimelig å anta at effekten avtar etter hvert. Når de først har holdt sammen i for eksempel 10 år, skulle man ikke tro at det lenger spilte så stor rolle hvor fort giftermålet var arrangert. Hvis det derimot skulle være slik at den høye risikoen for de med et forekteskapelig barn særlig skyldes at det er en selektiv gruppe - med spesielt "moderne" holdninger eller med særlig lav eller særlig høy sosial status - er det ikke overraskende at det er betydelige forskjeller i skilsmisseatferd gjennom hele ekteskapet.

### 7.6. Forandringer over kohortene

Estimatene fra hasardratemodellene viser at det er en betydelig selvstendig effekt av kohort, og at den reduksjonen som har vært i barnetallet de siste 20 årene ikke kan forklare mer enn en meget liten del av den sterke økningen vi har hatt i skilsmissetilbøyeligheten.

I den modellen der alle hovedeffektene er med (modell 4, tabell 7.2.1), øker intensitetene fra en gruppe av kohorter til den neste, og forholdet mellom høyeste og laveste intensitet er 2,72.

Når vi bringer barnetallet inn i modellen, blir det bare en litt mindre forskjell mellom første og siste kohort enn når modellen inneholder kun kohort, alder og varighet (modell 1). En reduksjon av det gjennomsnittlige barnetallet kan altså ikke forklare særlig mye av den økningen som har skjedd når det gjelder skilsmissehyppigheten. Som vi så av tabell 7.3.1, har det i løpet av den perioden vi studerer, blitt flere tobarnsmødre og færre trebarnsmødre blant kvinner som har vært gift i 9-10 år. Det samme ville vi nok ha funnet også ved andre varigheter. Forholdet mellom skilsmisseintensitene for to- og trebarnsmødre er imidlertid bare omtrent 1,3 (basert på modell der det bare er gruppert etter antall barn og ikke det yngste barnets alder), og siden andel trebarnsmødre tross alt bare avtar fra f.eks. 30 til 20 prosent i løpet av den aktuelle perioden, kan vi ikke vente så stor forklaringskraft av den endrede barnetallsfordelingen.

Heller ikke forandringene av førstefødselstidspunkt kan forklare mye av kohortforskjellene. Den utviklingen som har skjedd, er at færre er gravide når de gifter seg og flere har barn på forhånd. Disse forandringene er imidlertid ikke store nok til å gi utslag ved estimering av hovedeffekten av kohortvariabelen.

Kristiansen (1978) og Blom (1986) har gitt en oversikt over hva som kan ha ført til økende skilsmissetall i Norge. Vi skal ikke referere alt dette i detalj, men peke på noen av forklaringene.

Spesielt er det grunn til å trekke fram at kvinnene i dag står økonomisk sterkere enn for 20-30 år siden, og dermed lettere kan bryte ut av ekteskapet.

Denne økonomiske forbedringen har sammenheng med at utdanningsnivået og ikke minst yrkesaktiviteten blant kvinner har økt betraktelig. I 1972 var 43 prosent av gifte kvinner i alder 25-34 år yrkesaktive, mot 59 prosent i 1981. Dessuten har det selvsagt betydd mye at det har vært en generell økonomisk vekst som har kommet alle grupper til gode. Et annet moment er at støtteordningene for skilte og separerte mødre etter hvert har blitt bedre. Separerte og skilte som trengte økonomisk hjelp fra det offentlige, var før 1972 henvist til vanlig sosialhjelp eller i noen tilfeller kommunale særordninger. I 1972 fikk vi en egen lov om stønad til fraskilte og separerte forsørgere, men først da denne ble innarbeidet i Folketrygden i 1981, ble det en reell likestilling mellom ugifte mødre og de som er separerte eller skilte. Stønad ble en lovfestet rettighet for alle som oppfylte kravene, og ikke mer eller mindre betinget av individuelle og skjønnsmessige vurderinger i sosialstyrene og av den enkelte kommunes økonomi.

En bør heller ikke se bort fra at familielivet er et felt hvor kirkelige autoriteter tradisjonelt har hatt stor makt. Respekten for disse autoritetene er trolig betydelig svekket i vår del av verden, noe som kan ha bidratt til å redusere barrierene mot skilsmisse. Kellerhals m.fl. (1985) er blant de som understreker at synet på ekteskap og skilsmisse trolig er betydelig endret. De mener at skilsmisser har blitt et vanlig element i et "kontraktsekteskap", der det legges stor vekt på blant annet de individuelle rettigheter. I Norge finnes det data om skilsmisseholdninger i 1980-årene (Blom, 1986), men ikke sammenliknbare opplysninger fra tidligere år.

Hittil har vi diskutert hvordan skilsmisseatferden er påvirket av holdningsendringer og økte muligheter for å gjennomføre en skilsmisse. Som påpekt av Thornton (1985), vil en motsatt effekt også finne sted. Når skilsmisser blir mer vanlig, vil det også bli sett på som en stadig mer akseptabel løsning på ekteskapsproblemen. Det blir mindre sosialt belastende å bryte ut av ekteskapet, og de som overveier en skilsmisse, ser at mange andre greier de økonomiske og praktiske byrdene.

### 7.7. Betydningen av ekteskapsalderen

La oss nå betrakte den enkle modellen med kohort, alder og varighet igjen (tabell 7.2.1, modell 1). Vi ser her tydelig at det er de yngste som har høyest skilsmisseintensitet, noe vi jo også visste fra de enklere beregningene referert i kapittel 6. Etter 23-årsalderen er det små forskjeller i skilsmisserisikoen.

Når vi trekker inn førstefødselstidspunkt (kolonne 2), endres ikke forholdet mellom største og minste verdi på de relative intensitetene så mye (fra 1,73 til 1,95). Riktignok er det spesielt mange gravide blant tenåringsbrudene, men blant de som gifter seg sent, er det til gjengjeld flere som har fått barn med en annen mann (tabell 7.3.2). Vi kan altså ikke forklare den høye skilsmisserisikoen blant de yngste med at det blant disse er flere som har barn innen de har vært gift i 7 måneder.

Når derimot barnetallet tas med, blir forholdet mellom største og minste intensitet større (2,56), og det blir også en reduksjon i intensiteten etter 23-årsalderen - riktignok mindre enn det spranget som skjer mellom aldersgruppene 17-19 og 20-22. Dette har sammenheng med at de som gifter seg sent, får færre barn. Betydelig flere er for eksempel barnløse (tabell 7.3.1), og vi vet at skilsmisserisikoen for de barnløse er særlig stor. Når både førstefødsels-

tidspunkt og barnetall er inkludert i modellen, er forholdet mellom største og minste intensitet 2,72, akkurat som for kohortvariablen.

Vi skal nå diskutere hvordan forskjellen mellom aldersgruppene varierer med kohort og ekteskapsvarighet. Man kunne for eksempel tenke seg at det etter hvert som giftermålsalderen har steget, har blitt en stadig mer selektiv gruppe som har giftet seg tidlig, slik at for eksempel tenåringsbrudene omkring 1980 var enda mer utsatt i forhold til andre grupper enn de var i 1965.

Det viser seg at interaksjonene mellom giftermålsalder og kohort og mellom giftermålsalder og varighet stort sett bare inneholder små ledd. Dette gjelder både modeller som kun inneholder disse tre faktorene, og de mer kompliserte modellene. Tolkningen av dette er at den relative forskjellen mellom aldersgruppene har holdt seg ganske konstant over kohortene og heller ikke varierer særlig med ekteskapets varighet. Den absolutte forskjellen er imidlertid mindre ved for eksempel lange varigheter i 1935-1939 kohortene enn ved korte varigheter i 1950-1954 kohortene.

Ut fra figurene i kapittel 6.3, som er basert på intensitetsprofiler for hver alders- og kohortgruppe separat, fant vi at varighetsavhengigheten har endret seg en god del over tid. Dette modifierer bildet som er tegnet ovenfor. For flere grupper som er født etter 1950, er det et maksimalpunkt i intensiteten, og den påfølgende intensitetsreduksjonen er større for de som giftet seg før de var 23 år, enn for de som giftet seg i alderen 23-25 år. Dette gjelder både relativt og absolutt. Sagt med andre ord er det ved korte varigheter og i de yngste kohortene en ekstra stor forskjell mellom de yngste brudene og de som gifter seg litt senere.

Sammenhengen mellom giftermålsalder og skilsmissehyppighet ser ut til å være en av de mest veldokumenterte. En rekke studier viser at alderen har stor betydning selv når det er kontrollert for andre faktorer, som for eksempel tidspunktet for første fødsel i forhold til giftermålet. Det ser ut til å være stor enighet om at de som gifter seg som tenåringer, har betydelig større sannsynlighet for å skilles enn de som venter til de har blitt litt over 20 år (Bumpass og Sweet, 1972; Becker m.fl., 1977; Menken m.fl., 1981; Teachman, 1982, Glenn og Supancic, 1984; Morgan og Rindfuss, 1985; Heaton m.fl., 1985; South og Spitze, 1986). For de som er litt eldre enn 20 år, er det ikke fullt så store variasjoner med alderen. De fleste har observert en liten nedgang eller et temmelig konstant nivå etter 25-års alderen, men det er også rapportert en avtagende ekteskapelig stabilitet ved giftermål inngått i den siste delen av 20-årene eller senere (Heaton m.fl., 1985; Booth og Edwards, 1985; Bitter, 1986).

Den spesielt høye skilsmissesannsynligheten for tenåringsekteskap er gjerne forklart ved at de unge er dårlig forberedt på et ekteskap, at de har gode muligheter for gjengifte eller at det er spuriøse sammenhenger. Vi vil nå utdype dette.

Mulige spuriøse sammenhenger kan gjøre seg gjeldende ved at f.eks. lav utdanning, lav sosioøkonomisk bakgrunn, dårlig forhold mellom foreldrene både fører til tidlig ekteskap og til skilsmisse. Slike idéer er blant annet diskutert av Haskey (1984) og Kiernan (1986). Flere har imidlertid funnet at alderen har betydning også når det kontrolleres for utdanning (se f.eks. Bumpass og Sweet, 1972).

Mange hevder også at det er en betydelig direkte effekt ved at de tidlige

ekteskap er inngått på et dårlig grunnlag. De unge har kanskje ikke den nødvendige sosiale og følelsesmessige modenhet som kreves for å få et lykkelig samliv. Det er mulig at mange av de tidlige ekteskapene ofte vil være inngått etter et forholdsvis kort bekjentskap, slik at ektefellene ikke har fått nok tid til å bli kjent med hverandre. Evnen til å vurdere hverandre er kanskje også mindre blant tenåringene. Moore og Waite (1981) understreker at noen kanskje gifter seg tidlig for å slippe fra ubehagelige forhold i oppveksthjemmet, eller bruker giftermålet som middel til å etablere en voksen-rolle - noe som neppe er det beste grunnlag for et harmonisk samliv. Et annet problem er at forventningene kan være basert på urealistisk romantikk.

Det kan også være et problem for de unge nygifte at de har flere roller å tilpasse seg samtidig. De skal løsrive seg fra familien og kanskje begynne i arbeid, samtidig med at de trer inn i ekteskapet. Trolig vil de møte mer økonomiske bekymringer enn de som gifter seg i litt høyere alder. Booth og Edwards (1985) har studert sammenhengen mellom giftermålsalder og en ekteskapelig stabilitetsindeks (målt ved hjelp av 14 spørsmål), og fant at den negative effekten av tenåringsekteskapene for en stor grad kan tilskrives utilstrekkelig tilpassing til rollene som ektefeller. Et særlig stort problem var utroskap.

Etter det som nå er referert, ville det være rimelig å anta at det er en nær sammenheng mellom giftermålsalder og ekteskapelig tilfredshet. En viss sammenheng er da også funnet av både Lee (1977) og Glenn og Weaver (1978). Lee uttrykker for øvrig at den lavere ekteskapelige tilfredshet ikke forklarer all forskjell i skilsmissetilbøyelighet. Han ser dette som et tegn på at de unge ekteparene kanskje løser sine problemer dårligere og fortære gir opp. Dette kan skyldes en såkalt "exchange effect", dvs. at de har bedre mulighet til å gifte seg på nytt. Andre forfattere viser også til at dette kan virke inn på skilsmisserisikoen (Bahr m.fl., 1983), mens Booth og Edwards (1985) har funnet at det i liten grad påvirker stabilitetsindeksen.

Det ville ikke være urimelig å tenke seg at skilsmisserisikoen også er ekstra høy for de som gifter seg sent i 20-årene eller i enda høyere alder. For eksempel har Booth og Edwards (1985) funnet en avtagende ekteskapelig stabilitetsindeks for disse aldersgruppene, og peker på at disse kvinnene er vant til å greie seg alene og derfor ikke i samme grad som de litt yngre viker unna en skilsmisse dersom de ikke finner seg til rette i ekteskapet. Bitter (1986), som har analysert det samme materialet, mener at de som gifter seg sent, har vært mer heterogene i sitt valg av partner. Våre egne analyser, som dreier seg om selve skilsmissen, viser ingen risikøkning når giftermålsalderen passerer 25.

Disse teoriene tar delvis utgangspunkt i forholdene omkring inngåelsen, delvis den aktuelle alder. For eksempel nevnte vi at den høye risikoen blant de yngste kan skyldes både en rask og lite gjennomtenkt inntreden i ekteskapet, og at de på grunn av sin lave alder løser dårlig de problemene som måtte oppstå. Hvis det hovedsakelig er den aktuelle alderen som er viktig, skulle man tro at forskjellen mellom gruppene avtar etter hvert. Etter for eksempel 10 års ekteskap er de som giftet seg i alderen 17-19 år, blitt 27-29 år, mens de som giftet seg da de var 22-25 år, har blitt 32-35 år. Det er vel ikke så urimelig å anta at de sistnevnte er mer modne når de gifter seg, men vi tror at forskjellen i modenhet neppe er så stor 10 år senere. Derfor er det interessant å merke seg

at det i litteraturen ser det ut til å være forholdsvis stor enighet om at giftermålsalderen har omtrent samme effekt gjennom hele ekteskapet (se Heaton m.fl., 1985; Morgan og Rindfuss, 1985; Thornton og Rogers, 1987). Våre resultater viser også at det er store forskjeller mellom gruppene gjennom hele ekteskapet, men at de aller yngste - i alle fall i de tidligste kohortene - har en særlig høy intensitet i begynnelsen av ekteskapet.

Siden det gjennom hele ekteskapet er såpass store forskjeller mellom aldersgruppene, synes vi det er rimelig å anta at det ikke bare er forholdet rundt giftermålet eller den aktuelle alder som virker inn. Det virker sannsynlig at et tidlig giftermål også tjener som indikator for risikofaktorer som vår analyse ikke fanger opp, men som påvirker den ekteskapelige stabiliteten gjennom flere år. Dette kan dreie seg om sosioøkonomiske forhold, oppvekstmiljø eller holdninger til familiedanning og familieoppløsning.

Som nevnt fant vi altså at forskjellen mellom aldersgruppene er omtrent den samme i alle kohorter, bortsett fra at det er ekstra stor forskjell ved kort varighet for de yngste kohortene. Til sammenlikning vil vi nevne at Thornton og Rogers (1986) har funnet en temmelig konstant forskjell over kohortene i USA. Carlson og Stinson (1982) derimot mener at det har vært en særlig stor økning i risikoen blant de yngste.

### 7.8. Aldersforskjellen mellom ektefellene

Med den kategoriinndelingen vi har valgt, er aldersforskjellen mellom ektefellene den variabelen som betyr minst. Forholdet mellom skilsmisserisikoen for kvinner som har en mann som er omtrent jevngammel og kvinner som er minst 4 år eldre enn sin mann, er bare 2,03 (se tabell 7.8.1). Vi kunne selvsagt ha fått mer utslag hvis vi hadde valgt grupper med enda mer ekstrem aldersforskjell.

I de innledende beregningene, hvor vi riktignok hadde litt andre kategoriinndelinger av de andre variablene, fant vi meget små forskjeller mellom kvinner som hadde minst 4 år eldre mann, kvinner som var 0 - 4 år yngre enn sin mann og kvinner som var eldre enn sin mann. De relative intensitetene for disse gruppene var henholdsvis 0,99, 1,00 og 1,40.

Tabell 7.8.2 viser hvordan aldersforskjellen er for de ulike aldersgrupper. Vi ser at den klart største andelen av kvinnene i vårt materiale kommer i vår midtgruppe, dvs. en aldersforskjell på -4 til 8 år. Det er få i de to andre gruppene. Særlig det at menn er mer enn 4 år yngre forekommer meget sjelden. I disse tabellene har vi ikke gruppert etter kohort, da vi ikke finner grunn til å anta at fordelingen har forandret seg så mye i løpet av den perioden vi studerer.

Vi har altså funnet lavest skilsmissetilbøyelighet hos de som har en aldersforskjell (mannens alder minus hustruens alder) på mellom -4 og 8 år. Det ser med andre ord ut til at stor aldersforskjell øker risikoen for skilsmisse. Man skal imidlertid være klar over at variabelen aldersforskjell sier noe også om andre sentrale variable. Når de som har en yngre ektemann, har den høyeste skilsmisserisikoen, kan det tenkes at det ikke bare skyldes forskjellen i alder, men også mannens lave alder i seg selv. Vi har jo sett i kapittel 7.7 at kvinnens alder betyr mye for skilsmisserisikoen, og det er rimelig at også mannens alder kan ha en selvstendig effekt. Dette forklarer imidlertid ikke at

Tabell 7.8.1

Relative intensiteter ifølge én hovedeffektmodell der aldersforskjellen ikke er inkludert og én hovedeffektmodell der aldersforskjellen er inkludert.

		Modell 1	Modell 2
KOHORT	1935-1939	0,65	0,64
	1940-1944	0,84	0,83
	1945-1949*	1,00	1,00
	1950-1954	1,17	1,19
	1955-1959	1,35	1,36
	1960-1964	1,77	1,77
GIFTER- MÅLSALDER	17-19 år	1,97	1,97
	20-22 år	1,28	1,28
	23-25 år*	1,00	1,00
	26-29 år	0,85	0,82
	30-34 år	0,73	0,66
BARNE- TALL	0	11,94	11,82
	1, 0-6 år	3,74	3,71
	7-13 år	3,56	3,53
	14+ år	2,25	2,23
	2, yngste 0-6 år*	1,00	1,00
	7-13 år	1,58	1,58
	14+ år	1,63	1,62
	3+, yngste 0-6 år	0,63	0,63
	7-13 år	1,20	1,19
	14+ år	1,72	1,68
FØRSTE- FØDELS- TIDSPUNKT	Før giftermålet		
	med en annen mann	6,11	6,05
	med ektemannen	2,44	2,44
	I løpet av 0-6 mnd	1,63	1,65
	I løpet av 7-24 mnd*	1,00	1,00
Barnløs ved 24 mnd	0,70	0,71	
ALDERS- FORSKJELL	Han minst 8 år eldre		1,11
	Han 0-7 år eldre el. hun 0-3 år eldre*		1,00
	Hun minst 4 år eldre		2,03
VARIGHET	3 år	0,36	0,36
	4 år	0,72	0,72
	5 år*	1,00	1,00
	6 år	1,20	1,20
	7 år	1,32	1,32
	8 år	1,42	1,42
	9-10 år	1,45	1,45
	11-12 år	1,38	1,36
	13-14 år	1,31	1,31
	15-16 år	1,35	1,35
	17-18 år	1,36	1,36
	19-20 år	1,36	1,36

\* Basisgruppe

Tabell 7.8.2 Fordeling over aldersforskjell, etter giftermålsalder. Prosent

GIFTER- MÅLSALDER	ALDERSFORSKJELL				
	Han minst 8 år eldre	Han 0-7 år eldre eller hun 0-3 år eldre	Hun minst 4 år eldre	I alt	N
17-19 år	5,8	94,2	0,0	100,0	71974
20-22 år	5,2	94,8	0,0	100,0	168288
23-25 år	5,6	94,2	0,3	100,0	107077
26-29 år	8,3	88,4	3,3	100,0	46358
30-34 år	12,9	76,0	11,1	100,0	13446

GIFTER- MÅLSALDER	ALDERSFORSKJELL				N
	Han minst 4 år eldre	Han 0-3 år eldre	Hun eldst	I alt	
17-19 år	31,3	67,8	0,9	100,0	71974
20-22 år	23,9	70,0	6,1	100,0	168288
23-25 år	20,1	63,1	16,8	100,0	107077
26-29 år	22,1	48,3	29,6	100,0	46358
30-34 år	26,8	35,9	37,3	100,0	13446

det er flere skilsmisser blant de med en mann som er mer enn 8 år eldre, enn blant de som har en aldersforskjell på -4 og 8 år. I den førstnevnte gruppen er jo mannen eldre enn i den andre gruppen. Noe som kan skape tolkningsproblemer her, er at det trolig vil være flere tidligere gifte menn i de tilfeller hvor aldersforskjellen er mer enn 8 år. Som vi skal komme inn på i kapittel 8, er det i alle fall flere skilsmisser i ekteskap hvor kvinnen har vært gift før, enn det er i hennes første ekteskap.

Vi ser av tabell 7.8.1 at de andre estimatene forandrer seg lite når aldersforskjellen inkluderes i modellen. Det blir kun en meget liten forskjell når det gjelder alder. Forskjellen mellom aldersgruppene blir noe større når vi trekker inn aldersforskjellen mellom ektefellene. Dette skyldes at det særlig er de eldre kvinnene som har en yngre ektemann (se tabell 7.8.2).

Vi har estimert modeller der alle hovedeffekter er med samt én interaksjon mellom aldersforskjellen og en annen faktor. De signifikantssannsynlighetene vi fikk ved å bruke sannsynlighetskvotetester, var meget små ( $10^{-9}$  -  $10^{-4}$ ) sammenliknet med flere av de som er vist i tabell 7.2.2. Interaksjonsleddene er såpass små at inntrykket av ekstra høy skilsmisserisiko blant de få kvinnene som er mer enn 4 år eldre enn sin mann, ikke kan rokkes. Derimot er det ikke alltid slik at kvinner med mer enn 8 år eldre menn har høyere risiko enn de som har en aldersforskjell på -4 til 8 år. Det er imidlertid ikke noe klart mønster i variasjonene.



Det er gjort en rekke studier i andre land som viser effekten av aldersforskjell. Blant annet har Bumpass og Sweet (1972) beregnet skilsmisse-sannsynligheter etter begge ektefellers alder og funnet at skilsmisserisikoen for de yngste kvinnene avtar med mannens alder inntil en viss aldersforskjell er nådd. Deretter er det en økning. De har også sett at kvinner som gifter seg med yngre menn, har ekstra høy skilsmissetilbøyelighet.

Cherlin (1977) har også studert dette, og fant bare signifikant høyere skilsmissesannsynlighet blant par der mannen var mer enn 9 år eldre enn hustruen, eller hvor hun var mer enn 3 år eldre enn ham. Vera m.fl. (1985) har analysert den ekteskapelige tilfredshet, og konkluderer at aldersforskjellen ikke har noen effekt. På den annen side har både Heaton m.fl. (1985) og Teachman (1982) funnet betydelige forskjeller i skilsmissetilbøyelighet allerede når mannen er 5 år eldre, eller når kvinnen er eldre enn sin mann.

Hvis det er slik at aldersforskjellen i seg selv skaper en økt skilsmisserisiko - som vi altså har stilt oss litt tvilende til ovenfor - kan dette ha mange årsaker. Bumpass og Sweet (1972) sier at en særlig stor forskjell, som klart bryter normene for "akseptable giftermål", kan indikere at paret er mindre knyttet til de etablerte kulturelle holdningene. De hevder også at maktforholdene i ekteskapet kan være vesentlig annerledes enn for andre ektepar. Videre påpeker de at ektefeller som er født med en del års mellomrom og dermed er oppvokst i ulike perioder, kan ha ganske ulike forventninger til samlivet.

## 8. OPPLØSNING AV ANDRE EKTESKAP

### 8.1. Innledning

I dette kapitlet skal vi diskutere skilsmissehyppigheten i andre ekteskap, dvs. giftermål blant kvinner som har vært gift før. Først vil vi gi noen få tall som beskriver hvor mange ekteskap som blir inngått blant tidligere gifte (kapittel 8.2). Deretter kommer vi til å referere noen enkle beregninger av skilsmisseintensiteter og partielle skilsmissesannsynligheter (kapittel 8.3). Disse beregningene er gjort separat for de ulike individgruppene, akkurat som i kapittel 6.

I kapittel 8.4 presenterer vi resultater fra noen hasardratemodeller der tidligere ekteskapselig status inngår som en av flere kovariater. Hensikten med disse beregningene er å få et visst bilde av skilsmissemønsteret i andre ekteskap, samt å se om forskjellen mellom risikoen i første og andre ekteskap kan forklares ved noen av de demografiske faktorene vi tar i betraktning. For enkelhets skyld har vi brukt samme kategoriinndeling (unntatt når det gjelder giftermålsalder) og samme kovariater som de vi benyttet ved analyse av første ekteskap i kapittel 7. Vi kommer ikke til å gå så detaljert til verks i tolkningen av modellene og presentasjon av ulike modeller som vi gjorde for første ekteskap.

Datamaterialet gir anledning til å trekke inn faktorer som kvinnens alder ved første ekteskap, varighet av første ekteskap, antall barn i første ekteskap og avstand mellom første og annet ekteskap (men ikke tilsvarende kjennemerker for den nye ektemannen). En såpass dyptgående analyse har vi imidlertid ikke prioritert.

I kapittel 8.5 diskuterer vi noen av de strukturene vi har observert, og en del teorier som er lansert for å forklare forskjellene mellom første og andre ekteskap.

### 8.2. Antall giftermål blant skilte og enker

En ganske stor del av giftermålene er andregangsgiftermål. I begynnelsen av 1970-årene var andelen omtrent 13 prosent, mens den i 1985 var omtrent 21 prosent (4310 andregangsgiftermål av 20221 totalt).

Blant skilte er det forholdsvis mange giftermål. F.eks. var det i 1985 149 30-årige skilte kvinner som giftet seg på nytt. Til sammenlikning var det 409 ugifte kvinner som giftet seg da de var 30 år. Både for skilte og ugifte går antall giftermål ned etter 30-årsalderen, men nedgangen er størst for ugifte. Resultatet er at det i alle aldersgrupper over 35 år er flere giftermål blant skilte enn blant ugifte.

Når det gjelder enker, er det betraktelig færre giftermål enn blant skilte og ugifte. Også relativt er det færre giftermål blant enker enn blant skilte. I 1985 var giftermålshyppigheten 94,0 pr. 1000 for skilte kvinner i alder 25-29 år mot 43,2 for like gamle enker. I 1985 var det i alle ettårs aldersgrupper bare 11 eller færre giftermål blant enker.

I siste halvdel av 1970-tallet var det godt og vel en tredjedel av de kvinnene som skilte seg i 30-årsalderen, som giftet seg på nytt før det var gått fem år (Mønnesland m.fl., 1982). For mennene var omtrent annenhver gift på nytt

i løpet av like lang tid. Etter dette har imidlertid tendensen til gjengifte gått ned. I 1975 var giftermålshyppigheten for alle skilte kvinner 52,3 pr. 1000 mot 32,9 pr. 1000 i 1985.

I tabell 8.2.1 viser vi antall giftermål blant skilte, enker og ugifte i noen av de kohortene vi har brukt i våre beregninger.

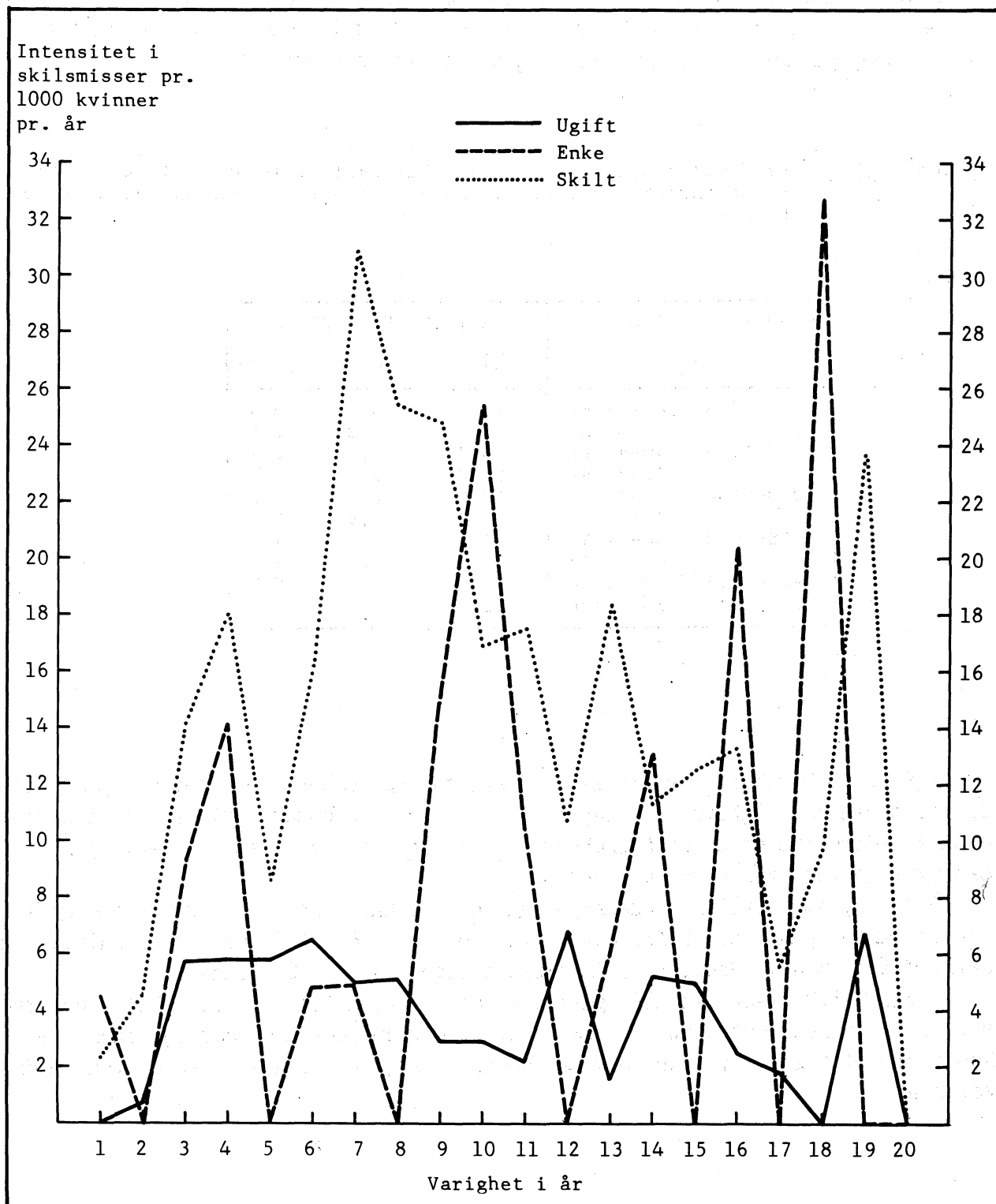
Tabell 8.2.1 Antall kvinner ved 2 års ekteskapsvarighet etter fødselskohort, giftermålsalder og tidligere ekteskapeelig status.

KOHORT	ALDER	TIDLIGERE EKTESKAPELIG STATUS		
		Ugift	Skilt	Enke
1935-1939	26-29 år	5108	616	63
	30-34 år	3574	1330	183
	35-39 år	1146	1194	185
	40-44 år	396	931	128
1940-1944	26-29 år	11821	1623	120
	30-34 år	3842	2065	180
	35-39 år	1151	1635	146
	40-44 år	84	231	14
1945-1949	26-29 år	14037	2504	130
	30-34 år	4765	2843	137
	35-39 år	343	293	29
1950-1954	26-29 år	13183	2266	91
	30-34 år	1266	613	23
1955-1959	26-29 år	2211	212	5

### 8.3. Skilsmisseprofiler for første og andre ekteskap

Selv med aldersgrupper på fem år og femårskohorter er det for få giftermål blant enker til at det er meningsfylt å beregne skilsmisseintensiteter separat for hver enkelt varighet. F.eks. var det blant kvinner født 1930 - 1934 bare 220 enker som giftet seg for annen gang da de var 35-39 år. Derimot var det 880 giftermål blant skilte og 1400 blant ugifte. Likevel har vi nærmest som en kuriositet tegnet inn intensiteter (estimert på vanlig måte ved occurrence/exposure-rater) i figur 8.3.1. Individgruppene i figur 8.3.1 er imidlertid ikke så små at det er uinteressant å beregne partielle skilsmissesannsynligheter, som jo er basert på en summering av intensiteter. Disse sannsynlighetene er i løpet av 20 år 7,0 prosent for de som giftet seg for første gang, 13,8 prosent for de som var enker da de giftet seg for andre gang, og 25,0 prosent for de som var skilt. Vi vil imidlertid peke på at en slik sammenlikning basert på samme giftermålsalder på mange måter er urimelig. Dette skal vi komme tilbake til i kapittel 8.5.

Figur 8.3.1. Skilsmisseintensiteter for kvinner født 1930-34 som giftet seg i alder 35-39 år, etter ekteskapsvarighet og tidligere ekteskapsstatus



Flere partielle skilsmissem sannsynligheter er gitt i tabell 8.3.1. Disse sannsynlighetene gjelder de første 10 årene av ekteskapet. Oppmerksomheten er konsentrert om kvinner som er eldre enn 30 år. Vi ser at et gjennomgående trekk er at de tidligere skilte opplever flest skilsmisser og de tidligere ugifte færrest. Videre kommer det fram at det har vært en økning av skilsmissehyppigheten over kohortene også i andre ekteskap.

Tabell 8.3.1 Partiell sannsynlighet for å bli skilt i løpet av 10 år, etter fødselskohort, giftermålsalder og tidligere ekteskapeleg status. Prosent

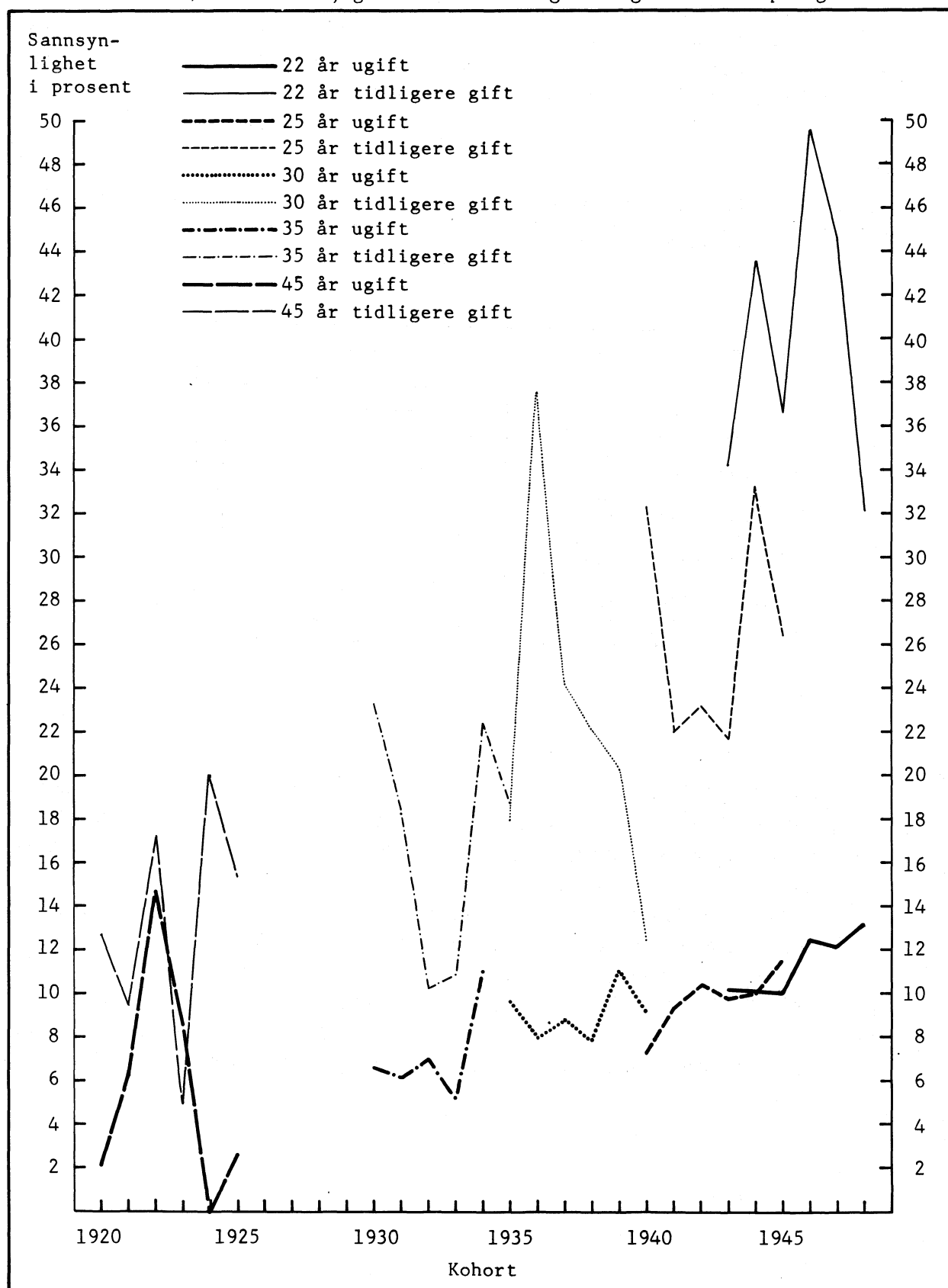
KOHORT	ALDER	EKTESKAPELIG STATUS		
		Skilt	Enke	Ugift
1920-1924	40-44 år	10,7	4,1	3,4
	50-54 år	12,1	8,2	2,2
1925-1929	40-44 år	10,8	7,8	3,1
	50-54 år	12,8	9,1	0,0
1930-1934	30-34 år	12,8	4,2	4,2
	40-44 år	16,2	7,4	2,6
1935-1939	30-34 år	17,6	6,7	4,9
	40-44 år	22,2	12,3	1,8
1940-1944	30-34 år	19,0	10,3	6,7
1945-1949	30-34 år	16,0	4,4	8,3

I figur 8.3.2 har vi slått sammen skilte og enker, og tegnet partielle skilsmissem sannsynligheter i løpet av 15 års ekteskap. Vi har her benyttet ettårs aldersgrupper og ettårskohorter. Derfor blir det store variasjoner i sannsynligheten over alder og kohort.

Den høyeste skilsmissem sannsynligheten vi har funnet, er for de som giftet seg for annen gang som 22-åringer og var født i 1946. Av disse ble halvparten skilt etter 15 år. Gruppen er imidlertid meget liten (50 kvinner).

Figur 8.3.2 viser med all tydelighet at risikoen for å bli skilt er mye større i annet ekteskap. Det er et av hovedmålene med regresjonsanalysen i kapittel 8.4 å se om vi kan forklare denne forskjellen ved å trekke inn andre kovariater.

Figur 8.3.2. Partiell sannsynlighet for å bli skilt i løpet av 15 år, etter fødselskohort, giftermålsalder og tidligere ekteskapelig status



#### 8.4. Resultater fra hasardratemodeller

Tabell 8.4.1 viser de relative intensiteter ifølge modeller der de som var enker eller skilte da de giftet seg for andre gang, er behandlet som én gruppe. Modell 1 inneholder bare hovedeffektene av tidligere ekteskapsstatus, kohort, giftermålsalder og varighet. Vi ser at skilsmisserisikoen øker med kohort, men at giftermålsalderen har forholdsvis liten effekt. I tabell 8.3.1 framkommer det at det blant de andregangsgifte var flere skilsmisser blant de som giftet seg da de var 40-44 år enn blant de som var 30-34. I regresjonsmodellene ser vi en liknende struktur, siden det der er en spesielt høy intensitet for aldersgruppen 40-44 år. De andre gruppene har derimot omtrent lik intensitet. Forholdet mellom risikoen for førstegangsgifte og andregangsgifte er 3,13. Varighetsprofilen framviser et maksimalpunkt etter 9-10 års ekteskap med en påfølgende reduksjon i skilsmisseintensitetene. Særlig etter 19-20 år er det lav intensitet. I det følgende vil vi ikke gi så mange kommentarer til varighetsprofilen.

I modell 2 og 3 er henholdsvis barnetall og førstefødselstidspunkt inkludert i tillegg til ekteskapsstatus, kohort, giftermålsalder og varighet. Når barnetallet tas med, får vi en større effekt av alder. Derimot blir forskjellen mellom tidligere sivilstandsgrupper lite endret når barnetallsvariabelen inkluderes. En endring blir det imidlertid når førstefødselstidspunktet tas med. Forholdet mellom risikoene blir da redusert til 2,14.

Når både barnetall og førstefødselstidspunkt er med i modellen, er det tydelig at skilsmisserisikoen for de yngste er større enn for de som er over 35 når de gifter seg. Forholdet mellom intensitetene for førstegangsgifte og andregangsgifte er 1,93, altså betydelig mindre enn hva det var da bare status, kohort, giftermålsalder og varighet var med i modellen.

Vi skal nå gi en litt mer detaljert beskrivelse av hva som skjer når vi tar med førstefødselstidspunktet i modellen. Interaksjonen mellom tidligere ekteskapsstatus og førstefødselstidspunkt viser at det også for tidligere gifte er størst skilsmisserisiko blant de som har barn fra før og med en annen mann. Det er imidlertid ikke så stor effekt av dette ved andre giftermål (se tabell 8.4.2). Dette skyldes nok for en stor grad at det blant andregangsgifte er en meget stor gruppe som har barn fra tidligere ekteskap - en gruppe som trolig er lite selektert sammenliknet med de andre kvinnene som gifter seg for andre gang. Når det derimot gjelder kvinner som bringer en annen manns barn inn i et førstegangsgiftermål, er det grunn til å anta sterkere seleksjonsmekanismer.

For alle førstefødselstidspunkt er det større skilsmisserisiko for andregangsgifte enn for førstegangsgifte, men forskjellen er minst for de som har barn på forhånd med en annen mann.

Forholdet mellom intensitetene for andregangsgifte og førstegangsgifte er 1,43, 2,14, 2,10, 3,46 og 2,96 i de fem kolonnene i tabell 8.4.2. Når vi holder førstefødselstidspunktet utenfor modellen, blir effekten av ekteskapsstatus (heretter også kalt bruttoeffekten) avhengig av fordelingen over førstefødselstidspunkt. Under den aktuelle fordelingen (se tabell 8.4.3), med klart flere fødsler før ekteskap blant de som har et ekteskap bak seg enn blant de som er gift for første gang, blir denne effekten 2,89. (Når vi derimot tar førstefødselstidspunktet med i modellen kun i form av en hovedeffekt, tvinges

Tabell 8.4.1 Relative intensiteter ifølge modeller som omfatter både første og andre giftermål.

		Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4	Modell 5	
KOHORT	1935-1939	0,72	0,71	0,76	0,76	0,74	
	1940-1944	0,86	0,87	0,90	0,90	0,88	
	1945-1949*	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	
	1950-1954	1,34	1,32	1,35	1,27	1,35	
	1955-1959	1,46	1,35	1,46	1,27	1,48	
GIFTER- MÅLSALDER	26-29 år	0,99	1,14	1,05	1,17	1,09	
	30-34 år*	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	
	35-39 år	0,99	0,78	0,94	0,79	0,90	
	40-44 år	1,21	0,76	1,09	0,82	1,06	
BARNE- TALL	0		4,48		8,67		
	1, 0-6 år		2,03		3,00		
	7-13 år		4,26		3,39		
	14+ år		4,35		2,46		
	2, yngste	0-6 år*		1,00		1,00	
	7-13 år			3,10		2,16	
	14+ år			4,35		2,51	
	3+, yngste	0-6 år		1,08		0,76	
	7-13 år			3,25		1,82	
	14+ år			5,00		2,75	
	FØRSTE- FØDELS- TIDSPUNKT	Før giftermålet					
		med en annen mann			3,25	4,10	3,16
med ektemannen				2,36	2,59	2,36	
I løpet av 0-6 mnd				1,80	1,79	1,77	
I løpet av 7-24 mnd*				1,00	1,00	1,00	
Barnløs ved 24 mnd			2,64	0,88	2,64		
TIDLIGERE STATUS	Ugift*	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	
	Skilt eller enke	3,13	2,89	2,14	1,93	2,10	
ALDERS- FORSKJELL	Han minst 8 år eldre					1,06	
	Han 0-7 år eldre el. hun 0-3 år eldre*					1,00	
	Hun minst 4 år eldre					1,62	
VARIGHET	3 år	0,58	0,51	0,58	0,48	0,58	
	4 år	0,90	0,85	0,90	0,83	0,90	
	5 år*	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	
	6 år	1,07	1,13	1,07	1,20	1,07	
	7 år	1,08	1,16	1,08	1,21	1,08	
	8 år	0,99	1,01	1,00	1,11	1,00	
	9-10 år	1,09	0,99	1,11	1,16	1,11	
	11-12 år	1,04	0,82	1,06	1,05	1,06	
	13-14 år	1,03	0,71	1,05	0,98	1,05	
	15-16 år	0,90	0,56	0,93	0,84	0,93	
	17-18 år	0,97	0,54	1,00	0,86	1,01	
	19-20 år	0,61	0,31	0,62	0,51	0,63	

\* Basisgruppe



Tabell 8.4.2 Relative intensiteter ifølge modell som inneholder alle hovedeffektene samt interaksjonen mellom tidligere ekteskapelig status og førstefødselstidspunkt.

TIDLIGERE STATUS	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT				
	Barn før giftermål med annen mann	ektemannen	I løpet av		Barnløs ved 24 mnd
			0-6 mnd	7-24 mnd	
Skilt/Enke	7,61	5,42	3,90	3,46	2,29
Ugift	5,31	2,53	1,86	1,00*	0,93

\* Basisgruppe

det fram en struktur der det er samme forhold mellom statusgruppene for alle førstefødselstidspunkt. Denne forholdet blir altså 1,93.)

Som vi skal komme tilbake til i kapittel 8.5, er det flere som har foreslått at den store forskjellen mellom første- og andregangsgifte som vi finner i de aller enkleste modellene, kan forklares ved blant annet at det er flere med "særkullsbarn" i annet ekteskap. Hovedeffektene våre ser ut til å støtte en slik oppfatning. Interaksjonen mellom ekteskapelig status og førstefødselstidspunkt viser imidlertid at vi må være litt forsiktige med å trekke konklusjon. Hvis vi ser på forholdene mellom intensitetene for første- og andregangsgifte blant de som har første barn med ektemannen, finner vi nemlig at disse ligger forholdsvis nær det forholdet vi får når alle førstefødselstidspunkt behandles under ett. I ett av de fire tilfellene er forholdet hele 3,46, som er større enn bruttoeffekten. Hvis vi beregner modeller der alle de fire førstefødselsgruppene er slått sammen - slik at altså alle som får første barn med ektemannen behandles under ett - viser det seg at vi for denne gruppen får et forhold mellom intensitetene som er mindre enn bruttoeffekten. Forskjellen er imidlertid ikke stor.

Hvis vi isteden deler opp i sivilstandsgruppene ugift, enke og skilt, får vi omtrent samme estimater for alle effekter (tabell 8.4.4). I en modell der bare ekteskapelig status, kohort, giftermålsalder og varighet er inkludert, har de som var enker før andre giftermål lavere skilsmisseintensitet enn de som var skilt, men høyere enn de førstegangsgifte (modell 1). Ved å føre inn førstefødselstidspunktet får imidlertid tidligere enker og tidligere ugifte samme intensitet (modell 3 og modell 4).

Det en slik hovedeffektmodell uttrykker, er at det innen hver førstefødselskategori er samme intensitet for tidligere ugifte og tidligere enker. Hvis vi ser på interaksjonsleddet mellom tidligere ekteskapelig status og førstefødselstidspunkt, blir dette bildet betydelig modifisert. Det viser seg at de som var tidligere enker, har lavere intensitet enn de førstegangsgifte når vi sammenlikner kvinner som har fått første barn med en annen mann enn (nåværende) ektefelle. Derimot er intensiteten høyere for de fire andre gruppene. Sagt på en annen måte er betydningen av særkullsbarn mindre for

Tabell 8.4.3 Fordeling over førstefødselstidspunkt, etter giftermålsalder og tidligere ekteskapelig status. Prosent

ALDER	TIDLIGERE STATUS	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT						N
		Barn før giftermål med		I løpet av		Barnløs ved 24 mnd	I alt	
		annen mann	ektemannen	0-6 mnd	7-24 mnd			
26-29 år	ugift	6,5	8,1	21,9	32,3	31,3	100,0	46358
	skilt/enke	60,7	15,6	6,7	6,0	11,1	100,0	7626
30-34 år	ugift	10,3	8,8	20,2	28,9	31,8	100,0	13446
	skilt/enke	71,1	10,3	4,1	4,0	10,5	100,0	7370
35-39 år	ugift	11,1	8,5	15,2	22,2	43,0	100,0	2639
	skilt/enke	81,4	5,2	2,0	1,6	9,8	100,0	3646
40-44 år	ugift	11,7	6,2	7,6	8,2	66,2	100,0	480
	skilt/enke	86,4	3,4	0,3	0,3	9,6	100,0	1302

tidligere enker enn for tidligere skilte. Aller størst er den for førstegangsgifte.

Vi har også sett at vi ved å ta med aldersforskjellen mellom ektefellene får omtrent uendret effekt av de andre variablene (sammenlikn modell 3 og modell 5 i tabell 8.4.1). Vi observerer for øvrig omtrent samme struktur for hovedeffekten av aldersforskjellen i denne modellen som omfatter alle sivilstandsgrupper, som når den bare omfatter første giftermål (kapittel 7.8). Nå viser imidlertid interaksjonen mellom aldersforskjell og status at betydningen av aldersforskjell er mindre for tidligere gifte enn for de som lever i første ekteskap. For andregangsgifte er det samme intensitet i begge de grupper der mannen er eldst, og spranget opp til den gruppen der kvinnen er 4 år eldre eller mer, er bare det halve av det som det er for førstegangsgifte.

Hvordan er så de andre interaksjonene med ekteskapelig status? De aller fleste interaksjonsledd er mindre enn hovedeffektene, slik at det for nesten ingen grupper er flere skilsmisser blant førstegangsgifte enn blant de som har vært gift før. Derimot kan det være en del avvik fra hovedmønsteret når det gjelder forskjellen mellom tidligere enker og tidligere skilte. For eksempel har vi funnet at denne forskjellen er klart størst i begynnelsen av ekteskapet. Etter 14 års varighet er det ifølge interaksjonen mellom status og varighet faktisk flere skilsmisser blant de som var enker da de giftet seg på nytt, enn blant de som var skilt.

**Tabell 8.4.4** Relative intensiteter ifølge modeller som omfatter både første og andre ekteskap.

		Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4
KOHORT	1935-1939	0,73	0,72	0,77	0,77
	1940-1944	0,87	0,87	0,90	0,91
	1945-1949*	1,00	1,00	1,00	1,00
	1950-1954	1,35	1,32	1,35	1,28
	1955-1959	1,48	1,35	1,46	1,28
GIFTER- MÅLSALDER	26-29 år	0,99	1,14	1,04	1,17
	30-34 år*	1,00	1,00	1,00	1,00
	35-39 år	1,01	0,79	0,94	0,80
	40-44 år	1,23	0,78	1,11	0,84
BARNE- TALL	0		4,48		8,67
	1, 0-6 år		2,03		3,03
	7-13 år		4,22		3,39
	14+ år		4,26		2,41
	2, yngste 0-6 år*		1,00		1,00
	7-13 år		3,10		2,16
	14+ år		4,35		2,48
	3+, yngste 0-6 år		1,09		0,76
	7-13 år		3,29		1,84
	14+ år		5,00		2,75
FØRSTE- FØDSELS- TIDSPUNKT	Før giftermålet				
	med en annen mann			3,29	4,10
	med ektemannen			2,36	2,59
	I løpet av 0-6 mnd			1,79	1,77
	I løpet av 7-24 mnd*			1,00	1,00
Barnløs ved 24 mnd			2,64	0,88	
TIDLIGERE STATUS	Ugift*	1,00	1,00	1,00	1,00
	Skilt	3,25	2,94	2,23	1,99
	Enke	1,46	1,52	0,99	1,00
VARIGHET	3 år	0,58	0,50	0,58	0,48
	4 år	0,90	0,85	0,90	0,83
	5 år*	1,00	1,00	1,00	1,00
	6 år	1,07	1,13	1,07	1,16
	7 år	1,08	1,16	1,08	1,22
	8 år	1,00	1,01	1,00	1,11
	9-10 år	1,09	1,00	1,11	1,17
	11-12 år	1,05	0,83	1,06	1,07
	13-14 år	1,03	0,71	1,05	1,00
	15-16 år	0,90	0,56	0,93	0,84
	17-18 år	0,97	0,54	1,00	0,87
	19-20 år	0,61	0,31	0,62	0,52

\* Basisgruppe

## 8.5. Diskusjon

Det er gjort forholdsvis få demografiske studier av annet ekteskap. Et av de få empiriske resultatene vi har funnet, er at risikoen for skilsmisse er større når kvinnen har barn fra før (White og Booth, 1985; Becker m.fl., 1977; McCarthy, 1978). Det ser videre ut til å være enighet om at det ved en gitt alder ved giftermålet er flere skilsmisser i andre enn i første ekteskap. Becker m.fl. (1977) har observert at denne forskjellen i risiko er størst de første årene av ekteskapet. De har for øvrig funnet at de som tidligere var enker, har mindre sannsynlighet for å oppløse ekteskapet enn de som tidligere var skilt.

Disse resultatene stemmer godt med det vi har funnet, bortsett fra at vi ikke har sett noen tendens til at effekten av tidligere ekteskapelig status er størst i begynnelsen av ekteskapet.

Våre sammenlikninger mellom sivilstandsgruppene er, som i de fleste andre undersøkelser, basert på at giftermålsalderen er holdt fast. F.eks. er det foretatt sammenlikninger mellom første ekteskap inngått i 30-årsalderen og andre ekteskap inngått i 30-årsalderen. Som påpekt av Festy (1985) kan dette være en litt urimelig angrepsvinkel. De skilte 30-åringene har kanskje inngått første ekteskap i lav alder, og de kan da ha hatt egenskaper som gir høy risiko for skilsmisse. Det kan kanskje være rimeligere å sammenlikne disse andregangs gifte med de som giftet seg første gang da de var 20 år. Festys rapport viser at det mellom disse gruppene bare er små forskjeller i skilsmissetilbøyeligheten.

Til forsvar for den tradisjonelle framgangsmåten vil vi hevde at ekteparets alder - både ved giftermålet og på senere tidspunkt i ekteskapet - ser ut til å ha stor innvirkning på skilsmisserisikoen. Av denne grunn kan det være relevant å sammenlikne de andregangsgifte med de som gifter seg for første gang i samme alder, og ikke yngre kvinner som kanskje har en tilsvarende sosial bakgrunn. Derfor vil vi i det følgende holde fast ved at det er rimelig med en sammenlikning ved samme alder. Den innvendingen som er referert, vil vi isteden betrakte som en av flere forklaringer på at andregangsgifte under en slik angrepsvinkel kommer ut med en høyere skilsmisserisiko enn førstegangsgifte. Vi skal nå gjøre rede for hvilke andre forklaringer som er lansert.

En hovedretning legger særlig vekt på at det andre ekteskapet er mer utsatt på grunn av de mer kompliserte familierelasjonene. En talsmann for denne retningen er Cherlin (1978), som har framhevet at annet ekteskap er en "ufullstendig institusjon", og at det ikke i samme grad som ved førstegangsgiftermål finnes innarbeidede regler og normer for det daglige familielivet. Ikke minst kan det være problematisk, mener han, å finne ut hvordan man skal forholde seg til tidligere ektefelle, stebarn og familien til tidligere ektefelle. Mange familiemedlemmer og kryssende forventninger kan sette ekteskap nummer to på en alvorlig prøve.

Andre forfattere har spesielt pekt på de vanskeligheter som oppstår på grunn av stebarn. For eksempel har White og Booth (1985) studert både skilsmisserisikoen og ekteskaps- og familiekvalitet i ulike familietyper, og har funnet at det særlig er de ektepar der begge bringer med seg barn fra første ekteskap, som er utsatt. Riktignok er ikke disse parene mindre fornøyde med sitt ekteskap, men de er tydelig mindre fornøyde med familielivet generelt. Forholdet til barna ser ut til å være problematisk både for steforeldre og biologiske

foreldre. Forfatterne påpeker at familiekonflikten ser ut til å løses på to måter: ved skilsmisse eller ved at barna flytter ekstra tidlige hjemmefra.

Våre egne resultater gir ikke støtte til dette som vi kan kalle "stebarnhypotesen". Hvis vi sammenlikner første og andre ekteskap blant de som kun har barn med (siste) ektemannen, finner vi en nesten like stor forskjell i skilsmisserisiko som vi får når hele materialet behandles under ett.

Den høye skilsmissetilbøyeligheten i andre ekteskap er også forklart som en seleksjonseffekt. Haliday (1980) understreker betydningen av at de som har giftet seg på nytt etter en skilsmisse, ikke kan være prinsipielle motstandere at skilsmisse, mens slike holdninger kan ha en viss utbredelse blant førstegangsgifte. Furstenberg og Spanier (1984) er inne på noen av de samme tanker, og hevder at de som har giftet seg på nytt, er mindre villige til å akseptere et utilfredsstillende forhold for å bevare ekteskapet. For egen regning vil vi legge til at det også kan være ekstra mange som har gode muligheter til å greie seg praktisk og økonomisk, blant de som allerede har en skilsmisse bak seg.

Det kan dessuten være en seleksjon når det gjelder personlige egenskaper. Cherlin (1978) minner om at det blant de som har opplevd en skilsmisse, kan være en særlig stor andel som har problemer med å bygge opp et stabilt parforhold, som er vanskelige å leve sammen med, eller som er for ukritiske ved valg av partner.

Forskjellen i skilsmisserisiko mellom de som har giftet seg på nytt etter en skilsmisse og de som har giftet seg på nytt etter å ha blitt enker, ser ut til å være lite diskutert i litteraturen. Ut fra det som er nevnt ovenfor, er det imidlertid rimelig å vente mindre utbredelse av skilsmisser blant tidligere enker. En seleksjon med hensyn på holdninger, karaktertrekk og muligheter for skilsmisse, gjelder selvsagt bare tidligere skilte, og ikke tidligere enker.

## APPENDIKS 1 : DETALJERT BESKRIVELSE AV VÅRE FUNN NÅR DET GJELDER EFFEKTEN PÅ SKILSMISSERISIKOEN AV FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT, ANTALL BARN OG BARNAS ALDER

### Innledning

I hele appendiks 1 kommer vi til å basere oss på tabeller som viser modellparametrene slik de framkommer i utskriften fra LOGLIN, eventuelt etter en enkel summasjon. Dette innebærer at nivået for parametrene er proporsjonalt med logaritmen til intensiteten. Et lite tall betyr lav risiko for skilsmisse og et stort tall betyr høy risiko. I LOGLIN-utskriften er for øvrig summen over alle kategorier 0. Som eksempel kan vi ta tabell 9.1, som tar for seg de samme modeller som i tabell 7.2.1. I modell 4 ser vi at summen over kohortene er 0 ( $-0,50-0,25-0,07+0,09+0,23+0,50=0$ ). Forskjellen mellom parametrene for 1935-1939 og 1945-1949 er 0,43. Dette betyr at forholdet mellom risikoen for kohortene 1935-1939 og kohortene 1945-1949 er  $\exp(-0,43)=0,65$ . Sagt på en annen måte er risikoen for kohortene 1935-1939 bare 65 prosent av det den er for kohortene 1945-1949.

Når vi i appendiks 1 holder oss til slike logaritmiske enheter, er det fordi det ofte er behov for å se hvordan forskjellene mellom to grupper er sammenliknet med forskjellene mellom to andre grupper. Da er det bare nødvendig å beregne to differanser, som så kan sammenliknes. La oss se på tabell 9.1 igjen. I følge modell 4 er forskjellen mellom de som får barn med ektemannen før giftermålet, og de som er gravide når de gifter seg, 0,40 ( $0,32-(-0,08)=0,40$ ). Forskjellen mellom de sistnevnte og de som får barn i løpet av 7-24 måneder, er 0,49. En som leser tabellene, ser med andre ord raskt at disse forskjellene er omtrent like. Ut fra tabell 7.2.1 tar det lenger tid å finne ut dette. Da må nemlig brøken  $2,43/1,63$  beregnes.

Vi skal først vise hvordan barnetall og plassering av første fødsel virker inn på skilsmisserisikoen når vi antar at effektene er uavhengige av fødselskohort og giftermålsalder, dvs. vi har begge disse faktorene med i regresjonsmodellene, men lar dem ikke inngå i interaksjoner med barnetall og førstefødselstidspunkt. I siste del av appendiks 1 vil vi diskutere om effekten av barnetall og førstefødselstidspunkt varierer med fødselskohort og giftermålsalder.

De resultatene som presenteres i den første delen, stammer i hovedsak fra tre forskjellige estimeringer: modeller med bare hovedeffekter, modeller med hovedeffekter og en interaksjon mellom ett par av de tre variablene barnetall, førstefødselstidspunktet og varighet, samt et opplegg der hvert varighetsintervall er behandlet separat med modeller som inneholder hovedeffekter og interaksjonen mellom barnetall og førstefødselstidspunkt.

Vi skal først forklare raskt hva hovedeffektmodellen uttrykker, og gi et enkelt bilde av hvilket mønster som avdekkes i de tre viktigste interaksjonene. Deretter skal vi med utgangspunkt i interaksjonen mellom barnetall og førstefødselstidspunkt gi en grundigere beskrivelse av strukturen. Etter hvert som vi presenterer resultater fra denne interaksjonsmodellen, kommer vi også til å trekke inn de varighetsspesifikke modellene. Flere av resultatene vil da bli modifisert.

Tabell 9.1 LOGLIN-estimater for fire ulike hovedeffektmodeller.

		Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4
KONSTANTLEDD		-6,87	-6,73	-6,75	-6,71
KOHORT	1935-1939	-0,59	-0,53	-0,55	-0,50
	1940-1944	-0,37	-0,33	-0,30	-0,25
	1945-1949	-0,14	-0,13	-0,09	-0,07
	1950-1954	0,13	0,11	0,11	0,09
	1955-1959	0,35	0,31	0,27	0,23
	1960-1964	0,62	0,58	0,56	0,50
GIFTER- MÅLSALDER	17-19 år	0,39	0,47	0,62	0,59
	20-22 år	0,01	0,06	0,10	0,16
	23-25 år	-0,15	-0,14	-0,16	-0,09
	26-29 år	-0,16	-0,19	-0,24	-0,25
	30-34 år	-0,09	-0,20	-0,32	-0,41
BARNE- TALL	0			0,81	1,77
	1, 0-6 år			0,08	0,61
	7-13 år			0,53	0,56
	14+ år			0,52	0,10
	2, yngste 0-6 år			-0,95	-0,71
	7-13 år			-0,17	-0,25
	14+ år			-0,13	-0,22
	3+, yngste 0-6 år			-1,15	-1,17
	7-13 år			-0,23	-0,53
	14+ år			0,43	-0,17
FØRSTE- FØDSELS- TIDSPUNKT	Før giftermålet				
	med en annen mann		0,79		1,24
	med ektemannen		0,05		0,32
	I løpet av 0-6 mnd		-0,22		-0,08
	I løpet av 7-24 mnd		-0,69		-0,57
Barnløs ved 24 mnd		0,08		-0,92	
VARIGHET	3 år	-0,49	-0,51	-0,84	-1,13
	4 år	0,00	-0,02	-0,19	-0,44
	5 år	0,12	0,11	0,10	-0,11
	6 år	0,13	0,12	0,24	0,07
	7 år	0,10	0,09	0,32	0,17
	8 år	0,07	0,06	0,32	0,24
	9-10 år	0,02	0,02	0,27	0,26
	11-12 år	-0,03	-0,02	0,13	0,21
	13-14 år	-0,04	-0,03	0,00	0,16
	15-16 år	0,01	0,02	-0,05	0,19
	17-18 år	0,04	0,06	-0,11	0,20
	19-20 år	0,09	0,10	-0,19	0,20

Når vi for hver varighet har estimert modeller der alle hovedeffektene og den omtalte interaksjonen er med, er det fordi det viste seg at alle tre interaksjonene mellom barnetall, førstefødselstidspunkt og varighet var sterkt signifikante (se kapittel 7.2). Vi kommer til å benytte de varighetsspesifikke modellene også til å si noe om hvordan betydningen av faktorene endrer seg over varigheten. En viss forsiktighet bør imidlertid utvises, siden beregningene omfatter forskjellige kohorter og aldersgrupper ved de forskjellige varighetene. På den annen side viser andre beregninger (tabell 9.9-9.12) at betydningen av barnetall og førstefødselstidspunkt ikke varierer så mye med alder og kohort.

### Hovedeffektmodeller

Hovedeffektmodellene, som ble presentert i tabell 7.2.1 og er vist i logaritmiske enheter i tabell 9.1, viser at både antall barn og barnas alder har innvirkning på skilsmisseintensitetene. Høyest skilsmissehyppighet er det for barnløse, mens hovedmønsteret ellers er at kvinner med tre eller flere barn skilles i litt mindre utstrekning enn de som har to barn, som igjen skilles mye mindre enn de med ett barn. I en modell der bare kohort, alder, varighet og barnetall er med, får vi en tydelig effekt av yngste barnets alder (modell 3). Det er kvinnene med små barn (under 7 år) som har lavest skilsmisseintensitet. Dette gjelder både ett-, to- og trebarnsmødre. For kvinner med tre eller flere barn er det dessuten lavere intensitet for de som har yngste barn mellom 7 og 13 år enn for de som har alle barn over 14 år. For ett- og tobarnsmødre derimot er det liten eller ingen forskjell mellom disse to eldste aldersgruppene. Barnløse skiller seg i større utstrekning enn de som har bare barn over 14 år.

I en modell der også førstefødselstidspunkt er tatt med, er det et noe mer komplisert bilde (modell 4). Her har nemlig alderen på et enebarn en annen betydning. Det er ettbarnsmødrene med barn over 14 år som har lavest skilsmisseintensitet og de med barn under 7 år som har høyest. Ellers er det samme struktur som beskrevet ovenfor.

I hovedeffektmodeller som kun inneholder kohort, alder, varighet og førstefødselstidspunkt (modell 2), er det en meget klar struktur når det gjelder effekten av førstefødselstidspunkt. De som har barn i det de gifter seg, har høyest skilsmisseintensitet. Aller høyest er den for de som har barn med en annen mann enn den de gifter seg med. Lavest er intensiteten for de som fremdeles er barnløse etter 7 måneder, men får barn før de har vært gift i to år (se modell 2). Tar vi derimot med barnetallsvariabelen, er det de som er barnløse etter to års ekteskap, som har lavest skilsmisseintensitet. Når denne gruppen lå på et høyere nivå i modellen omtalt ovenfor (modell 2), kan det skyldes at det kun er disse kvinnene som har mulighet til å være barnløse.

Det viser seg for øvrig at forskjellen mellom to- og trebarnsmødrene er liten sammenliknet med forskjellen mellom ett- og tobarnsmødrene. I modell 3 er det for gruppene med et yngste barn under 7 år, bare 0,20 i forskjell mellom to- og trebarnsmødre. Denne differansen øker til 0,46 når førstefødselstidspunktet er med (modell 4). Dette skyldes trolig at de som har tre eller flere barn, oftere har fått barn tidlig i ekteskapet eller før ekteskapet. Vi ser også at effekten av førstefødselstidspunkt øker litt når barnetallet trekkes inn.



## Interaksjonsmodeller

Signifikansberegningene i kapittel 7.2 viste at de tre interaksjonene mellom barnetall og førstefødselstidspunkt, mellom barnetall og varighet og mellom førstefødselstidspunkt og varighet var de tre viktigste. Disse er vist i tabellene 9.2-9.4. (I felt der det ikke står estimater, er det enten risikotid lik 0 eller ingen skilsmisser.)

Interaksjonen mellom barnetall og førstefødselstidspunkt (tabell 9.3) viser blant annet at virkningen av barnas alder for ett- og tobarnsmødre er annerledes for de kvinnene som fikk barn før de giftet seg enn for de andre. Som forklart tidligere viste hovedeffektmodellen at ettbarnsmødre med barn under 7 år har større skilsmisseintensitet enn de som har et eldre barn (tabell 9.1). For de som fikk barn først etter 7 måneders ekteskap, tyder imidlertid interaksjonen på at det motsatte kan være tilfelle.

For å få klarhet i dette og liknende spørsmål er det praktisk å samle all informasjon om betydningen av barnetall og førstefødselstidspunkt i én matrise. Dette har vi gjort i tabell 9.5, der vi har konstruert noe vi vil referere til som  $Z(b,g)$ -matrisen. Denne er lik summen av hovedeffektene av barnetall ( $B(b)$ ) og førstefødselstidspunkt ( $G(g)$ ) og interaksjonen  $BG(b,g)$  mellom disse. Matrisen kan leses i to retninger: Vi kan både studere effekten av barnetall for ulike førstefødselstidspunkt og effekten av førstefødselstidspunkt for ulike barnetall. Dessuten kan det være aktuelt å se på begge dimensjonene samtidig, f.eks. når skilsmisserisikoen for barnløse og andre grupper skal sammenliknes.

Når det gjelder betydningen av barnas alder for ettbarnsmødrene, viser det seg at den spesielt høye risikoen for de med barn under 7 år, bare gjelder de som fikk barn før de giftet seg eller som var gravide ved giftermålet. Interaksjonen har med andre ord avdekket nye strukturer som krever diskusjon.

Vi skal nå se litt på interaksjonen mellom førstefødselstidspunkt og varighet (tabell 9.2). Det viser seg at det blant kvinner som har et før-ekteskapeleg barn med en annen mann, er spesielt høy intensitet i begynnelsen av ekteskapet, mens denne gruppen av kvinner etterhvert får et skilsmisniveau som er nærmere de andre gruppene. Når det gjelder de som får barn i løpet av 7-24 måneders ekteskap, er det omvendt. I første omgang får dette stå som et bilde av hva interaksjonen uttrykker. Vi kommer med ytterligere vurderinger senere.

Når det gjelder interaksjonen mellom barnetall og varighet (tabell 9.4), vil vi peke på to hovedtrekk: Barnløse har ekstra høy relativ risiko i begynnelsen av ekteskap, og tobarnsmødre med et yngste barn under 7 år har ekstra lav risiko i begynnelsen av ekteskapet i forhold til de som har eldre barn. Ellers er det vanskelig å se klare strukturer.

Vi skal nå gå mer detaljert og systematisk gjennom tabellene, og begynner med å se på virkningen av barnas alder. Presentasjonen er basert på  $Z(b,g)$ -matrisen og de varighetsspesifikke modellene dersom ikke annet er uttrykkelig nevnt. For de varighetsspesifikke modellene (tabell 9.6) har vi også valgt å vise summen av hovedeffekter og interaksjonen, akkurat som i  $Z(b,g)$ -matrisen. Vi vil spesielt gjøre oppmerksom på at det i noen grupper er kvinner under risiko for å bli skilt, men ingen skilsmisser. For disse gruppene, som er merket spesielt i tabellen, er det ikke mulig å regne ut LOGLIN-estimater (intensitet 0 ville gi "minus uendelig" som LOGLIN-estimat).

Tabell 9.2 LOGLIN-estimater for modell som inneholder alle hovedeffekter samt interaksjonen mellom førstefødselstidspunkt og varighet.

KONSTANTLEDD : -6,72

HOVEDEFFEKTER :

KOHORT	1935-1939	-0,48	VARIGHET	3 år	-1,10
	1940-1944	-0,25		4 år	-0,35
	1945-1949	-0,07		5 år	-0,02
	1950-1954	0,09		6 år	0,19
	1955-1959	0,22		7 år	0,26
	1960-1964	0,49		8 år	0,31
GIFTER- MÅLSALDER	17-19 år	0,60	9-10 år	0,29	
	20-22 år	0,16	11-12 år	0,20	
	23-25 år	-0,09	13-14 år	0,14	
	26-29 år	-0,25	15-16 år	0,09	
	30-34 år	-0,42	17-18 år	0,03	
			19-20 år	-0,05	
BARNE- TALL	0	1,68	FØRSTEFØDSELS- TIDSPUNKT	Før giftermålet med annen mann med ektemannen I løpet av 0-6 mnd I løpet av 7-24 mnd Barnløs ved 24 mnd	
	1, 0-6 år	0,60			
	7-13 år	0,44			
	14+ år	0,17			1,12
	2, yngste 0-6 år	-0,83			0,30
	7-13 år	-0,27			-0,05
	14+ år	-0,14			-0,55
	3+, yngste 0-6 år	-1,26			-0,82
	7-13 år	-0,46			
	14+ år	0,08			

INTERAKSJON :

VARIGHET	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT				
	Barn før giftermål med annen mann	ektemannen	I løpet av		Barnløs ved 24 mnd
			0-6 mnd	7-24 mnd	
3 år	0,80	0,19	-0,18	-1,05	0,24
4 år	0,62	0,08	-0,08	-0,63	0,01
5 år	0,41	0,02	0,04	-0,31	-0,17
6 år	0,27	0,05	-0,03	-0,03	-0,26
7 år	0,11	0,05	0,03	0,03	-0,22
8 år	-0,07	0,00	0,03	0,23	-0,19
9-10 år	-0,22	-0,03	0,06	0,28	-0,08
11-12 år	-0,26	-0,10	0,00	0,30	0,05
13-14 år	-0,30	0,00	-0,06	0,23	0,14
15-16 år	-0,51	0,16	0,05	0,19	0,11
17-18 år	-0,48	-0,05	0,06	0,33	0,14
19-20 år	-0,36	-0,38	0,09	0,43	0,22

**Tabell 9.3** LOGLIN-estimater for modell som inneholder alle hovedeffekter samt interaksjonen mellom barnetall og førstefødselstidspunkt.

KONSTANTLEDD : -6,66

HOVEDEFFEKTER :

KOHORT	1935-1939	-0,52	VARIGHET	3 år	-1,16	
	1940-1944	-0,27		4 år	-0,44	
	1945-1949	-0,07		5 år	-0,09	
	1950-1954	0,11		6 år	0,10	
	1955-1959	0,24		7 år	0,22	
	1960-1964	0,51		8 år	0,32	
GIFTER- MÅLSALDER	17-19 år	0,57	9-10 år	0,34		
	20-22 år	0,15	11-12 år	0,25		
	23-25 år	-0,09	13-14 år	0,16		
	26-29 år	-0,24	15-16 år	0,14		
	30-34 år	-0,39	17-18 år	0,11		
			19-20 år	0,06		
BARNE- TALL	0	1,40	FØRSTEFØDSELS- TIDSPUNKT	Før giftermålet med annen mann med ektemannen I løpet av 0-6 mnd I løpet av 7-24 mnd Barnløs ved 24 mnd		
	1, 0-6 år	0,65				
		7-13 år			0,50	
		14+ år			0,17	1,01
	2, yngste	0-6 år			-0,70	0,19
		7-13 år			-0,25	-0,14
		14+ år			-0,08	-0,45
	3+, yngste	0-6 år			-1,23	-0,60
		7-13 år			-0,39	
		14+ år			-0,06	

INTERAKSJON :

BARNETALL	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT				
	Barn før giftermål med annen mann	ektemannen	I løpet av		Barnløs ved 24 mnd
			0-6 mnd	7-24 mnd	
0					0,00
1, 0-6 år	0,82	0,10	0,08	-0,32	-0,68
	7-13 år	0,00	-0,29	-0,03	0,11
	14+ år	-0,17	-0,20	0,06	0,34
2, yngste	0-6 år	0,52	0,14	-0,12	-0,29
	7-13 år	-0,24	-0,03	-0,05	0,02
	14+ år	-0,29	-0,14	-0,08	0,33
3+, yngste	0-6 år	0,06	0,22	0,05	-0,20
	7-13 år	-0,34	0,06	-0,08	-0,05
	14+ år	-0,36	0,14	0,17	0,05

Tabell 9.4 LOGLIN-estimater for modell som inneholder alle hovedeffekter samt interaksjonen mellom barnetall og varighet.

KONSTANTLEDD : -6,53

HOVEDEFFEKTER :

KOHORT	1935-1939	-0,46	VARIGHET	3 år	-0,67	
	1940-1944	-0,25		4 år	-0,20	
	1945-1949	-0,09		5 år	-0,05	
	1950-1954	0,07		6 år	-0,04	
	1955-1959	0,22		7 år	0,13	
	1960-1964	0,51		8 år	0,15	
GIFTER- MÅLSALDER	17-19 år	0,59	9-10 år	0,19		
	20-22 år	0,16	11-12 år	0,09		
	23-25 år	-0,09	13-14 år	0,24		
	26-29 år	-0,24	15-16 år	-0,03		
	30-34 år	-0,41	17-18 år	0,14		
			19-20 år	0,04		
BARNE- TALL	0	1,51	FØRSTEFØDSELS- TIDSPUNKT	Før giftermålet med annen mann	1,32	
	1, 0-6 år	0,54			med ektemannen	0,38
		7-13 år			0,39	I løpet av 0-6 mnd
		14+ år		-0,15	I løpet av 7-24 mnd	-0,58
	2, yngste	0-6 år		-0,70	Barnløs ved 24 mnd	-1,04
		7-13 år		-0,16		
		14+ år		-0,02		
	3+, yngste	0-6 år		-1,27		
		7-13 år		-0,30		
		14+ år		0,16		

INTERAKSJON :

VARIGHET	BARNETALL									
	0 barn	1 barn			2 barn, yngste			3+ barn, yngste		
		0-6	7-13	14+	0-6	7-13	14+	0-6	7-13	14+
3 år	0,08	-0,75	-0,45	0,31	-0,55	0,03		-0,33	1,65	
4 år	0,25	-0,41	-0,02	-0,06	-0,54	0,68		-0,38	0,48	
5 år	0,32	-0,12	-0,19	0,07	-0,38	0,40		-0,10		
6 år	0,36	0,18	-0,17	0,07	-0,22	-0,14		-0,08		
7 år	0,23	0,13	-0,33	-0,47	-0,17	-0,06	1,04	-0,17	-0,19	
8 år	0,18	0,27	0,09	-0,08	-0,09	-0,21		-0,02	-0,15	
9-10 år	0,07	0,32	0,14	-0,52	0,03	-0,25	0,58	-0,11	-0,26	
11-12 år	-0,02	0,29	0,15	0,14	0,23	-0,18	-0,80	0,14	-0,36	0,40
13-14 år	-0,29	-0,19	-0,09	-0,34	0,34	-0,33	-0,01	-0,02	-0,46	1,39
15-16 år	-0,17	0,22	0,35	0,35	0,39	0,06	-0,30	0,23	-0,17	-0,97
17-18 år	-0,55	0,21	0,38	0,28	0,43	-0,09	-0,33	0,46	-0,39	-0,39
19-20 år	-0,46	-0,15	0,16	0,22	0,53	0,09	-0,18	0,37	-0,15	-0,43

**Tabell 9.5** LOGLIN-estimater for modell som inneholder alle hovedeffekter samt interaksjonen mellom barnetall og førstefødselstidspunkt.

KONSTANTLEDD : -6,66

HOVEDEFFEKTER :

KOHORT	1935-1939	-0,52	VARIGHET	3 år	-1,16
	1940-1944	-0,27		4 år	-0,44
	1945-1949	-0,07		5 år	-0,09
	1950-1954	0,11		6 år	0,10
	1955-1959	0,24		7 år	0,22
	1960-1964	0,51		8 år	0,32
				9-10 år	0,34
				11-12 år	0,25
GIFTER- MÅLSALDER	17-19 år	0,57	13-14 år	0,15	
	20-22 år	0,15	15-16 år	0,14	
	23-25 år	-0,09	17-18 år	0,11	
	26-29 år	-0,24	19-20 år	0,06	
	30-34 år	-0,39			

SUM AV HOVEDEFFEKTER OG INTERAKSJON (Z(b,g)-matrisen) :

BARNETALL	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT				
	Barn før giftermål med annen mann		I løpet av		Barnløs ved 24 mnd
		ektemannen	0-6 mnd	7-24 mnd	
0					0,79
1,0-6 år	2,47	0,94	0,59	-0,13	-0,64
7-13 år	1,50	0,39	0,32	0,16	0,11
14+ år	1,01	0,17	0,10	0,07	-0,47
2, yngste					
0-6 år	0,83	-0,38	-0,96	-1,44	-1,55
7-13 år	0,51	-0,10	-0,44	-0,68	-0,56
14+ år	0,64	-0,04	-0,30	-0,20	-0,49
3+,yngste					
0-6 år	-0,16	-0,83	-1,32	-1,88	-1,98
7-13 år	0,27	-0,14	-0,61	-0,89	-0,59
14+ år	0,59	0,27	-0,02	-0,45	

EKSPONERINGSTID (I MÅNEDER), ETTER BARNETALL OG FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT :

BARNETALL	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT				
	Barn før giftermål med annen mann		I løpet av		Barnløs ved 24 mnd
		ektemannen	0-6 mnd	7-24 mnd	
0	0	0	0	0	3704558
1,0-6 år	33233	367718	3284744	3010467	3126943
7-13 år	70219	159091	672418	351067	331742
14+ år	30707	35894	112229	50719	17351
2, yngste					
0-6 år	336117	1126370	6876358	4770854	2494066
7-13 år	106161	287284	2288073	1350980	517993
14+ år	10200	28132	181079	68815	7123
3+,yngste					
0-6 år	383338	631084	3072988	2047513	503596
7-13 år	116153	196508	961464	471978	70223
14+ år	7348	13480	33455	7971	226

Tabell 9.6 LOGLIN-estimer for varighetsspesifikk modell som inneholder alle hovedeffekter samt interaksjonen mellom barnetall og førstefødselstidspunkt.

EKTESKAPSVARIGHET : 3 år

Tegnforklaring : \* Eksponeringstid på under 500 kvinneår.  
 \*\* Eksponeringstid på under 100 kvinneår.  
 - Eksponeringstid større enn 0, men ingen skilsmisser.

KONSTANTLEDD : -7,66

HOVEDEFFEKTER :

KOHORT	1935-1939	-0,46
	1940-1944	-0,22
	1945-1949	-0,17
	1950-1954	0,21
	1955-1959	0,20
	1960-1964	0,29
GIFTER- MÅLSALDER	17-19 år	0,71
	20-22 år	0,09
	23-25 år	-0,15
	26-29 år	-0,23
	30-34 år	-0,43

SUM AV HOVEDEFFEKTER OG INTERAKSJON :

BARNETALL	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT				
	Barn før giftermål med annen mann	ektemannen	I løpet av		Barnløs ved 24 mnd
			0-6 mnd	7-24 mnd	
0					0,97
1,0-6 år	2,58	0,87	0,15	-1,17	-0,78
7-13 år	1,77	-0,48			
14+ år	1,99**	-			
2, yngste	0,79	-0,27	-1,32	-2,45	-0,11*
0-6 år	1,73*	-			
7-13 år	-	-			
14+ år	-	-			
3+,yngste	0,33	-1,30	-2,23	-	-
0-6 år	2,75**	2,45**			
7-13 år					
14+ år					

EKSPONERINGSTID (I MÅNEDER), ETTER BARNETALL OG FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT :

BARNETALL	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT				
	Barn før giftermål med annen mann	ektemannen	I løpet av		Barnløs ved 24 mnd
			0-6 mnd	7-24 mnd	
0	0	0	0	0	1029703
1,0-6 år	17492	161244	1263710	1141193	275216
7-13 år	13452	7892	0	0	0
14+ år	997	260	0	0	0
2, yngste	86846	196446	481822	131357	2156
0-6 år	1476	849	0	0	0
7-13 år	34	29	0	0	0
14+ år	29681	27225	14192	2319	32
3+,yngste	201	290	0	0	0
0-6 år					
7-13 år					
14+ år					

Tabell 9.6 forts.

EKTESKAPSVARIGHET : 4 år

KONSTANTLEDD : -6,93

HOVEDEFFEKTER :

KOHORT	1935-1939	-0,49
	1940-1944	-0,27
	1945-1949	-0,12
	1950-1954	0,11
	1955-1959	0,22
	1960-1964	0,54
GIFTER- MÅLSALDER	17-19 år	0,64
	20-22 år	0,12
	23-25 år	-0,15
	26-29 år	-0,25
	30-34 år	-0,35

SUM AV HOVEDEFFEKTER OG INTERAKSJON :

BARNETALL	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT				
	Barn før giftermål med annen mann	ektemannen	I løpet av		Barnløs ved 24 mnd
			0-6 mnd	7-24 mnd	
0					0,91
1,0-6 år	2,34	0,83	0,39	-0,65	-1,38
7-13 år	1,94	0,70			
14+ år	1,34*	-			
2, yngste	0,89	-0,56	-1,35	-2,44	-1,43
7-13 år	1,78*	1,64**			
14+ år	-	-			
3+, yngste	0,04	-0,96	-2,08	-	-
7-13 år	2,11**	-			
14+ år					

EKSPONERINGSTID (I MÅNEDER), ETTER BARNETALL OG FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT :

BARNETALL	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT				
	Barn før giftermål med annen mann	ektemannen	I løpet av		Barnløs ved 24 mnd
			0-6 mnd	7-24 mnd	
0	0	0	0	0	672824
1,0-6 år	9245	99128	844097	812040	520311
7-13 år	12432	9384	0	0	0
14+ år	1357	352	0	0	0
2, yngste	72387	202310	784767	386663	16311
7-13 år	1674	1061	0	0	0
14+ år	50	58	0	0	0
3+, yngste	39087	43206	58074	13989	227
7-13 år	194	304	0	0	0
14+ år					

Tabell 9.6 forts.

EKTESKAPSVARIGHET : 5 år

KONSTANILEDD : -6,64

HOVEDEFFEKTER :

KOHORT	1935-1939	-0,45
	1940-1944	-0,38
	1945-1949	-0,06
	1950-1954	0,11
	1955-1959	0,27
	1960-1964	0,52
GIFTER- MÅLSALDER	17-19 år	0,67
	20-22 år	0,16
	23-25 år	-0,14
	26-29 år	-0,27
	30-34 år	-0,42

SUM AV HOVEDEFFEKTER OG INTERAKSJON :

BARNETALL	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT				
	Barn før giftermål med annen mann	ektemannen	I løpet av		Barnløs ved 24 mnd
			0-6 mnd	7-24 mnd	
0					0,81
1,0-6 år	2,20	0,67	0,53	-0,25	-1,41
7-13 år	1,52	0,65			
14+ år	1,40*	-			
2, yngste					
0-6 år	0,82	-0,52	-1,26	-2,25	-2,36
7-13 år	0,88*	1,58*			
14+ år	-	-			
3+,yngste					
0-6 år	-0,07	-1,09	-1,34	-2,18	-
7-13 år	-	-			
14+ år	-	-			

EKSPONERINGSTID (I MÅNEDER), ETTER BARNETALL OG FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT :

BARNETALL	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT				
	Barn før giftermål med annen mann	ektemannen	I løpet av		Barnløs ved 24 mnd
			0-6 mnd	7-24 mnd	
0	0	0	0	0	465201
1,0-6 år	4361	60849	530266	482805	565534
7-13 år	11231	11529	0	0	0
14+ år	1663	511	0	0	0
2, yngste					
0-6 år	58455	187976	952254	618246	81100
7-13 år	1711	1372	0	0	0
14+ år	142	60	0	0	0
3+,yngste					
0-6 år	45168	57217	121804	46055	1235
7-13 år	259	340	0	0	0
14+ år	3	10	0	0	0



Tabell 9.6 forts.

EKTESKAPSVARIGHET : 6 år

KONSTANTLEDD : -6,59

HOVEDEFFEKTER :

KOHORT	1935-1939	-0,52
	1940-1944	-0,37
	1945-1949	-0,13
	1950-1954	0,12
	1955-1959	0,22
	1960-1964	0,68
GIFTER- MÅLSALDER	17-19 år	0,53
	20-22 år	0,16
	23-25 år	-0,12
	26-29 år	-0,18
	30-34 år	-0,39

SUM AV HOVEDEFFEKTER OG INTERAKSJON :

BARNETALL	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT				
	Barn før giftermål med annen mann	ektemannen	I løpet av		Barnløs ved 24 mnd
			0-6 mnd	7-24 mnd	
0					0,84
1,0-6 år	1,81*	0,98	0,76	0,35	-0,73
7-13 år	1,62	0,46			
14+ år	1,38*	.			
2, yngste	0,96	-0,25	-1,05	-1,78	-2,61
7-13 år	0,67*	0,57*			
14+ år	-	-			
3+,yngste	0,04	-0,83	-1,38	-2,34	-
7-13 år	-	-			
14+ år	-	-			

EKSPONERINGSTID (I MÅNEDER), ETTER BARNETALL OG FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT :

BARNETALL	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT				
	Barn før giftermål med annen mann	ektemannen	I løpet av		Barnløs ved 24 mnd
			0-6 mnd	7-24 mnd	
0	0	0	0	0	337439
1,0-6 år	1729	35079	344018	274040	490707
7-13 år	9785	15876	0	0	0
14+ år	1932	666	0	0	0
2, yngste	46818	166103	985622	711252	188102
7-13 år	1844	1896	0	0	0
14+ år	173	70	0	0	0
3+,yngste	47235	66938	190510	92298	5248
7-13 år	350	302	0	0	0
14+ år	29	13	0	0	0

Tabell 9.6 forts.

EKTESKAPSVARIGHET : 7 år

KONSTANTLEDD : -6,40

HOVEDEFFEKTER :

KOHORT	1935-1939	-0,71
	1940-1944	-0,21
	1945-1949	-0,04
	1950-1954	0,12
	1955-1959	0,29
	1960-1964	0,55
GIFTER- MÅLSALDER	17-19 år	0,56
	20-22 år	0,13
	23-25 år	-0,11
	26-29 år	-0,30
	30-34 år	-0,28

SUM AV HOVEDEFFEKTER OG INTERAKSJON :

BARNETALL	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT				
	Barn før giftermål med annen mann	ektemannen	I løpet av		Barnløs ved 24 mnd
			0-6 mnd	7-24 mnd	
0					0,66
1,0-6 år	1,44**	0,66	0,58	0,27	-0,62
7-13 år	1,12	0,49	-		
14+ år	0,52*	0,32**			
2, yngste					
0-6 år	0,72	-0,36	-0,98	-1,70	-2,49
7-13 år	1,07*	0,03*	-		
14+ år	1,77**	2,40**			
3+,yngste					
0-6 år	-0,31	-0,98	-1,46	-2,34	-
7-13 år	1,00**	-			
14+ år	-	-			

EKSPONERINGSTID (I MÅNEDER), ETTER BARNETALL OG FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT :

BARNETALL	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT				
	Barn før giftermål med annen mann	ektemannen	I løpet av		Barnløs ved 24 mnd
			0-6 mnd	7-24 mnd	
0	0	0	0	0	255172
1,0-6 år	426	11418	240423	168797	381050
7-13 år	8064	25274	121	0	0
14+ år	2282	820	0	0	0
2, yngste					
0-6 år	36818	140921	938984	693414	282528
7-13 år	2799	3436	3	0	0
14+ år	174	117	0	0	0
3+,yngste					
0-6 år	47129	73083	256305	145094	14479
7-13 år	545	401	0	0	0
14+ år	36	28	0	0	0

Tabell 9.6 forts.

EKTESKAPSVARIGHET : 8 år

KONSTANTLEDD : -6,37

HOVEDEFFEKTER :

KOHORT	1935-1939	-0,41
	1940-1944	-0,34
	1945-1949	-0,09
	1950-1954	0,08
	1955-1959	0,19
	1960-1964	0,57
GIFTER- MÅLSALDER	17-19 år	0,67
	20-22 år	0,24
	23-25 år	-0,05
	26-29 år	-0,28
	30-34 år	-0,59

SUM AV HOVEDEFFEKTER OG INTERAKSJON :

BARNETALL	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT				
	Barn før giftermål med annen mann	ektemannen	I løpet av		Barnløs ved 24 mnd
			0-6 mnd	7-24 mnd	
0					0,58
1,0-6 år			0,45	0,46	-0,38
7-13 år	1,15	0,42	0,45	0,18	
14+ år	1,20*	-0,12*			
2, yngste	0,25	-0,51	-0,95	-1,36	-2,30
0-6 år	0,66	0,10	0,03*	0,36**	
7-13 år	-	-			
14+ år	-	-			
3+,yngste	-0,05	-0,87	-1,46	-2,06	-2,56
0-6 år	0,39*	0,71*	-	-	
7-13 år	-	-			
14+ år	-	-			

EKSPONERINGSTID (I MÅNEDER), ETTER BARNETALL OG FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT :

BARNETALL	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT				
	Barn før giftermål med annen mann	ektemannen	I løpet av		Barnløs ved 24 mnd
			0-6 mnd	7-24 mnd	
0	0	0	0	0	199096
1,0-6 år	0	0	62230	108148	288191
7-13 år	6030	27299	116336	9183	0
14+ år	2529	1235	0	0	0
2, yngste	20088	104186	858972	627100	333057
0-6 år	12400	17465	2702	397	0
7-13 år	182	130	0	0	0
14+ år	43723	74599	310492	193357	27989
3+,yngste	2058	1323	17	2	0
0-6 år	25	56	0	0	0
7-13 år					
14+ år					

Tabell 9.6 forts.

EKTESKAPSVARIGHET : 9-10 år

KONSTANTLEDD : -6,41

HOVEDEFFEKTER :

KOHORT	1935-1939	-0,30
	1940-1944	-0,14
	1945-1949	0,05
	1950-1954	0,14
	1955-1959	0,24
	1960-1964	
GIFTER- MÅLSALDER	17-19 år	0,57
	20-22 år	0,15
	23-25 år	-0,08
	26-29 år	-0,25
	30-34 år	-0,39

SUM AV HOVEDEFFEKTER OG INTERAKSJON :

BARNETALL	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT				
	Barn før giftermål med annen mann		I løpet av		Barnløs ved 24 mnd
	ektemannen	0-6 mnd	7-24 mnd		
0					0,48
1,0-6 år				0,28	-0,23
7-13 år	1,31	0,25	0,40	0,27	0,13
14+ år	0,47*	-0,08*			
2, yngste					
0-6 år	0,22	-0,47	-0,87	-1,15	-1,57
7-13 år	0,39	-0,10	-0,40	-0,61	-0,21**
14+ år	2,10**	-			
3+, yngste					
0-6 år	-0,40	-0,81	-1,44	-2,25	-2,58
7-13 år	0,56	0,06	-0,97	-	-
14+ år	-	-			

EKSPONERINGSTID (I MÅNEDER), ETTER BARNETALL OG FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT :

BARNETALL	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT				
	Barn før giftermål med annen mann		I løpet av		Barnløs ved 24 mnd
	ektemannen	0-6 mnd	7-24 mnd		
0	0	0	0	0	287369
1,0-6 år	0	0	0	23444	365369
7-13 år	6790	36261	252002	133689	22615
14+ år	5615	3622	0	0	0
2, yngste					
0-6 år	11132	95943	1246486	994992	670429
7-13 år	36492	85067	212716	37982	721
14+ år	366	364	0	0	0
3+, yngste					
0-6 år	67679	131739	710690	478390	100110
7-13 år	14453	14093	7213	998	1
14+ år	97	201	0	0	0

Tabell 9.6 forts.

## EKTESKAPSVARIGHET : 11-12 år

KONSTANTLEDD : -6,43

## HOVEDEFFEKTER :

KOHORT	1935-1939	-0,26
	1940-1944	-0,19
	1945-1949	-0,01
	1950-1954	0,13
	1955-1959	0,34
	1960-1964	
GIFTER- MÅLSALDER	17-19 år	0,56
	20-22 år	0,19
	23-25 år	-0,01
	26-29 år	-0,22
	30-34 år	-0,52

## SUM AV HOVEDEFFEKTER OG INTERAKSJON :

BARNETALL	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT					
	Barn før giftermål med annen mann		I løpet av		Barnløs ved 24 mnd	
	ektemannen	0-6 mnd	7-24 mnd			
0					0,31	
1,0-6 år					-0,34	
7-13 år	0,83*	0,20	0,16	0,08	0,14	
14+ år	1,05*	0,44*				
2, yngste	0-6 år	0,20*	-0,63	-0,82	-1,10	-1,28
	7-13 år	0,40	-0,30	-0,54	-0,79	-0,66
	14+ år	0,77**	-			
3+, yngste	0-6 år	-0,38	-0,84	-1,31	-1,78	-1,88
	7-13 år	0,12	-0,33	-0,67	-0,99	-
	14+ år	-	1,68**			

## EKSPONERINGSTID (I MÅNEDER), ETTER BARNETALL OG FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT :

BARNETALL	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT					
	Barn før giftermål med annen mann		I løpet av		Barnløs ved 24 mnd	
	ektemannen	0-6 mnd	7-24 mnd			
0	0	0	0	0	192075	
1,0-6 år	0	0	0	0	148947	
7-13 år	2093	19020	169871	104753	93698	
14+ år	5575	5449	0	0	0	
2, yngste	0-6 år	2856	24864	470910	466658	532936
	7-13 år	26589	87865	651872	309455	30945
	14+ år	451	612	0	0	0
3+, yngste	0-6 år	37752	87128	653222	479266	131487
	7-13 år	28162	39395	88873	22473	616
	14+ år	107	208	0	0	0

Tabell 9.6 forts.

## EKTESKAPSVARIGHET : 13-14 år

KONSTANTLEDD : -6,41

HOVEDEFFEKTER :

KOHORT	1935-1939	-0,44
	1940-1944	-0,18
	1945-1949	-0,02
	1950-1954	0,07
	1955-1959	0,57
	1960-1964	
GIFTER- MÅLSALDER	17-19 år	0,46
	20-22 år	0,15
	23-25 år	-0,08
	26-29 år	-0,19
	30-34 år	-0,34

SUM AV HOVEDEFFEKTER OG INTERAKSJON :

BARNETALL	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT				
	Barn før giftermål med annen mann		I løpet av		Barnløs ved 24 mnd
	ektemannen	0-6 mnd	7-24 mnd		
0					0,22
1,0-6 år					-0,64
7-13 år	-	0,25	0,05	-0,11	-0,02
14+ år	0,81*	-0,01			
2, yngste	0,81**	-0,44*	-0,59	-1,11	-0,92
0-6 år	0,38	-0,16	-0,58	-0,80	-0,71
7-13 år	1,63**	-0,25**			
14+ år					
3+, yngste	-0,77	-0,54	-1,31	-1,71	-1,91
0-6 år	0,14	-0,38	-0,68	-0,90	-1,40
7-13 år					
14+ år	2,89**	1,86**			

EKSPONERINGSTID (I MÅNEDER), ETTER BARNETALL OG FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT :

BARNETALL	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT				
	Barn før giftermål med annen mann		I løpet av		Barnløs ved 24 mnd
	ektemannen	0-6 mnd	7-24 mnd		
0	0	0	0	0	127272
1,0-6 år	0	0	0	0	59998
7-13 år	342	6556	116254	72245	96390
14+ år	4407	7699	0	0	0
2, yngste	825	5688	119131	110416	270410
0-6 år	15971	56824	700878	452428	145708
7-13 år	548	1084	0	0	0
14+ år					
3+, yngste	17184	43489	436970	343022	117668
0-6 år	31056	53437	230267	95186	7484
7-13 år					
14+ år	111	182	0	0	0

Tabell 9.6 forts.

## EKTESKAPSVARIGHET : 15-16 år

KONSTANTLEDD : -6,90

HOVEDEFFEKTER :

KOHORT	1935-1939	-0,43
	1940-1944	-0,02
	1945-1949	0,18
	1950-1954	0,27
	1955-1959	
	1960-1964	
GIFTER- MÅLSALDER	17-19 år	0,38
	20-22 år	0,06
	23-25 år	-0,08
	26-29 år	-0,23
	30-34 år	-0,13

SUM AV HOVEDEFFEKTER OG INTERAKSJON :

BARNETALL	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT				
	Barn før giftermål med annen mann   ektemannen		I løpet av		Barnløs ved 24 mnd
			0-6 mnd	7-24 mnd	
0					0,43
1,0-6 år					-0,13
7-13 år			0,46	-0,03	0,19
14+ år	1.02*	0,55	0,37	0,05	
2, yngste					
0-6 år	-	-0,67*	-0,43	-0,69	-0,95
7-13 år	0,22*	0,43	-0,09	-0,45	-0,40
14+ år	0,67*	0,26	0,00	0,10**	
3+, yngste					
0-6 år	-0,62	-0,65	-0,87	-1,48	-1,63
7-13 år	0,35	0,26	-0,35	-0,82	-0,26
14+ år	0,05**	0,38*	-	-	

EKSPONERINGSTID (I MÅNEDER), ETTER BARNETALL OG FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT :

BARNETALL	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT				
	Barn før giftermål med annen mann   ektemannen		I løpet av		Barnløs ved 24 mnd
			0-6 mnd	7-24 mnd	
0	0	0	0	0	80329
0-6 år	0	0	0	0	23041
7-13 år	0	0	17834	31197	74912
14+ år	2752	9003	57642	16411	0
2, yngste					
0-6 år	195	1526	29221	24325	89476
7-13 år	4573	25080	502420	350818	181383
14+ år	4082	9711	12695	856	0
3+, yngste					
0-6 år	6491	18916	219511	176053	71027
7-13 år	24218	49150	305359	157268	22708
14+ år	1061	1447	314	28	0

Tabell 9.6 forts.

## EKTESKAPSVARIGHET : 17-18 år

KONSTANTLEDD : -6,71

## HOVEDEFFEKTER :

KOHORT	1935-1939	-0,43
	1940-1944	-0,05
	1945-1949	0,03
	1950-1954	0,46
	1955-1959	
	1960-1964	
GIFTER- MÅLSALDER	17-19 år	0,52
	20-22 år	0,03
	23-25 år	-0,08
	26-29 år	-0,05
	30-34 år	-0,41

## SUM AV HOVEDEFFEKTER OG INTERAKSJON :

BARNETALL	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT				
	Barn før giftermål med annen mann		I løpet av		Barnløs ved 24 mnd
		ektemannen	0-6 mnd	7-24 mnd	
0					0,09
1,0-6 år					-0,08
7-13 år					-0,09
14+ år	1,34*	-0,15*	0,16	0,31	-0,77
2, yngste	-	-	-0,29	-0,34*	-0,97
7-13 år	-	-0,44*	-0,24	-0,66	-0,44
14+ år	0,19*	0,11	-0,24	-0,11	-
3+,yngste	0,48*	-0,88	-0,64	-1,11	-1,27
7-13 år	-0,04	-0,08	-0,56	-0,91	-0,70
14+ år	0,60*	0,34	0,23	0,10*	-

## EKSPONERINGSTID (I MÅNEDER), ETTER BARNETALL OG FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT :

BARNETALL	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT				
	Barn før giftermål med annen mann		I løpet av		Barnløs ved 24 mnd
		ektemannen	0-6 mnd	7-24 mnd	
0	0	0	0	0	43463
1,0-6 år	0	0	0	0	7233
7-13 år	0	0	0	0	35935
14+ år	1294	4725	40732	26009	9620
2, yngste	54	339	7021	5542	23549
7-13 år	571	5532	190096	172567	121549
14+ år	3083	11581	100335	30257	1201
3+,yngste	1916	6381	82919	63950	28247
7-13 år	11824	29183	242583	141458	26807
14+ år	3496	6083	10649	1595	20



Tabell 9.6 forts.

## EKTESKAPSVARIGHET : 19-20 år

KONSTANTLEDD : -7,17

HOVEDEFFEKTER :

KOHORT	1935-1939	-0,12
	1940-1944	-0,08
	1945-1949	0,20
	1950-1954	
	1955-1959	
	1960-1964	
GIFTER- MÅLSALDER	17-19 år	0,77
	20-22 år	0,34
	23-25 år	0,13
	26-29 år	-0,80
	30-34 år	-0,44

SUM AV HOVEDEFFEKTER OG INTERAKSJON :

BARNETALL	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT				
	Barn før giftermål med annen mann		I løpet av		Barnløs ved 24 mnd
	ektemannen	0-6 mnd	7-24 mnd		
0					0,35
1,0-6 år					-0,38*
7-13 år					-0,17
14+ år	1,72**	-0,39*	0,16	-0,10	0,06
2, yngste					
0-6 år	-	-	-0,47**	0,70**	-1,44*
7-13 år	-	-	0,02	-0,59	-0,40
14+ år	0,30**	-0,47*	-0,14	-0,07	-0,13*
3+, yngste					
0-6 år	-	-0,43**	-0,88	-1,14	-0,76*
7-13 år	0,70*	-0,37	-0,41	-0,44	-0,04
14+ år	0,76*	0,27*	0,04	-0,47	-

EKSPONERINGSTID (I MÅNEDER), ETTER BARNETALL OG FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT :

BARNETALL	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT				
	Barn før giftermål med annen mann		I løpet av		Barnløs ved 24 mnd
	ektemannen	0-6 mnd	7-24 mnd		
0	0	0	0	0	14615
1,0-6 år	0	0	0	0	1346
7-13 år	0	0	0	0	8192
14+ år	304	1552	13855	8299	7731
2, yngste					
0-6 år	3	68	1168	889	4012
7-13 år	61	837	27386	27333	37686
14+ år	915	4316	68049	37702	5922
3+, yngste					
0-6 år	329	1163	18362	13720	5847
7-13 år	2833	8290	87152	54593	12607
14+ år	2383	5249	22492	6348	206

## Betydningen av barnas alder for ettbarnsmødre

For kvinner som fikk barn før de giftet seg og med en annen mann enn ektefellen, avtar skilsmisserisikoen med barnets alder. Dette er et mønster som avviker klart fra hovedtendensen når det gjelder betydningen av barnets alder.

Innenfor denne gruppen av kvinner er det ved hver varighet mellom 3 og 6 år større skilsmisserisiko for de som har barn mellom 0 og 6 år, enn for de som har barn over 7 år. Vi skal ikke begi oss inn på tolkninger av dette foreløpig, men bare vise til at de som har barn i alder 0-6 år, har fått barn med en annen mann kortere tid før ekteskapet enn de som har et eldre barn. De har altså giftet seg spesielt raskt etter at et annet parforhold er avsluttet.

Ved varigheter under 12 år er det mulig å sammenlikne de som har barn i alderen 7-13 og de som har barn over 14 år, men ved de aller korteste varighetene er gruppene meget små. Hovedtendensen er at risikoen er størst blant de med barn i alder 7-13 år. Bare ved tre varigheter er det omvendt (3,8,11-12 år), og i disse tilfellene er enten gruppene små eller forskjellen mellom alderstrinnene ganske liten.

Vi kan altså konkludere at strukturen i Z(b,g)-matrisen når det gjelder kvinner som fikk barn med en annen mann før de giftet seg, bekreftes av de varighetsspesifikke modellene.

Vi skal så se litt nærmere på de som fikk barn med ektemannen før de giftet seg. Hovedtendensen i Z(b,g)-matrisen er akkurat som for de som fikk barn med en annen mann, men forskjellene mellom de tre aldersgruppene er mindre. Ved 3 års ekteskap er det stor forskjell i skilsmisserisiko mellom de som har barn i alderen 0-6 år og de som har barn i alderen 7-13 år, men det er ganske små forskjeller ved 4, 5 og 7 års ekteskap. Ved 6 års varighet er forskjellene omtrent som i Z(b,g)-matrisen. Fra og med 8 års ekteskap er det selvsagt ingen i denne gruppen som har barn i alder 0-6 år, men fra 9-10 års ekteskap er det en ikke helt ubetydelig gruppe som har barn over 14 år. Aldersgruppene 7-13 og 14 år og mer kan vi sammenlikne ved varighet 9-14 år. I to av disse tre varighetsintervallene er det størst skilsmisserisiko for de med barn i alder 7-13, og i ett intervall er det omvendt.

Også for denne gruppen av kvinner finner vi altså igjen mønsteret fra Z(b,g)-matrisen, nemlig at skilsmisserisikoen avtar med barnets alder. De varighetsspesifikke modellene gir imidlertid inntrykk av en svakere alders-effekt.

Når det gjelder kvinner som har fått barn med ektemannen i løpet av 0-6 måneders ekteskap eller i løpet av 7-24 måneder, oppstår det et problem. Det er nemlig i meget få varighetsintervaller vi kan studere effekten av barnas alder, og selv i disse intervallene vil en sammenlikning være litt meningsløs. Blant kvinner som fikk barn i løpet av 0-6 måneder, er det kun i det 8. ekteskapsåret at det finnes individer i begge gruppene "ettbarnsmor med barn i alder 7-13 år" og "ettbarnsmor med barn i alder 0-6 år". I det 8. ekteskapsåret vil alle barn født i løpet av 0-6 måneders ekteskap bidra litt til den førstnevnte aldersgruppen (med alder like under 7 år) og litt til den andre aldersgruppen (med alder litt over 7 år). Det viser seg da også at det faktisk ikke er noen forskjell i intensiteten for disse to aldersgruppene ved 8 års ekteskap, selv om Z(b,g)-matrisen viser at det er høyest intensitet i den førstnevnte gruppen. Tilsvarende vil det kun ved ekteskapsvarighet 15-16 år være individer i gruppene

"ettbarnsmødre med barn i alder 7-13 år" og "ettbarnsmor med barn i alder 14 år eller mer". Intensitetsforskjellene mellom disse barnetallsgruppene er ved dette varighetsintervallet meget liten.

Når det gjelder de som fikk barn i løpet av 7-24 måneders ekteskap, kan det føres et liknende resonnement. I det 8. ekteskapsåret vil barna ha fylt 5 år, men ennå ikke 8 år. Det viser seg at det er i gruppen "ettbarnsmor med barn i alder 7-13 år" at skilsmissetilbøyeligheten er minst. Ved 9-10 års ekteskap, hvor også begge grupper er representert, er det derimot tilnærmet lik intensitet. Aldersgruppene 7-13 år og 14 år eller mer finnes bare ved 15-16 års ekteskap. Her er intensitetene også tilnærmet like.

For kvinner som venter to år etter giftermålet med å få barn, er det ikke de samme metodiske problemer. De første 8 årene av ekteskapet har selvfølgelig ingen av disse kvinnene barn over 7 år. Først fra og med 9-10 års ekteskap kan vi sammenlikne aldersgruppene. I denne perioden viser det seg at det er mindre skilsmisser blant de som har barn i alderen 0-6 år enn blant de med barn i alderen 7-13 år, akkurat som  $Z(b,g)$ -matrisen viser. Det eneste unntaket er varigheten 17-18 år, hvor intensitetene for disse gruppene er like. Her er det imidlertid forholdsvis få som har ett eneste barn.  $Z(b,g)$ -matrisen tyder på at risikoen er betydelig lavere for de med barn over 14 år enn for de med barn i alderen 7-13 år. De varighetsspesifikke modellene viser at det bare er ved 17-18 års ekteskap det er en slik tendens. Ved 19-20 år, som er det eneste andre varighetsintervallet hvor begge aldersgruppene finnes, er det derimot omvendt.

### Betydningen av det yngste barnets alder for tobarnsmødre

Når det gjelder tobarnsmødre, vil vi gå enda grundigere til verks når vi studerer effekten av barnas alder enn det vi gjorde for ettbarnsmødre. For hvert eneste førstefødselstidspunkt har vi data som det er rimelig å kommentere. Vi har nemlig ikke de samme problemer med tobarnsmødrene som med ettbarnsmødrene når det gjelder å sammenlikne aldersgruppene. Hvis vi f.eks. betrakter kvinner som fikk sitt første barn i løpet av ekteskapets første 7 måneder, kan vi for ettbarnsmødrene bare sammenlikne aldersgruppene ved 8 års ekteskap, og da er alderen dessuten omtrent den samme i de to gruppene. Tobarnsmødre derimot kan ved alle varigheter over 8 år ha et yngste barn over 7 år eller et yngste barn under 7 år. Dette yngste barnet kan da være på alle alderstrinn mellom 0 og 7 år hvis det er i aldersgruppen 0-6 år, og nesten like gammelt som ekteskapet hvis det er i gruppen 7-13 år.

Et problem vi derimot har når det gjelder tobarnsmødre, er at  $Z(b,g)$ -matrisen gir et litt annet inntrykk enn de varighetsspesifikke modellene. Dette har sammenheng med at interaksjonene mellom varighet og barnetall og mellom varighet og førstefødselstidspunkt gir betydelige bidrag. Vi skal komme tilbake til dette senere.

Nå skal vi først betrakte de kvinnene som fikk det første barnet før de giftet seg, og med en annen mann enn ektefellen. Deretter skal vi diskutere hvilke resultater vi har kommet fram til for de andre kvinnene.

For kvinner som fikk det første barnet med en annen mann før de giftet seg, viser  $Z(b,g)$ -matrisen at skilsmisserisikoen er litt lavere for de som har yngste barn i alderen 7-13 år enn for de som har barn i alderen 0-6 år. Inntrykket blir

imidlertid noe forandret når vi ser på de varighetsspesifikke modellene. Ved de varighetene hvor det er minst 100 kvinner i risikopopulasjonen, er det kun ved 6 års ekteskap at de som har barn i alderen 0-6 år, har høyere intensitet enn de som har barn i alderen 7-13 år. En sammenlikning mellom aldersgruppene 7-13 år og 14 år eller mer kan bare foretas ved 15-16 års ekteskap, og selv da er gruppene små. Det viser seg at det i dette intervallet er høyest skilsmisserisiko blant de med barn over 14 år.

Konklusjonen er altså at skilsmissetilbøyeligheten øker med det yngste barnets alder. Det er det motsatte av hva vi fant for ettbarnsmødre som fikk barn før de giftet seg og med en annen mann enn ektefellen. Disse resultatene er imidlertid ikke helt sammenliknbare. For ettbarnsmødre kunne vi se en sammenheng mellom barnets alder og avstand mellom to parforhold. En slik sammenheng er det ikke for tobarnsmødre når det gjelder det yngste barnets alder.

For de kvinnene som har fått barn med ektemannen - før eller etter giftermålet - viser Z(b,g)-matrisen at skilsmisserisikoen øker med alderen. Videre er det tydelig at forskjellen mellom de to yngste aldersgruppene er større enn forskjellen mellom de to eldste, og at forskjellene øker med økende avstand mellom førstefødselstidspunkt og giftermål. Disse forskjellene mellom aldersgruppene framkommer nederst i tabell 9.7 (differansen mellom LOGLIN-estimatene i tabell 9.5).

Tabell 9.7      Forskjell i LOGLIN-estimerer mellom aldersgruppene 0-6 år og 7-13 år (1) og mellom 7-13 år og 14 år eller eldre (2). Tobarnsmødre.

Tegnforklaring :      Minste eksponering i de to gruppene som sammenliknes er :  
 ##      under 100 kvinneår  
 \*\*      under 200 kvinneår  
 \*      under 500 kvinneår

VARIGHET	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT							
	Barn før giftermål med ektemannen		I løpet av				Barnløs ved 24 mnd	
	(1)	(2)	0-6 mnd		7-24 mnd		(1)	(2)
			(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)
3 år								
4 år	2,20##							
5 år	2,10**							
6 år	0,82**							
7 år	0,39*	2,37##						
8 år	0,61		0,98*		1,72##			
9-10 år	0,37		0,47		0,54		1,36##	
11-12 år	0,33		0,28		0,31		0,62	
13-14 år	0,28*	-0,09##	0,01		0,31		0,21	
15-16 år	1,10**	-0,17	0,34	0,09	0,24	0,55##	0,55	
17-18 år		0,55*	0,05	0,00	-0,32*	0,55	0,53	
19-20 år			0,49##	-0,16	-1,29##	0,52	1,04*	0,27*
Samlet	0,28	0,06	0,52	0,14	0,76	0,48	0,99	0,07

I samme tabell har vi vist hvilke forskjeller vi har funnet i de varighetsspesifikke modellene. I de felt hvor det ikke står noe tall, er det i en eller begge aldersgrupper risikotid lik 0 eller ingen skilsmisser. Gjennomgående er det færre skilsmisser blant de som har yngste barn under 7 år, enn blant de som har yngste barn i alderen 7-13 år. Faktisk er det bare ett unntak når vi holder oss til grupper der eksponeringstiden er større enn 100 kvinneår, nemlig ved varighet 17-20 år blant kvinner som fikk det første barnet etter 7-24 måneders ekteskap. Ved så lang varighet er det imidlertid ganske få kvinner som har yngste barn under 7 år, dvs. en avstand på minst 8 år mellom barna.

Vi skal nå se litt på forskjellene mellom de som har yngste barn over 14 år, og de som har yngste barn i alderen 7-13 år. Hvis vi tar utgangspunkt i tabell 9.7, ser vi at vi har 8 grupper som er såpass store at vi kan uttale oss om disse forskjellene. I to grupper er det størst skilsmisserisiko blant de som har barn over 14 år, mens det i de 6 andre gruppene er minst like stor risiko for de med barn i alderen 7-13 år som for de med barn over 14 år. Vi skal ikke gå i dybden når det gjelder signifikansvurderinger, men vil vise til at det i alle fall for de som fikk første barn i løpet av 7-24 måneders ekteskap, er en intensitetsforskjell mellom de to eldste aldersgruppene som er større enn standardavviket.

Så langt har vi fått bekreftet at  $Z(b,g)$ -matrisen gir et godt bilde av strukturen. Det viser seg imidlertid at det i de varighetsspesifikke modellene ikke er klart større intensitetsforskjell mellom de yngste enn mellom de eldste aldersgruppene, slik  $Z(b,g)$ -matrisen tyder på. La oss for eksempel se på de kvinnene som fikk første barn etter å ha vært gift i 7-24 måneder. Forskjellen i LOGLIN-estimatene er 0,76 og 0,48 ifølge  $Z(b,g)$ -matrisen (se tabell 9.7). Dette stemmer dårlig overens med de varighetsspesifikke modellene, hvor forskjellene mellom de to yngste aldersgruppene er lavere enn 0,54 (unntatt i en gruppe hvor det er færre enn 100 kvinner som har barn i alder 7-13 år), og forskjellen mellom de to eldste aldersgruppene er over 0,52.

For alle som får barn etter at de gifter seg, er forskjellen mellom de to yngste aldersgruppene gjennomgående mindre i de varighetsspesifikke modellene enn i  $Z(b,g)$ -matrisen. For kvinner som får barn før de gifter seg, er det en motsatt tendens. Her er forskjellen mellom de yngste aldersgruppene 0,28 ifølge  $Z(b,g)$ -matrisen, og større enn eller lik 0,28 for alle varigheter i følge tabell 9.7.

Årsaken til dette er at interaksjonene mellom barnetall og varighet og mellom førstefødselstidspunkt og varighet er store. Hvis vi gjør beregninger som bare omfatter f.eks. tobarnsmødre som fikk første barn i løpet av 7-24 måneders ekteskap, blir forskjellene i LOGLIN-parametrene 0,32 og 0,50 (når varigheten inngår som en av faktorene i modellen). Når vi derimot skal tilpasse en modell med samme varighetsstruktur for alle grupper av barnetall og førstefødselstidspunkt, blir forskjellene altså 0,76 og 0,48.

Som sagt er det for kvinner som fikk første barn i løpet av 7-24 måneder, en større forskjell mellom de to eldste aldersgruppene enn mellom de to yngste. For de andre kvinnene derimot er det omvendt.

Det er bare for 4 grupper (alle ved ekteskapsvarighet over 15 år) vi har anledning til å sammenlikne alle tre aldersgruppene. I én av disse 4 gruppene er forskjellen mellom de to eldste aldersgruppene størst, i to av gruppene er det

omvendt, og i en fjerde er det omtrent lik intensitet i alle tre aldersgruppene. Tar vi alle varigheter over for eksempel 10 år i betraktning, sitter vi med et inntrykk av at det er umulig å si hvorvidt alderen til det yngste barnet betyr noe mer for de aller yngste enn for de som er i tenårene.

De tallene i tabell 9.7 som stammer fra de varighetsspesifikke modellene, bekrefter ikke inntrykket av at forskjellene mellom aldersgruppene øker med økende avstand mellom giftermål og førstefødsel. Bare ved 9-10 års ekteskap er det en svak tendens til at forskjellen mellom aldersgruppene er minst for de som har barn når de gifter seg, og øker med økende avstand mellom giftermål og førstefødsel.

Interaksjonen mellom varighet og barnetall (tabell 7.2.4) tyder på at alderen på det yngste barnet har mer effekt for tobarnsmødre i begynnelsen av ekteskapet enn i slutten. Dette synes vi det er vanskelig å si noe sikkert om på grunnlag av de varighetsspesifikke modellene. Ved de første varighetene er det riktignok spesielt store forskjeller mellom aldersgruppene, men det er små grupper, siden få har et yngste barn over 7 år.

Konklusjonen på dette er at det eneste vi kan si på trygt grunnlag er at skilsmisseintensitetene øker med det yngste barnets alder. Hvis vi holder de minste gruppene utenfor, ser vi av tabel 9.7 at forskjellene mellom aldersgruppene vi studerer, stort sett er under 0,6. Bare i en fjerdedel av tilfellene er de mindre enn 0,2. Hvis vi skal gi et enkelt tall som beskriver alderseffekten, kan vi ta 0,4, som tilsvarer en faktor på 1,5 i relativ intensitet.

### Betydningen av det yngste barnets alder for trebarnsmødre

For trebarnsmødrene er det omtrent samme mønster som for tobarnsmødrene, så vi skal ikke gi noen detaljert beskrivelse. I tabell 9.8 har vi vist forskjellen mellom de to yngste og de to eldste aldersgruppene. Skilsmisserisikoen øker med det yngste barnets alder i følge  $Z(b,g)$ -matrisen - også for de som fikk barn med en annen mann før de giftet seg. Hvis vi ser på de varighetsspesifikke modellene, er det enda færre unntak fra dette enn det var for tobarnsmødrene.

Heller ikke for trebarnsmødrene er det holdepunkt for å si at det yngste barnets alder betyr mer når barna er små enn når de er i tenårene.

$Z(b,g)$ -matrisen gir inntrykk av at alderen på det yngste barnet betyr mer for trebarnsmødre enn for tobarnsmødre. Dette inntrykket blir bekreftet når vi ser på de varighetsspesifikke modellene. Vi skal her bare belyse dette med ett av mange mulige eksempler: kvinner som har vært gift i 11-16 år og fikk første barnet etter at de hadde vært gift i 7-24 måneder. Forskjellen mellom de som har yngste barn i alder 0-6 og de som har yngste barn i alder 7-13 er for tobarnsmødrene mellom 0,24 og 0,31, og for trebarnsmødrene mellom 0,66 og 0,81.

En forklaring på dette kan være at det vi for enkelhets skyld kaller for trebarnsmødre, egentlig er kvinner med 3 eller flere barn. Ved en gitt varighet av ekteskapet vil det trolig være flere mødre som har mer enn 3 barn blant de som har et yngste barn under 7 år enn blant de som har et yngste barn over 7 år. La oss illustrere dette med å ta kvinner som fikk første barn etter ett års ekteskap som eksempel. De som ved 15 års ekteskap har et yngste barn på 6 år, har fått alle barna i løpet av 8 år, mens de som har et yngste barn på 8 år, har fått alle barna i løpet av 6 år. Det vil nok være flere firebarnsmødre i den

førstnevnte enn i den sistnevnte gruppen. Hvis dette skal være en rimelig forklaring på det observerte intervitettsmønster, må skilsmisserisikoen avta med økt barnetall. Som vi skal komme tilbake til nedenfor, har vi funnet en slik struktur så lenge søskenflokken består av tre eller færre barn, men vi vet ikke hvordan utviklingen er for de større kullene.

Tabell 9.8 Forskjell i LOGLIN-estimer mellom aldersgruppene 0-6 år og 7-13 år (1) og mellom 7-13 år og 14 år eller eldre (2). Trebarnsmødre.

Tegnforklaring : Minste eksponering i de to gruppene som sammenliknes er :  
 ## under 100 kvinneår  
 \*\* under 200 kvinneår  
 \* under 500 kvinneår

VARIGHET	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT								
	Barn før giftermål med ektemannen (1) (2)		I løpet av				Barnløs ved 24 mnd (1) (2)		
			0-6 mnd		7-24 mnd				
			(1)	(2)	(1)	(2)			
3 år	3,75##								
4 år									
5 år									
6 år									
7 år									
8 år	1,58**								
9-10 år	0,87		0,47						
11-12 år	0,51	2,01##	0,64		0,79				
13-14 år	0,16	2,24##	0,63		0,81			0,51	
15-16 år	0,91	0,12**	0,52		0,66			1,37	
17-18 år	0,80	0,42	0,08	0,79	0,20	1,01**		0,57	
19-20 år	0,06**	0,64*	0,47	0,45	0,70	-0,03		0,72*	

En annen forklaring på at alderen betyr mer for trebarnsmødre enn for tobarnsmødre ser vi klarere hvis vi tar i betraktning at tobarnsmødrene har høyere skilsmisserisiko enn trebarnsmødrene. Da kan vi nemlig formulere resultatene slik: forskjellen i risiko mellom to- og trebarnsmødrene er mindre jo eldre det yngste barnet er. Dette kan ha sammenheng med at vår gruppering av yngste barnets alder er for bred. Hvis vi for eksempel ved 7 års ekteskapsvarighet sammenlikner kvinner som fikk det første barnet i løpet av 7-24 måneders ekteskap, er det rimelig at yngstebarnet til trebarnsmødrene er yngre enn yngstebarnet til tobarnsmødrene. I følge vår gruppering vil det imidlertid være et yngste barn på 0-6 år i begge tilfeller. Det er rimelig å anta at en slik aldersforskjell kan spille størst rolle ved meget lave aldre. Riktignok har vi funnet at det ikke er mindre forskjell mellom aldersgruppene 7-13 og 14 eller mer enn det er mellom 0-6 og 7-13, men det kan likevel være spesielt store variasjoner innenfor småbarnsgruppen. Argumentene for dette skal vi komme tilbake til.

Z(b,g)-matrisen viser for trebarnsmødrene, akkurat som for tobarnsmødrene, at effekten av barnets alder er mindre for de som fikk barn før de ble gift enn for de som fikk barn senere. Et slikt mønster kommer imidlertid ikke klart fram i de varighetsspesifikke modellene vi har for to- eller trebarnsmødrene.

### Betydningen av antall barn

Det kommer tydelig fram i Z(b,g)-matrisen at skilsmissetilbøyeligheten avtar med antall barn. De eneste unntakene vi får når vi sammenlikner innenfor grupper der det yngste barnets alder er den samme, er at det for kvinner med yngste barn over 14 år som fikk første barnet med ektemannen før de var gift eller i løpet av 7 måneders ekteskap, er større skilsmisserisiko for trebarnsmødre enn for tobarnsmødre. Innenfor de varighetsavhengige modellene er det også noen få unntak. I alle disse sammenlikningene har vi holdt de barnløse utenfor. De vil bli omtalt i et eget avsnitt.

Som vi allerede har vært inne på i forbindelse med diskusjonen om trebarnsmødrene og det yngste barnets alder, kan noen av effektene vi observerer når det gjelder antall barn, forklares ved at barnas alder også varierer. Hvis vi for eksempel ved 7 års varighet sammenlikner ett- to- og trebarnsmødre med et yngste barn under 7 år og som fikk første barn i løpet av 7-24 måneders ekteskap, vil nok det yngste barnet til trebarnsmødrene være yngre enn det yngste barnet til tobarnsmødrene, som igjen er yngre enn barnet til ettbarnsmødrene.

I følge våre beregninger er det større forskjell i skilsmisserisiko mellom ett- og tobarnsmødre enn mellom to- og trebarnsmødre. Hovedeffektmodellen (tabell 9.1, modell 4) viser at det for kvinner med et yngste barn under 7 år er en forskjell på 1,32 mellom ett- og tobarnsmødrene og 0,46 mellom to- og trebarnsmødrene. Dette tilsvarer faktorer på omtrent 3,5 og 1,5 i relativ intensitet. Z(b,g)-matrisen viser at disse faktorene er omtrent like for alle som har fått første barn med ektefellen. De varighetsspesifikke modellene gir derimot inntrykk av at forskjellen mellom ett- og tobarnsmødrene varierer noe med førstefødselstids-punkt, slik at for eksempel de som fikk første barn i løpet av 7-24 måneder har et intensitetsforhold på over 5. Disse modellene viser for øvrig at virkningen av antall barn holder seg konstant over varighetene, men at barnetallet betyr mer for de som har et yngste barn under 7 år enn for de andre. Som vi har vært inne på tidligere, kan dette til dels henge sammen med at effekten av antall barn ikke kan skilles helt fra effekten av barnas alder, og at alderen kan bety mest for de yngste.

### Betydningen av førstefødselens plassering i forhold til giftermålet

Hovedeffektmodellen antyder at det er flest skilsmisser blant de som får barn før de gifter seg - aller flest hvis faren til barnet er en annen mann enn ektemannen. De som er gravide når de gifter seg, har litt lavere risiko, og de som får barn etter 7 måneders ekteskap, har enda lavere risiko igjen. Det å vente minst to år med å få barn ser videre ut til å gi en ytterligere reduksjon av skilsmisserisikoen. Forøvrig ser det ut til å være omtrent samme forskjell i risiko mellom de som får barn i løpet av 7-24 måneder og de som får i løpet av 0-6 måneder, som mellom de sistnevnte og de som får barn med ektefellen før de



gifter seg. (Forskjellene er henholdsvis 0,49 og 0,40.) Vi skal nå se om dette mønsteret gjelder for alle barnetallsgrupper og ved alle varigheter av ekteskapet.

Z(b,g)-matrisen viser at det bare er noen få unntak fra de tendensene som er beskrevet ovenfor. Det gjelder to- og trebarnsmødre med et yngste barn i alderen 7-13 år. For disse er det høyere intensitet hvis de får første barn etter 7-24 måneders ekteskap enn hvis de venter i mer enn 2 år med å få barn. Et annet unntak er tobarnsmødre som har yngste barn over 14 år. For disse er det lavere skilsmisseintensitet for de som var gravide da de giftet seg enn for de som fikk barn i løpet av 7-24 måneders ekteskap.

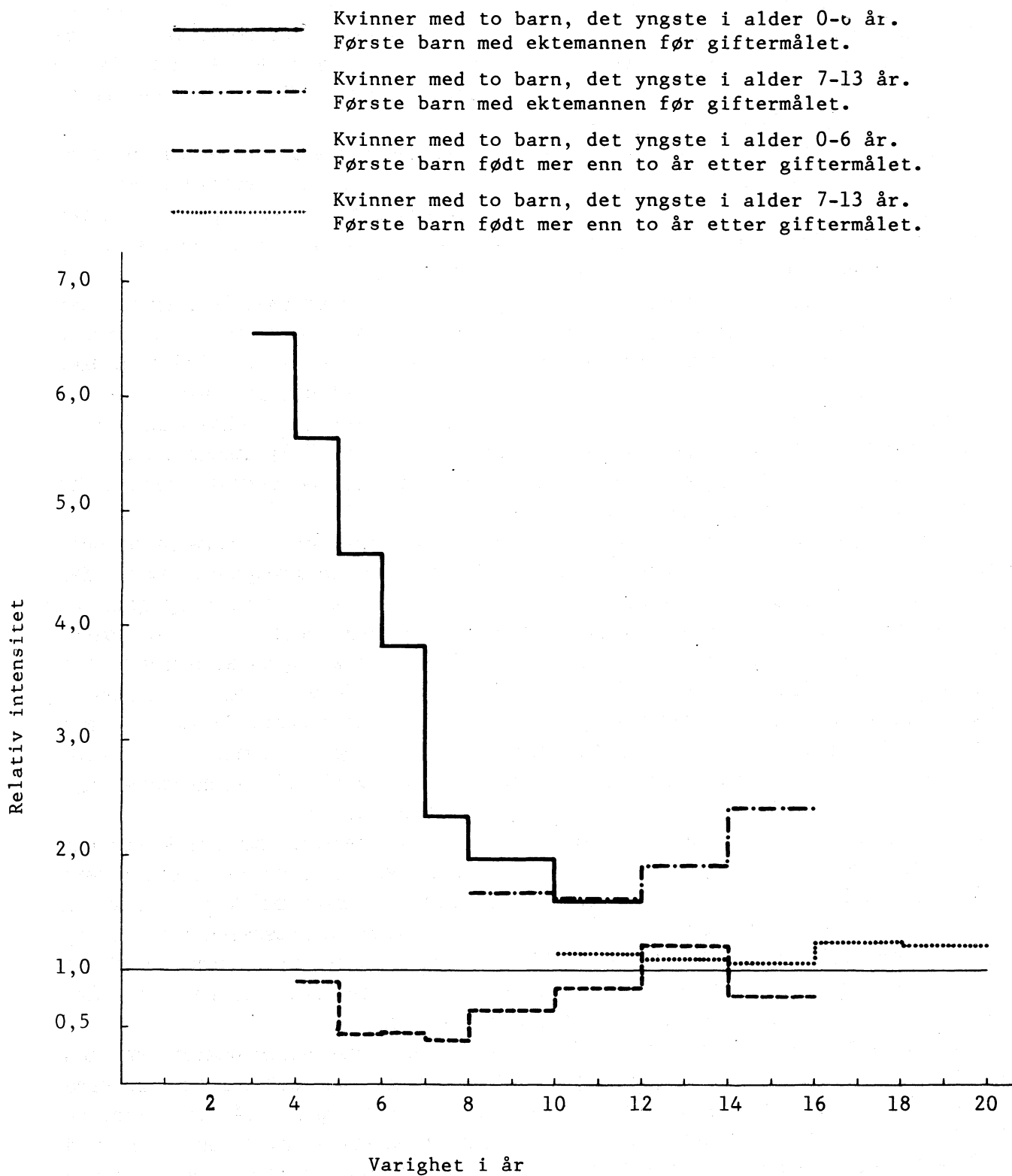
Hvis vi studerer Z(b,g)-matrisen litt nærmere, ser vi at det er et særlig stort sprang i skilsmissetilbøyeligheten mellom gruppene "før-ekteskapeleg barn med en annen mann" og "før-ekteskapeleg barn med ektemannen". Dette gjelder nesten generelt. Bare for trebarnsmødre med yngste barn over 7 år er det mindre sprang her enn mellom enkelte av de andre gruppene. De varighetsspesifikke modellene viser f.eks. at det for tobarnsmødre ved varighet 7 år er en forskjell på 1,08 (eller 2,94 i relativ intensitet) mellom de som får barn før giftermålet med en annen mann og de som får det med ektemannen. Forskjellen mellom de andre førstefødselskategoriene er 0,6-0,8.

Ifølge interaksjonen mellom varighet og førstefødselstidspunkt (tabell 9.2) skal forskjellen mellom de som fikk barn før ekteskapet med en annen mann, og de som fikk barn før ekteskapet med ektemannen avta med varigheten, men slik at det hele tiden er størst intensitet for den førstnevnte gruppen. Dette framkommer delvis også i våre varighetsspesifikke modeller. Hvis vi f.eks. betrakter kvinner med et yngste barn under 7 år fram til 7 års ekteskap, er det en tydelige tendens til at den omtalte forskjellen avtar. For de med et yngste barn i alder 7-13 år, er det derimot ikke slik.

Interaksjonen mellom førstefødselstidspunkt og varighet tyder også på at forskjellen mellom de som får barn før de er gift og de som venter til de har vært gift i minst 7 måneder, avtar med økt varighet. Dette skal vi se nærmere på ved å plukke ut to grupper: de som får et før-ekteskapeleg barn med ektemannen og de som får barn i løpet av 7-24 måneders ekteskap. I første omgang skal vi konsentrere oss om tobarnsmødrene. Figur 9.1 viser hvordan forskjellen mellom de omtalte førstefødselskategoriene er ved de ulike varigheter. Det er omregnet til relative intensiteter. Figuren omfatter kun varigheter der det er en eksponeringstid på minst 500 kvinneår og minst 10 skilsmisser i begge de gruppene som skal sammenliknes. Det er plottet linjer både for tobarnsmødre med et yngste barn på 0-6 år og for de som har et yngste barn i alder 7-13 år.

Vi ser at det ved alle varigheter er høyere skilsmisserisiko for de som fikk det første barnet før de ble gift, enn for de som fikk det i løpet av 7-24 måneders ekteskap. Ved 7 års ekteskap er det en forskjell på 0,72 mellom de som fikk barn i løpet av 7-24 måneder, og de som fikk barn i løpet av 0-6 måneder, og en forskjell på 0,62 mellom de som fikk barn i løpet av 0-6 måneder og de som fikk før de giftet seg. De relative forskjellene er dermed 2,05 og 1,86, dvs. totalt omtrent 4. Forskjellen i risiko avtar imidlertid med økt varighet så lenge vi holder oss til varighetene 3-12 år og tobarnsmødre med et yngste barn under 7 år. Ved lengre varigheter, der det kun er de med yngste barn i alder 7-13 år som bidrar, øker riktignok forskjellen, men ved alle varighetene 11-16 år er forskjellene likevel lavere enn den er før 7 års ekteskap. Konklusjonen er

Figur 9.1. Relative skilsmisseintensiteter for fire grupper av kvinner når basisgruppen består av kvinner med samme antall barn og samme alder på det yngste barnet, men som fikk det første barnet i løpet av 7-24 måneders ekteskap.



altså at betydningen av førstefødsel avtar. Det viser seg at en slik konklusjon også er gyldig for kvinner med ett barn og for de som har tre eller flere.

Vi vil nå se på om det har noen effekt å vente 2 år med å få barn. Z(b,g)-matrisen antyder at de som er barnløse ved 2 års ekteskap, har noe lavere risiko for skilsmisse enn de som får barn i løpet av 7-24 måneder. Forskjellen er spesielt stor blant ettbarnsmødre med barn under 7 år eller over 14 år. De varighetsspesifikke modellene viser at det særlig er ved de korte varighetene det er spesielt lav risiko for de som har ventet 2 år med å få det første barnet. La oss illustrere dette med tobarnsmødrene. Vi finner de samme hovedtrekkene for de andre kvinnene.

Figur 9.1 viser forholdet mellom skilsmisseintensitetene for de som får barn i løpet av 7-24 måneder og de som venter 2 år. Ved 6-10 års varighet er det tydelig at risikoen er lavest i den sistnevnte gruppen. For eksempel er det ved 7 års varighet litt under den halve intensiteten. Fra og med 11 års ekteskap er det ikke lenger så stor forskjell mellom de to gruppene.

En mulig forklaring på den store betydningen av førstefødselstidspunkt kan være at barnas alder virker inn. Riktignok har vi kontrollert for det yngste barnets alder, men bare ved en grov gruppering. Hvis vi igjen bruker tobarnsmødrene som eksempel, har vi følgende situasjon ved 7 års ekteskapsvarighet: De som fikk det første barnet etter 2 års ekteskap, har to barn under 5 år. De som fikk det første barnet i løpet av 7-24 måneder, har ett barn som er 5-6 år og ett som er yngre enn dette. De som fikk det første før ekteskapet, har minst ett barn over 7 år.

Før vi spekulerer over hvilken innvirkning dette har, vil vi peke på at selv en fin inndeling av yngste barnets alder ville ha skapt tolkningsproblemer. Når førstefødselstidspunkt og yngste barnets alder er gitt, er nemlig også det eldste barnets alder gitt og dessuten intervallet mellom første og siste barn. Det er selvsagt umulig å skille ut en separat virkning av alle disse fire størrelsene. For en gitt alder på yngste barn kan vi ikke vite om de intensitetsvariasjonene vi får når det gjelder førstefødselstidspunkt, først og fremst skal tolkes som en effekt av rekkefølgen mellom fødsel og giftermål, det eldste barnets alder eller førstefødselsintervallet. Likevel ville vi nok ha vunnet mye på å gjøre en slik finere inndeling av yngste barnets alder.

Vi har riktignok funnet at forskjellen i skilsmisserisiko mellom de som har et yngste barn i alder 0-6 og de som har et yngste barn i alder 7-13, stort sett er under 0,6, men et par alderstrinn når barna er meget små kan selvsagt ha større effekt enn dette. Grunnen til dette er at skilsmisseprosessen tar tid, og at det er lite sannsynlig at paret får barn etter at de har bestemt seg for å skille lag. Derfor er det trolig få som skiller seg når barnet er bare ett år, mens det er mer vanlig når barnet er for eksempel 3 år.

Vi har vondt for å tro at all effekt av førstefødselstidspunktet skyldes variasjoner i barnas alder. Ved lang ekteskapsvarighet kan det nemlig ikke være slik, og da er det rimelig at det må søkes andre forklaringer også ved kortere varigheter. Etter 11 års ekteskap er det nemlig ingen effekt av å vente 2 år med å få det første barnet, men det er forskjell i skilsmisserisiko mellom de andre førstefødselskategoriene.

Spørsmålet blir da hvor mye som kan forklares gjennom barnas alder. Hvis det er slik at en aldersforskjell på et par år betyr mest når barna er små, er det rimelig at alderseffektene bidrar mest til den totale virkning av

førstefødselstidspunktet ved korte varigheter. Ut fra en slik tankegang kan man stille spørsmålstegn ved den konklusjon vi trakk ut fra figur 9.1, nemlig at forskjellen mellom de som fikk barn før de giftet seg og de som fikk det i løpet av 7-24 måneder, avtar med økt varighet. Kanskje den avtagende forskjellen i stor utstrekning henger sammen med at et par års aldersforskjell har størst betydning ved lav alder.

Vi vil også peke på at det trolig er spesielt store "forstyrrende" alders-effekter når det gjelder sammenlikningen mellom de som fikk barn i løpet av 7-24 måneder og de som ventet 2 år eller mer. I en slik åpen gruppe kan det for eksempel være kvinner som ved 7 års varighet har ett barn på 3 år (ventet 4 år med å få barn) og ett på 1 år. Blant de som derimot fikk barn i løpet av 7-24 måneder, kan barna være 6 år og 4 år. (Her har vi valgt et fødselsintervall på 2 år, som er ganske vanlig.) Slike aldersforskjeller kan rimeligvis spille stor rolle.

Som en oppsummering kan vi si at det gjennom hele ekteskapet er større skilsmisserisiko for de som fikk barn før de giftet seg enn for de som var gravide da de giftet seg, og at den er enda lavere for de som ventet med å få barn til de hadde vært gift i 7-24 måneder. Forskjellene avtar imidlertid med økt varighet. Opp til 10 års varighet er det dessuten ekstra lav skilsmisserisiko blant de som har ventet mer enn 2 år med å få det første barnet. Ved lengre varighet er det derimot ingen klar tendens til at disse kvinnene har lavere risiko enn de som får barn i løpet av 7-24 måneder. Noe av variasjonene i skilsmisserisiko når det gjelder førstefødselstidspunkt, kan forklares ved at det er forskjell i barnas alder. Spesielt er det grunn til å tro at den lave risikoen blant småbarnsmødre som fikk første barn etter 2 års ekteskap, og den høye risikoen ved kort varighet blant de som fikk barn før ekteskapet, henger sammen med slike alderseffekter.

### Betydningen av barnløshet

Ifølge Z(b,g)-matrisen er det bare noen få grupper som har høyere skilsmisserisiko enn de barnløse: Ettbarnsmødre som fikk barn før giftermålet med en annen mann enn ektemannen, ettbarnsmødre med barn under 7 år som fikk barn før giftermålet med ektemannen, og tobarnsmødre med yngste barn under 7 år som fikk første barn før giftermålet med en annen mann enn ektemannen.

Ifølge de varighetsspesifikke modellene gjelder dette mønsteret gjennomgående, til tross for at interaksjonen mellom barnetall og varighet viser at betydningen av å være barnløs endrer seg med varigheten. Dessuten er det ved enkelte varigheter også noen andre grupper som har høyere risiko enn de barnløse. Ved for eksempel 17-18 års ekteskap forekommer det flere skilsmisser blant en del av de som fikk barn etter at de ble gift og hvor alle barna dessuten er over 14 år.

For å få et inntrykk av hvor mye høyere risiko for skilsmisse det er blant barnløse, kan vi sammenlikne med kvinner som har to barn, det yngste under 7 år, og som fikk det første i løpet av 7-24 måneders ekteskap. Innenfor varighetsintervallet 5-14 år er forskjellen mellom LOGLIN-parametrene mellom 1,3-3,0, dvs. det er 3-20 ganger så høy skilsmisseintensitet blant de barnløse. Forskjellen mellom de to gruppene avtar med varigheten. Den store forskjellen ved svært korte varigheter henger nok sammen med at de som har barn på dette

tidspunkt, har meget små barn. Ved 10 års ekteskap er den relative intensiteten for de barnløse sunket til 7. Når vi betrakter de lange varighetene, f.eks. 13-14 år, kan det kanskje være rimelig å sammenlikne med de tobarnsmødrene som har et yngste barn i alder 7-13 år, siden dette vil være det mest typiske. Forholdet mellom risikoene er da litt mindre enn 3, nemlig 2,5.

### Effekten av barnetall og førstefødselstidspunkt for ulike kohorter og aldersgrupper

Fordi det kan være rimelig å forvente en annen effekt av barnetall og førstefødselstidspunkt i 1980-årene enn i 1960-årene og også at effektene varierer med giftermålsalderen, har vi estimert en rekke parvise interaksjoner. Dette er dels gjort ved hjelp av modeller som kun inneholder hovedeffekter og denne ene interaksjonen, dels ved hjelp av modeller som også inneholder flere interaksjoner (se kapittel 7.2). I tabellene 9.9-9.12 har vi vist hvilke resultater vi får når bare den ene interaksjonen er med og når alle 10 er med samtidig. Hvis vi tar med de som ifølge tabell 7.2.2 er de 7 viktigste, får vi omtrent samme mønster som når alle 10 er inkludert. Resultater fra disse modellene er derfor ikke vist i tabellene. Vi vil for øvrig understreke at tabellene 9.9-9.12 viser interaksjonene isolert. De tilhørende hovedeffekter er ikke addert.

La oss først se hvordan betydningen av førstefødselstidspunktet varierer med giftermålsalderen (tabell 9.9). I den enkleste regresjonsmodellen (tabell 9.9 a) viser interaksjonen at forskjellen i skilsmisserisikoen mellom de som får barn før giftermålet og de som får barn etter 7-24 måneders ekteskap, er mindre for de som inngår ekteskap som tenåringer enn for de andre aldersgruppene. Denne strukturen trer også fram i den mer kompliserte modellen (tabell 9.9 b). Interaksjonsleddene er imidlertid forholdsvis små (-0,16 og 0,20 i den enkleste modellen) sammenliknet med hovedeffekten. I en modell som bare inneholder hovedeffekter, er forskjellen mellom de som får barn med ektemannen før de gifter seg og de som har første fødsel i intervallet 7-24 måneder, 0,89 (tabell 9.1). I den modellen som inneholdt interaksjonen, var den tilsvarende forskjellen i hovedeffekten 0,96.

Vi ser dessuten av tabell 9.9 at det for de som gifter seg i alderen 30-34 år, ikke er fullt så risikobetont å få et før-ekteskapeleg barn med en annen mann i forhold til det å få barn med ektemannen før giftermålet eller i løpet av 7 måneder. Heller ikke denne forskjellen er stor sammenliknet med hovedeffektene.

Et annet viktig resultat er at det selv når vi tar hensyn til interaksjonsleddet, er generelt høyere skilsmisserisiko blant gravide enn blant de som får barn etter å ha vært gift i 7 måneder.

Når det gjelder interaksjonen mellom kohort og plassering av førstefødsel, ser vi en struktur som kommer tydelig fram i den kompliserte modellen (tabell 9.10 b), men i mindre grad i den enkleste modellen (tabell 9.10 a). Forskjellen i skilsmissetilbøyeligheten mellom de som får barn før de er gift og de som får barn etter å ha vært gift i 7 måneder, har avtatt over kohortene. Det ser vi tydelig ved å sammenlikne for eksempel annen og fjerde kolonne, dvs. de som fikk barn med ektefellen før de giftet seg, og de som fikk barn i løpet av 7-24 måneder.

Tabell 9.9 a) Interaksjonen mellom alder og førstefødselstidspunkt i modell som bare inneholder denne interaksjonen samt alle hovedeffektene.

ALDER	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT				
	Barn før giftermål med annen mann	ektemannen	I løpet av		Barnløs ved 24 mnd
			0-6 mnd	7-24 mnd	
17-19 år	-0,01	-0,16	-0,05	0,20	0,03
20-22 år	0,06	-0,03	-0,05	-0,01	0,03
23-25 år	0,05	0,03	-0,05	-0,07	0,05
26-29 år	0,05	-0,01	-0,02	-0,04	0,02
30-34 år	-0,14	0,18	0,17	-0,08	-0,13

b) Interaksjonen mellom alder og førstefødselstidspunkt i modell som inneholder alle interaksjonene samt alle hovedeffektene.

ALDER	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT				
	Barn før giftermål med annen mann	ektemannen	I løpet av		Barnløs ved 24 mnd
			0-6 mnd	7-24 mnd	
17-19 år	-0,07	-0,18	-0,01	0,15	0,12
20-22 år	0,12	0,03	-0,02	-0,05	-0,09
23-25 år	0,12	0,10	-0,06	-0,09	-0,07
26-29 år	0,09	-0,01	-0,03	0,00	-0,04
30-34 år	-0,25	0,06	0,12	-0,01	0,08

Tabell 9.10 a) Interaksjonen mellom kohort og førstefødselstidspunkt i modell som bare inneholder denne interaksjonen samt alle hovedeffektene.

KOHORT	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT				
	Barn før giftermål med annen mann	ektemannen	I løpet av		Barnløs ved 24 mnd
			0-6 mnd	7-24 mnd	
1935-1939	-0,15	0,27	0,09	-0,01	-0,19
1940-1944	0,04	0,05	0,04	0,01	-0,14
1945-1949	0,02	-0,09	-0,01	0,07	0,02
1950-1954	0,08	-0,21	-0,01	0,06	0,08
1955-1959	0,20	-0,10	-0,06	-0,07	0,02
1960-1964	-0,18	0,08	-0,04	-0,06	0,21

b) Interaksjonen mellom kohort og førstefødselstidspunkt i modell som inneholder alle interaksjonene samt alle hovedeffektene.

KOHORT	FØRSTEFØDSELSTIDSPUNKT				
	Barn før giftermål med annen mann	ektemannen	I løpet av		Barnløs ved 24 mnd
			0-6 mnd	7-24 mnd	
1935-1939	0,22	0,22	0,02	-0,25	-0,21
1940-1944	0,31	0,02	0,05	-0,15	-0,22
1945-1949	0,15	-0,09	0,01	-0,04	-0,03
1950-1954	0,06	-0,16	0,03	0,05	0,02
1955-1959	-0,04	-0,03	-0,00	0,11	-0,03
1960-1964	-0,69	0,05	-0,11	0,29	0,47

Tabell 9.11 a) Interaksjon mellom alder og barnetall i modell som bare inneholder denne interaksjonen samt alle hovedeffekter.

ALDER	BARNETALL									
	0 barn	1 barn			2 barn, yngste			3+ barn, yngste		
		0-6	7-13	14+	0-6	7-13	14+	0-6	7-13	14+
17-19 år	0,02	0,12	-0,15	-0,19	0,09	-0,13	-0,15	0,14	-0,02	0,27
20-22 år	0,05	-0,05	-0,01	0,16	-0,01	-0,06	-0,18	0,03	-0,01	0,07
23-25 år	0,10	-0,09	0,21	0,22	-0,04	0,09	0,00	-0,15	0,15	-0,48
26-29 år	-0,01	-0,09	0,04	-0,06	-0,07	0,07	0,36	-0,25	-0,14	0,14
30-34 år	-0,16	0,11	-0,10	-0,13	0,03	0,03	-0,03	0,22	0,02	

b) Interaksjon mellom alder og barnetall i modell som inneholder alle interaksjonene samt alle hovedeffekter.

ALDER	BARNETALL									
	0 barn	1 barn			2 barn, yngste			3+ barn, yngste		
		0-6	7-13	14+	0-6	7-13	14+	0-6	7-13	14+
17-19 år	-0,37	-0,17	-0,14	-0,42	0,16	0,02	-0,01	0,23	0,00	0,71
20-22 år	0,04	-0,04	-0,06	-0,10	0,03	-0,08	-0,16	0,03	-0,10	0,44
23-25 år	0,20	0,07	0,18	0,13	-0,02	0,03	-0,16	-0,13	0,08	-0,38
26-29 år	0,22	0,08	0,11	0,19	-0,06	0,09	0,42	-0,26	-0,04	-0,76
30-34 år	-0,08	0,06	-0,09	0,19	-0,11	-0,05	-0,09	0,13	0,06	

Tabell 9.12 a) Interaksjon mellom kohort og barnetall i modell som bare inneholder denne interaksjonen samt alle hovedeffekter.

KOHORT	BARNETALL									
	0 barn	1 barn			2 barn, yngste			3+ barn, yngste		
		0-6	7-13	14+	0-6	7-13	14+	0-6	7-13	14+
1935-1939	-0,32	-0,02	-0,06	-0,01	0,02	0,15	0,22	0,30	-0,07	-0,21
1940-1944	-0,27	-0,07	0,22	0,23	0,00	0,18	0,05	0,02	0,09	-0,44
1945-1949	-0,02	0,00	0,04	0,11	0,06	0,03	-0,25	0,16	0,05	-0,19
1950-1954	0,10	-0,02	-0,11	-0,33	-0,11	-0,23	-0,02	0,02	-0,15	0,84
1955-1959	0,19	-0,01	-0,10		-0,08	-0,12		0,04	0,08	
1960-1964	0,32	0,12			0,11			-0,55		

b) Interaksjon mellom kohort og barnetall i modell som inneholder alle interaksjonene samt alle hovedeffekter.

KOHORT	BARNETALL									
	0 barn	1 barn			2 barn, yngste			3+ barn, yngste		
		0-6	7-13	14+	0-6	7-13	14+	0-6	7-13	14+
1935-1939	-0,15	-0,16	-0,30	-0,23	-0,02	-0,06	0,02	0,30	-0,22	0,82
1940-1944	0,05	0,06	0,12	-0,01	0,11	0,10	0,00	0,13	-0,05	-0,51
1945-1949	0,08	0,01	0,07	0,19	0,06	0,08	-0,15	0,16	0,08	-0,58
1950-1954	0,02	-0,13	0,01	0,05	-0,20	-0,10	0,13	-0,02	-0,03	0,27
1955-1959	0,06	-0,11	0,09		-0,18	-0,02		-0,06	0,22	
1960-1964	-0,06	0,33			0,23			-0,51		

Hvis vi sammenlikner kvinner som fikk barn med ektemannen før de ble gift og de som fikk barn i løpet av 7-24 måneder, finner vi at forskjellen har avtatt med 0,68 fra kohortene 1935-39 til kohortene 1950-54.

Når det gjelder interaksjonen mellom alder og barnetall, er vi ikke i stand til å se noe mønster (tabell 9.11). Interaksjonen mellom kohort og barnetall derimot gir en viss informasjon (tabell 9.12). Når vi holder oss til den enkleste modellen, ser vi at skilsmissetilbøyeligheten har gått særlig sterkt opp for de barnløse. Denne strukturen forsvinner imidlertid når vi også trekker inn de andre interaksjonene. Vi synes derfor ikke det er rimelig å legge for mye vekt på dette funnet.



## APPENDIKS 2: STOPPKRITERIUM VED LOGLIN-ESTIMERINGER

Vi skal nå gi en kort beskrivelse av en del tekniske aspekter ved estimeringen. Det viste seg nemlig at det var en meget langsom konvergens under modelltilpasningen, slik at vi måtte avbryte etter 10 iterasjoner. Dette hadde imidlertid ingen innflytelse på de estimerte parameterne. Derfor har vi heller ikke gått så grundig til verks når det gjelder å forstå hva som skapte konvergensproblemene. Når vi likevel har tatt med et slikt appendiks, som på mange måter er mangelfullt, er det i visshet om at andre som arbeider på det samme feltet, kan ha nytte av selv disse enkle betraktningene.

Som nevnt tidligere er regresjonsmodellene estimert ved hjelp av LOGLIN. Dette programmet er basert på en iterativ marginaltilpasning. Utgangspunktet for beregningene er multidimensjonale tabeller over hendelser ("occurrence") og risikotid ("exposure"). For å forklare litt grundigere hvordan tilpasningen skjer, vil vi for enkelhets skyld anta at vi bare har med to faktorer i modellen, og at det kun skal estimeres hovedeffekter. Framgangsmåten er imidlertid helt analog for mer kompliserte modeller.

I dette enkle tilfellet er det marginalene i en todimensjonal occurrence-matrise som skal tilpasses. Ved første iterering settes startverdiene lik verdiene i exposure-tabellen. Deretter multipliseres hver rad av disse startverdiene med en faktor som er slik at radsummen blir lik radsummen i occurrence-matrisen. Deretter gjøres det samme med kolonnene. I de påfølgende iterasjonene gjentas denne prosedyren med sluttestimaterne fra forrige iterasjon som utgangspunkt. Etter en iterasjonsrunde vil selvsagt kolonnemarginalene være eksakt tilpasset, mens det vil være en differanse når det gjelder radmarginalene. Det stoppkriteriet som er lagt inn i LOGLIN-programmet som standard, er at den maksimale marginaldifferansen skal være lavere enn en viss grense. Denne grensen er satt til  $0,00001 \cdot (1000+N)$ , der N er summen av occurrence-matrisen over alle dimensjoner. Det er imidlertid mulig å velge et annet kriterium, eller rett og slett avbryte iterasjonsprosessen før kriteriet er oppfylt.

I tabell 10.1 har vi vist hvordan de estimerte effektene blir i en hovedmodell for første ekteskap hvis vi avbryter etter henholdsvis 5, 10 og 30 iterasjoner. Vi ser at strukturen kommer klart fram allerede etter omtrent 5 iterasjoner, og at det er svært små forandringer som skjer med estimatene etter den 10ende iterasjonen. Likevel viser det seg at standard-stoppkriteriet i LOGLIN ikke en gang er oppfylt etter 50 iterasjoner.

Etter 5 iterasjoner er største forskjell mellom observert og tilpasset marginal omtrent 400, etter 10 er den omtrent 80, etter 15 er den 20, etter 20 er den 4, etter 25 er den under 1,4, og fra og med 33 er den 1,0. Standard-stoppkriteriet krever at den skal komme under 0,6.

Vi har sett litt nærmere på den tilpassete "occurrence"-matrisen vi får etter 10 iterasjoner. Utgangspunktet er da, som det også var ovenfor, at tilpasningen er spesifisert ved følgende rekkefølge på faktorene: barnetall, kohort, alder, førstefødselstidspunkt og varighet. Når vi nevner dette, er det fordi den største forskjellen mellom observert og tilpasset marginal ved 10 iterasjoner er avhengig av denne rekkefølgen.

Tabell 10.1 LOGLIN-estimater for hovedeffektmodeller der det er avbrutt etter 5, 10 og 30 iterasjoner.

ANTALL ITERASJONER		5	10	30
KONSTANTLEDD		-6,66	-6,71	-6,72
KOHORT	1935-1939	-0,47	-0,50	-0,52
	1940-1944	-0,23	-0,25	-0,26
	1945-1949	-0,07	-0,07	-0,08
	1950-1954	0,08	0,09	0,10
	1955-1959	0,21	0,23	0,24
	1960-1964	0,47	0,50	0,52
GIFTER- MÅLSALDER	17-19 år	0,62	0,59	0,58
	20-22 år	0,16	0,16	0,15
	23-25 år	-0,10	-0,09	-0,09
	26-29 år	-0,26	-0,25	-0,25
	30-34 år	-0,42	-0,41	-0,40
BARNE- TALL	0	1,52	1,77	1,83
	1, 0-6 år	0,46	0,61	0,65
	7-13 år	0,54	0,56	0,56
	14+ år	0,20	0,10	0,08
	2, yngste 0-6 år	-0,78	-0,71	-0,69
	7-13 år	-0,20	-0,25	-0,26
	14+ år	-0,09	-0,22	-0,25
	3+, yngste 0-6 år	-1,18	-1,17	-1,17
	7-13 år	-0,44	-0,53	-0,55
	14+ år	-0,02	-0,17	-0,21
FØRSTE- FØDELS- TIDSPUNKT	Før giftermålet			
	med en annen mann	1,18	1,24	1,26
	med ektemannen	0,28	0,32	0,33
	I løpet av 0-6 mnd	-0,09	-0,08	-0,07
	I løpet av 7-24 mnd	-0,57	-0,57	-0,57
Barnløs ved 24 mnd	-0,80	-0,92	-0,94	
VARIGHET	3 år	-1,03	-1,13	-1,16
	4 år	-0,35	-0,44	-0,46
	5 år	-0,03	-0,11	-0,13
	6 år	0,14	0,07	0,05
	7 år	0,23	0,17	0,15
	8 år	0,27	0,24	0,23
	9-10 år	0,26	0,26	0,26
	11-12 år	0,17	0,21	0,21
	13-14 år	0,10	0,16	0,17
	15-16 år	0,10	0,19	0,21
	17-18 år	0,09	0,20	0,23
	19-20 år	0,06	0,20	0,23

Den maksimale marginalforskjellen fant vi for barnetall (i kategorien "barnløs"). Den var på 79. Dette tilsvarer under 1 prosent av skilsmisene i denne gruppen. For noen andre barnetallsgrupper var forskjellen opp til 2 prosent. Når det gjelder kohort, var den maksimale forskjellen 37, mens den for alder var 28, og for førstefødselstidspunkt 16. For varighet var det ingen forskjell, siden dette er siste dimensjon som tilpasses.

Vi har eksperimentert med ulike hovedeffektmodeller og sett hvor stor den maksimale marginalforskjellen er etter 10 iterasjoner. Det ser ut til at det å ha med både barnetall og førstefødselstidspunkt er det som skaper den langsomme konvergens. Modeller som bare inneholder en av disse faktorene samt tre eller færre av de andre (alder, kohort og varighet), har en marginalforskjell på under 5. For eksempel oppfyller modellen som inneholder barnetall, alder og varighet stoppkriteriet etter 7 iterasjoner. (Dette er imidlertid hvis vi først danner "occurrence"- og "exposure"-matriser med færre dimensjoner og estimerer på grunnlag av disse. Hvis vi derimot plukker ut de tre aktuelle dimensjonene fra de opprinnelig fem- dimensjonale matrisene, holder marginalforskjellen seg på 1,4 fra og med iterasjon nummer 9, og ser ikke ut til å kunne bli lavere.)

Modeller som inneholder barnetall, førstefødselstidspunkt, varighet og enten alder eller kohort, får også en maksimal marginalforskjell på omtrent 80.

Vi har også estimert modeller der alle hovedeffekter samt én interaksjon er med. Hvis vi skal ta med alle kombinasjoner av faktorene, er det 10 modeller av denne typen. Det viste seg at det for alle modellene unntatt én var stor forskjell mellom tilpasset og observert marginal etter 10 iterasjoner. Forskjellene var omtrent som i den modellen der alle hovedeffektene, men ingen interaksjoner var med. Unntaket var det tilfellet der interaksjonen mellom barnetall og førstefødselstidspunkt var med. Her var det bare en marginalforskjell på omtrent 5 etter 10 iterasjoner. Med denne modellen viser det seg at forskjellen på estimatene når vi avbryter etter 10 og etter 30 iterasjoner, er under 0,02 for alle parametrene.

Alle tabeller som vist i denne rapporten er basert på modeller der vi har avbrutt etter 10 iterasjoner dersom ikke annet er nevnt.

## LITTERATUR

- Bahr, Stephen J., C. Bradford Chappell og Geoffrey K. Leigh (1983). Age at marriage, role enactment, role consensus, and marital satisfaction. Journal of Marriage and the Family 45 : 795-803.
- Becker, Gary S., Elisabeth M. Landes og Robert T. Michael (1977). An economic analysis of marital instability. Journal of Political Economy 85 (6) : 1141-1187.
- Billy, John O.G, Nancy S. Landale og Steven D. McLaughlin (1986). The effect of marital status at first birth on marital dissolution among adolescent mothers. Demography 23 (3) : 329-349.
- Bitter, Robert G.(1986). Late marriage and marital instability: the effects of heterogeneity and inflexibility. Journal of Marriage and the Family 48 : 631-640.
- Blom, Svein (1986). Familieverdier i Norge. Rapport 22. Institutt for sosiologi og samfunnsvitenskap. Trondheim.
- Booth, Alan og John N. Edwards (1985). Age at marriage and marital instability. Journal of Marriage and the Family 47 (1) : 67-75.
- Booth, Alan, David R. Johnson, Lynn K. White og John N. Edwards (1987). Divorce and marital stability over the life course. Journal of Family Issues 7 (4) : 421-442.
- Brunborg, Helge (1986). Kvalitetskontroll av Ekteskapsfilen. Interne notater 86/32. Statistisk Sentralbyrå. Oslo-Kongsvinger.
- Brunborg, Helge og Øystein Kravdal (1986). Barnetall blant norske kvinner. Rapporter 86/27. Statistisk Sentralbyrå. Oslo-Kongsvinger.
- Borgan, Jens-Kristian (1983) Kohort-dødeligheten i Norge 1846-1980. Rapporter 83/28. Statistisk Sentralbyrå. Oslo-Kongsvinger.
- Bumpass, Larry L. og James A. Sweet (1972). Differentials in marital stability: 1970. American Sociological Review 37 : 754-766.
- Carlson, Elwood og Kandi Stinson (1982). Motherhood, marriage timing and marital stability. Social Forces 60 : 258-267.
- Castro, Teresa og Larry Bumpass (1987). Recent differentials in marital dissolution. CDE Working Paper 87-20. University of Wisconsin-Madison.
- Cherlin, Andrew J. (1977). The effect of children on marital dissolution. Demography 14 (3) : 265-272.

- Cherlin, Andrew J. (1978). Remarriage as an incomplete institution. American Journal of Sociology 84 (3) : 634-650.
- Cherlin, Andrew J. (1981). Marriage, divorce, remarriage. Cambridge Mass. Harvard University Press.
- Christensen, Harold T. og Hanna H. Meissner (1953). Studies in child spacing: Premarital pregnancy as a factor in divorce. American Sociological Review 18 : 641-644.
- Ermisch, John (1986). The economics of the family: application to divorce and remarriage. Discussion paper 140. Center for Economic Policy Research, London.
- Festy, Patrick (1985). Divorce, judicial separation and remarriage. Population Studies 17, Europarådet, Strasbourg.
- Forente Nasjoner (1984). Demographic Yearbook 1982. Department of International Economic and Social Affairs. Statistical Office. United Nations. New York.
- Furstenberg, Frank F.Jr. (1979). Premarital pregnancy and marital instability. Divorce and Separation red: George Levinger og Oliver C. Moles. Basic Books, New York.
- Furstenberg, Frank F.Jr. og Graham B. Spanier (1984). The risk of dissolution in remarriage: an examination of Cherlin's hypothesis of incomplete institutionalization. Family Relations 33 : 433-441.
- Glenn, Norval.D. og C.N. Weaver (1978). A multivariate, mutisurvey study of marital happiness. Journal of Marriage and the Family 40 : 269-282.
- Glenn, Norval.D. og C.N. Weaver (1979). A note on family situation and global happiness. Social Forces 57 : 960-967.
- Glenn, Norval D. og Sara McLanahan (1982). Children and marital happiness: a further specification of the relationship. Journal of Marriage and the Family 44 : 63-72.
- Glenn, Norval D. og Michael Supancic (1984). The social and demographic correlates og divorce and separation in the United States. Journal of Marriage and the Family 46 : 563-575.
- Glick, Paul C. og Sung-Ling Lin (1986). Recent changes in divorce and remarriage. Journal of Marriage and the Family 48 : 737-747.
- Gulbrandsen, Ole (1987). Mot år 2000: bo alene eller sammen? Norges Byggforskningsinstitutt.

- Halliday, T.C. (1980). Remarriage: the more complete institution. American Journal of Sociology 86 : 630-635.
- Haskey, J. (1984). Social class and socio-economic differentials in divorce in England and Wales. Population Studies 38 : 419-438.
- Heaton, Tim B., Stan L. Albrecht og Thomas K. Martin (1985). The timing of divorce. Journal of Marriage and the Family 47 : 631-639.
- Hill, Martha S. (1984). Marital stability: the effects of spouses' time together. Lagt fram ved Population Association of America, Minneapolis.
- Hyldebrandt, Inge (1986). Skilsmisser og barn i skilsmisser. Presentert på Nordisk Demografisk Symposium, Gilleleje 12-15.juni 1986.
- INED (1987). Seizième rapport sur la situation démographique de la France. Population 4-5: 605-648.
- Kellerhals, Jean, N. Languin, J.-F. Perrin og G. Wirth (1985). Statut social projet familial et divorce. Population 6 : 811-827.
- Kiernan, Kathleen (1986). Teenage marriage and marital breakdown: a longitudinal study. Population Studies 40: 35-54.
- Koo, Helen P., C.M. Suchindran og J.D. Griffith (1984). The effects of children on divorce and remarriage. Population Studies 38 : 451-471.
- Kravdal, Øystein (1986). Teknisk notat om oppbygging av Mødrefilen, Ekteskapsfilen og Kvinnefilen. Interne notater 86/27. Statistisk Sentralbyrå. Oslo-Kongsvinger.
- Kristiansen, Jan Erik (1978). Skilsmisse i Norge. Arbeidsnotater 105. Institutt for sosiologi. Oslo.
- Lee, Gary R. (1977). Age at marriage and marital satisfaction: a multivariate analysis with implications for marital stability. Journal of Marriage and the Family 39 : 493-504.
- Lesthaeghe, Ron og Dominique Meckers (1986). Value changes and the dimensions of familism in the European community. European Journal of Population 2: 225-268.
- McCarthy, James (1978). A comparison of the probability of the dissolution of first and second marriage. Demography 15 (3) : 345-359.
- McKie, D.C., B. Prentice og P.Reed (1982). Divorce: law and family in Canada. Statistics Canada.

- McLaughlin, Steven D, W. Grady, J. Billy, N. Landale og L. Winges (1986). The effect of the sequencing of marriage and the first birth during adolescence. Family Planning Perspectives 18 (1) : 12-18.
- Menken, Jane, James Trussell, Debra Stempel og Ozer Babakol (1981). Proportional hazard life table models: an illustrative analysis of socio-demographic influences on marriage dissolution in the United States. Demography 18 (2) : 181-200.
- Moore, Kristin A. og Linda J. Waite (1981). Marital dissolution, early motherhood and early marriage. Social Forces 60 (1) : 21-40.
- Morgan, S. Philip og Ronald R. Rindfuss (1985). Marital disruption: structural and temporal dimensions. American Journal of Sociology 90 (5) : 1055-1077.
- Moxnes, Kari (1985a). Skilsmisse og barn. Barn. Nytt fra forskning om barn i Norge. Nr.1. NAVF's senter for barneforskning.
- Moxnes, Kari (1985b). Hans og hennes skilsmisse. Tidsskrift for samfunnsforskning 26 : 419-436.
- Murphy, M.J. (1984). Fertility, birth timing and marital breakdown: a reinterpretation of the evidence. Journal of Biosocial Science 16 : 487-500.
- Murphy, M.J. (1985). Demographic and Socio-economic influences on recent British marital breakdown patterns. Population Studies 39: 441-460.
- Mønnesland, Jan, Helge Brunborg og Randi Selmer (1982). Inngåelse og oppløsning av ekteskap etter alder og varighet. Rapporter 82/2. Statistisk Sentralbyrå. Oslo-Kongsvinger.
- Noack, Turid og Lars Østby (1981). Fruktbarhet blant norske kvinner. SØS 49. Statistisk Sentralbyrå. Oslo-Kongsvinger.
- NOU (1986). Innstilling til ny ekteskapslov, del 1. Norges Offentlige Utredninger 1986:2. Universitetsforlaget. Oslo-Bergen-Stavanger-Tromsø.
- O'Connell, Martin og Carolyn Rogers (1984). Out-of-wedlock births, premarital pregnancies and their effect on family formation and dissolution. Family Planning Perspectives 16 (4) : 157-162.
- Olivier Donald C. og Raymond K. Neff (1976). Loglin 1.0 User's guide. Harvard University Health Science Computing Facility.
- Pitkänen, Kari (1986). Marital dissolution in Finland. Scandinavian Population Studies 7 : 18-29.
- Rankin, Robert P. og Jerry S. Maneker (1985). The duration of marriage in a

divorcing population: the impact of children. Journal of marriage and the Family 47 (1) : 43-52.

South, Scott J. og Glenna Spitze (1986). Determinants of divorce over the marital life course. American Sociological Review 51 : 583-590.

Spanier, G.B., R.D. Lewis og C.L. Cole (1975). Marital adjustment over the family life cycle: the issue of curvilinearity. Journal of Marriage and the Family 37 : 263-275.

Statistisk Sentralbyrå (1972). Folkemengdens bevegelse 1966-1970. SA 1. Oslo.

Statistisk Sentralbyrå (1975). Skilsmisser 1971-1973. SA 16. Oslo.

Statistisk Sentralbyrå (1978a). Folkemengdens bevegelse 1971-1975. SA 36. Oslo.

Statistisk Sentralbyrå (1978b). Historisk statistikk 1978. NOS XII 291. Oslo.

Statistisk Sentralbyrå (1984). Folkemengdens bevegelse 1976-1980. SA 54. Oslo-Kongsvinger.

Statistisk Sentralbyrå (1985). Folkemengdens bevegelse 1984. NOS B573. Oslo-Kongsvinger.

Statistisk Sentralbyrå (1987a). Statistisk Ukehefte 40.

Statistisk Sentralbyrå (1987b). Befolkningsstatistikk 1986. Hefte III. Oversikt. NOS B 714.

Teachman, Jay D. (1982). Methodological issues in the analysis of family formation and dissolution. Journal of Marriage and the Family 44 : 1037-1053.

Thornton, Arland (1977). Children and marital stability. Journal of Marriage and the Family 39 : 531-540.

Thornton, Arland (1978). Marital dissolution, remarriage and childbearing. Demography 15 (3) : 361-380.

Thornton, Arland (1985). Changing attitudes towards separation and divorce: causes and consequences. American Journal of Sociology 90 (4) : 856-872.

Thornton, Arland og Willard L. Rogers (1987). The influence of individual and historical time on marital dissolution. Demography 24(1) : 1-22.

Vera, Hernan, Donna K. Berardo og Felix N. Berardo (1985). Age heterogamy in marriage. Journal of Marriage and the Family 47 : 553-566.

White, Lynn K. og Alan Booth (1985). The quality and stability of remarriages:



the role of stepchildren. American Sociological Review 50 (5) : 689-698.

White, Lynn K., Alan Booth og John N. Edwards (1986). Children and marital happiness. Why the negative correlation?. Journal of Family Issues 7 (2) : 131-147.

Willems, P. og S. Wijewickrema (1985). The evolution of nuptiality in Belgium from 1954 to 1981. IPD Working Paper 1985-2. Vrije Universiteit. Brussels.

Østby, Lars og Kirsti Strøm Bull (1986). Omfang og utbredelse av samliv uten vigsel. Tidsskrift for Rettsvitenskap 1-2 : 140-166.

UTKOMMET I SERIEN RAPPORTER FRA STATISTISK SENTRALBYRÅ ETTER 1. JANUAR 1987 (RAPP)  
 Issued in the series Reports from the Central Bureau of Statistics since 1 January 1987 (REP)  
 ISSN 0332-8422

- Nr. 87/1 Naturressurser og miljø 1986 Energi, mineraler, fisk, skog, areal, vann, luft, radioaktivitet, miljø og levekår Ressursregnskap og analyser. 1987-115s. 40 kr ISBN 82-537-2404-7
- 87/2 Folke- og boligtellingsene 1960, 1970 og 1980 Dokumentasjon av de sammenlignbare filene. 1987-266s. 55 kr ISBN 82-537-2416-0
  - 87/3 KVARTS-84 Modellbeskrivelse og teknisk dokumentasjon av 1984-versjonen av KVARTS/Einar Bowitz, Morten Jensen og Vidar Knudsen. 1987-87s. 40 kr ISBN 82-537-2441-1
  - 87/5 Grunnlag for ferieprognoser Analyse av ferieplaner og faktisk feriemønster/Hege Kitterød. 1987-55s. 40 kr ISBN 82-537-2444-6
  - 87/6 Holdninger til norsk utviklingshjelp 1986. 1987-73s. 40 kr ISBN 82-537-2491-8
  - 87/7 VAR Statistikk for vannforsyning, avløp og renovasjon Analyse av VAR-data Hefte III Avløpsledninger, Tilknytning til avløpsnett, Avløpsavgifter/Frode Brunvoll. 1987-67s. 40 kr ISBN 82-537-2485-3
  - 87/8 Framskrivning av tilgang på arbeidskraft i fylkene 1983-2003/Knut Ø. Sørensen. 1987-78s. 40 kr ISBN 82-537-2497-7
  - 87/9 Energisubstitusjon og virkningsgrader i MSG/Torstein Bye og Bente Vigerust. 1987-41s. 30 kr ISBN 82-537-2502-7
  - 87/10 Et økonomisk-demografisk modellsystem for regional analyse/Tor Skoglund og Knut Ø. Sørensen. 1987-58s. 30 kr ISBN 82-537-2503-5
  - 87/12 Virkninger på nordisk samhandel av en svensk devaluering/Sturla Henriksen. 1987-75s. 40 kr ISBN 82-537-2509-4
  - 87/13 Skatter og overføringer til private Historisk oversikt over satser mv. Årene 1970-1987. 1987-69s. 40 kr ISBN 82-537-2517-5
  - 87/14 MSG-4 A Complete Description of the System of Equations/Erik Offerdal, Knut Tonstad og Haakon Vennemo 1987-141s. (RAPP; 87/14) 45 kr ISBN 82-537-2524-2
  - 87/15 Energiundersøkelsen 1985 Energibruk i privat og offentlig tjenesteyting/Jon Sagen. 1987-93s. 40 kr ISBN 82-537-2533-7
  - 87/16 Kommunehelsetjenesten Årsstatistikk for 1986. 1987-61s. 40 kr ISBN 82-537-2531-0
  - 87/17 Nordmenns ferievaner i regional perspektiv/Hege Kitterød. 1987-86s. 40 kr ISBN 82-537-2543-4
  - 87/18 Totalregnskap for fiske- og fangstnæringen. 1987-39s. 30 kr ISBN 82-537-2549-3
  - 87/19 En økonometrisk analyse av varigheten av arbeidsledighet/Rolf Aaberge. 1987-39s. 30 kr ISBN 82-537-2546-9
  - 87/20 Statistisk beskrivelse av arbeidsledighetens lengde 1973-1985/Rolf Aaberge. 1987-39s. 30 kr ISBN 82-537-2547-7
  - 87/21 Aktuelle skattetall 1987 Current Tax Data. 1987-45s. 40 kr ISBN 82-537-2552-3



Pris kr 45,00

Publikasjonen utgis i kommisjon hos H. Aschehoug & Co. og  
Universitetsforlaget, Oslo, og er til salgs hos alle bokhandlere.

---

ISBN 82-537-2587-6  
ISSN 0332-8422